

Zwolse kakkers

Een opgraving achter Diezerstraat 80, in Zwolle

S. van Zanten
m.m.v. W. Cremers, G. Havers en M. Klomp

Samenvatting

S. van Zanten

In januari 2016 is op het achter terrein van de Diezerstraat 80 een archeologische opgraving uitgevoerd door Team Archeologie van Gemeente Zwolle. Het onderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van de verbouwingsplannen en uitbreiding van de modezaak Zara. Daarbij zijn de volgende onderzoeksvragen gesteld¹:

- Hoe is de natuurlijke ondergrond opgebouwd op deze locatie en hoe verhoudt zich dat tot de kennis uit voorgaande opgravingen binnen de stadskern?
- Wat voor een beeld geven de sporen en structuren over de 10e /11e eeuwse binnenstad van Zwolle op deze locatie?
- Wat voor informatie (zowel prehistorisch als middeleeuws) geeft de locatie over de periode van voor 1324?
- Wat voor informatie geven de diverse afval en mestkuilen en beerputten omtrent de afvalverwerking in de binnenstad?
- Welke vormen van nijverheid zijn er zichtbaar in de archeologische sporen?
- Wat voor beeld geven de archeologische sporen en structuren van de ontwikkeling van het woonhuis in Zwolle?²

De gevolgde onderzoeksmethode bestaat uit een archeologische opgraving conform het protocol 4004 van de BRL 4000 en de KNA, versie 3.3. De uitwerking van het materiaal is vervolgens uitgevoerd conform de KNA 4.0. Op basis van de resultaten kon een deel van de onderzoeksvragen beantwoord worden.

Het onderzoeksgebied lag op het achterterrein aan de Diezerstraat. De vroege bewoning is niet aangetroffen, omdat dat vermoedelijk direct aan de Diezerstraat heeft gelegen. Door de recente bouwwerken is het mogelijk niet meer bewaard gebleven.

De sporen van vóór 1324 kenmerken zich als kuilen, sloten of greppels in het landschap. Onder de kuilen zijn er twee als paalkuil geïdentificeerd. Prehistorische sporen zijn hier niet aangetroffen. De oudste sloot is mogelijk onderdeel geweest van een greppelcomplex uit 800-1250. Enkele mestkuilen zijn hoogstwaarschijnlijk een leging van een beerput geweest. Een voorbeeld daarvan is mestkuil S63 waar materiaal uit kwam dat nauw aansluit op het materiaal van de beerput S100. Dankzij historisch onderzoek kon worden aangetoond dat een deel van het vondstmateriaal heeft toebehoord aan de familie van Rechteren.

Over de ontwikkeling van het woonhuis is helaas weinig bekend. Wat wel valt af te leiden uit de archeologische sporen is dat het woonhuis vanaf de Diezerstraat zich steeds verder heeft uitgebreid richting de Spoelstraat. De laatste aanpassingen aan het huis zijn in de 18de en 19de eeuw gemaakt. De beerkelder onder deze uitbreiding bevat materiaal dat mogelijk tot de baron Arend Sloet heeft behoord.

Het onderzoek naar nijverheid en ambacht heeft weinig informatie opgeleverd. Enkele vondsten lijken uit te wijzen op een militaire functie. Uit een enkele kuil komt een slakfragment. De fragmenten hebben nog geen verdere informatie opgeleverd die gekoppeld kan worden aan een ambacht.

Uit dit onderzoek blijkt wederom hoe lastig het is om materiaal te koppelen aan bewoners, ondanks aanwezig historisch bronnenmateriaal.

1 Cremers, PvE 04 januari 2016, 10-11.

2 Cremers 2016, 11.

Colofon

Gemeente Zwolle 2019 Afdeling Erfgoed, Team Archeologie

Verschijningsdatum: 1 januari 2019

ISBN: 978-90-8533-098-1

Redactie: M. Klomp

Auteurs: S. van Zanten, W. Cremers, M. Klomp, G. Havers

Authorisatie: H. Clevis

Goedkeuring Senior KNA Archeoloog M. Klomp:

Opmaak: S. van Zanten

Omslagfoto: Archeologie Zwolle

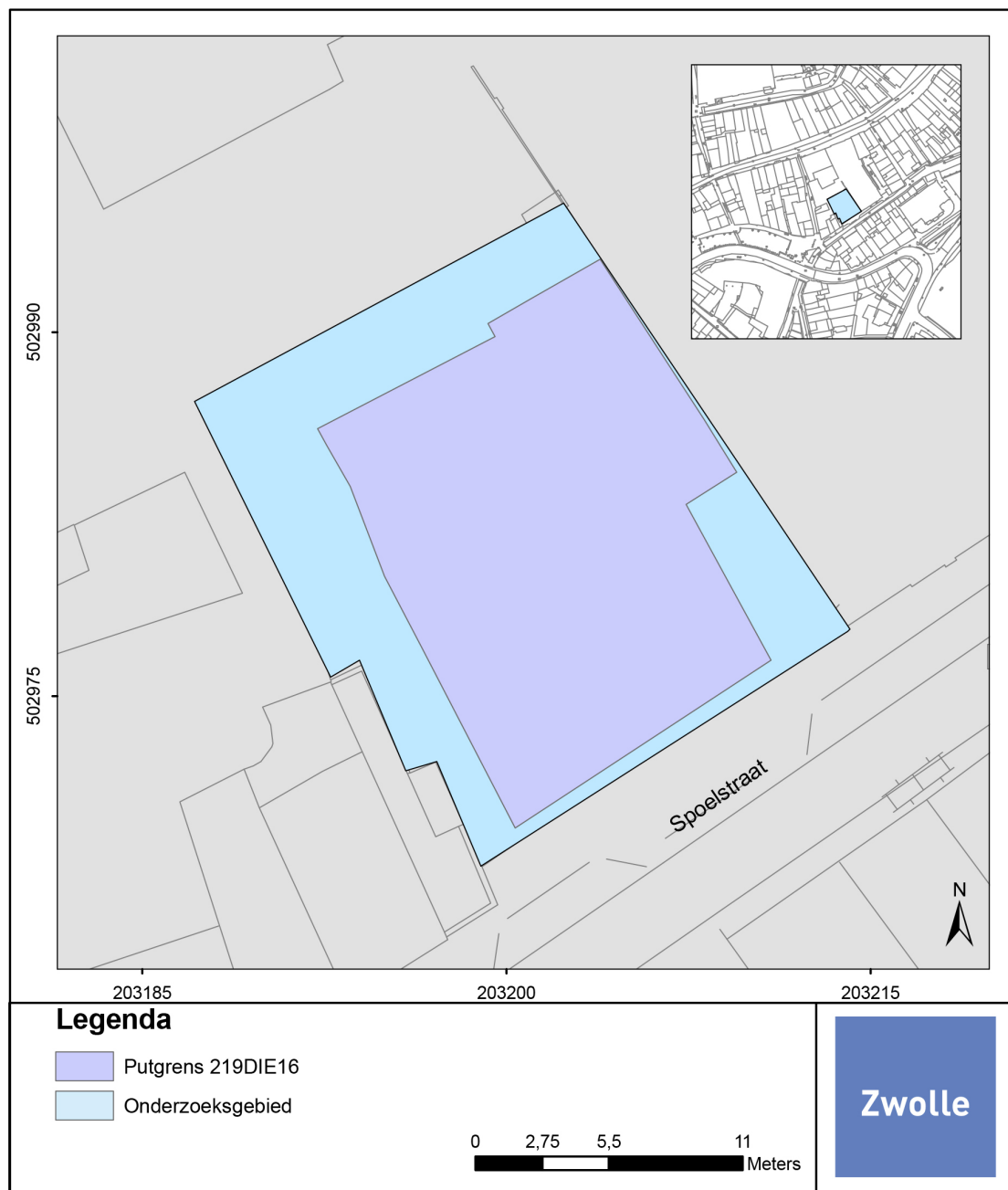
Foto's: W. Bakker, J. Drost

Kaarten: W. Cremers

Tekeningen: W. Bakker

Inhoudsopgave

1. Inleiding	7
Sanne van Zanten	
2. Landschappelijke, geologische en bodemkundige situatie	9
Sanne van Zanten	
3. Het archeologische onderzoek	11
Sanne van Zanten	
4. De historische gegevens	15
Michael Klomp en Sanne van Zanten	
5. Sporen en structuren	25
Willem Cremers	
6. Aardewerk en glas	39
Sanne van Zanten	
7. Leer	69
Geertje Havers	
8. Synthese	71
Sanne van Zanten	
9. Conclusie	77
Sanne van Zanten	
Literatuurlijst	79
Figurenlijst	81
Bijlagen	83
Bijlage 1: BAAC Dendrochronologisch Rapport	83
Bijlage 2: Sporenlijst	89
Bijlage 3: Vondstenlijst	91
Bijlage 4: Fotolijst	92
Bijlage 5: Noordprofiel 1	93
Bijlage 6: Noordprofiel 2	94
Bijlage 7: Zuidprofiel	95
Bijlage 8: Oostprofiel	96
Bijlage 9: Westprofiel	97
Bijlage 10: Lakzegels uit gebruikte archieven	98
Bijlage 11: Tellijst vondstcomplexen	99
Catalogus	101
Sanne van Zanten	

Afb. 1.1. Onderzoeksgebied weergegeven op de topografische kaart (W.J.M. Cremers, 2018).

Administratieve gegevens van de vindplaats:

Projectcode:	219 DIE 16	Opdrachtgever:	Gemeente Zwolle
Provincie:	Overijssel	Uitvoerder:	Team Archeologie, Gemeente Zwolle.
Gemeente:	Zwolle	Uitvoeringsperiode:	
Plaats:	Zwolle, Diezerstraat	1. Voorbereiding:	01-12-2015 t/m 04-01-2016
Toponiem:	Centrum	2. Veldwerk:	04-01-2016 t/m 31-01-2016
Kaartblad:	21G	3. Evaluatie:	01-02-2016 t/m 01-02-2017
Centrumcoördinaten:	x: 203201 / y: 502982	4. Analyse/Rapportage:	01-02-2017 t/m
Archis-meldingsnummer:	3983551100	5. Deponeren:	01-2019
Opgravingsleiding:	M. Klomp (Senior KNA Archeoloog)		
Bevoegde overheid:	Gemeente Zwolle		
Bevoegd gezag:	H. Clevis (Senior KNA Archeoloog)		
Plaats; beheer documentatie:	Gemeente Zwolle, Veemarkt 38, 8011 AJ Zwolle		

1 Inleiding

Sanne van Zanten

1.1 Woord vooraf

In de periode van 4 januari tot en met 31 januari 2016 is archeologisch onderzoek verricht op het terrein achter Diezerstraat 80 en aan de Spoelstraat. Het veldwerk is uitgevoerd onder leiding van M. Klomp, Senior KNA Archeoloog. Het veldwerkteam bestond verder uit H. Wassink, W. Cremers, H. Stout, P. Rogers en G. Havers. De kraan werd bediend door B. Braakman van de Firma Mulder-Eykelkamp BV. Daarnaast waren er regelmatig vrijwilligers aanwezig tijdens het veldwerk, waaronder J. Donze en F. Cremers.

Voorafgaand aan de uitwerking van het materiaal, is het materiaal gewassen, gesplitst, gepuzzeld en gerepareerd voor verdere analyse. Dit is gecoördineerd door G. Havers en H. Clevis. De vrijwilligers die daaraan meegeholpen hebben, zijn: R. Bosgraaf, J. van Aggelen, N. van der Meer, A. van Vulpen, H. Wolf en R. Heuff. De tekeningen van het vondstmateriaal zijn vervaardigd door W. Bakker. De vondsten zijn gefotografeerd door W. Bakker en zijn in beheer van Gemeente Zwolle, team Archeologie.

De verantwoording van de foto's is te vinden in de figurenlijst. Het team is versterkt met de studenten van de Hogeschool Saxion M. Brouwer, A. Hagemeier, S. Krikke en Y. Habing. De studenten hebben geholpen met de restauratie van de objecten. De sporen en structuren zijn uitgewerkt en beschreven door W. Cremers, de historische achtergrond door M. Klomp en S. van Zanten, Leer door G. Havers, en de resterende hoofdstukken door S. van Zanten.

1.2 Beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie bevindt zich achter Diezerstraat 80-82 en reikt tot aan de Spoelstraat. Daarnaast omvat het onderzoeksgebied ook het terrein achter de panden aan de Rodehaanstraat (zie afb. 1.1). Voorafgaand aan het archeologisch onderzoek is een Programma van Eisen opgesteld met daarin de onderzoeksvragen.¹ Het vooronderzoek bestond uit het verzamelen van de gegevens van de omliggende terreinen inclusief de bouwplattegronden van de Statenzaal en overige panden. Deze laatste gegevens zijn opgevraagd bij het Historisch Centrum Overijssel (HCO). Verder zijn de kadastrale kaart van 1832 en waarnemingen van oude opgravingen uit de tijd vóór 1986 gebruikt. Deze laatste gegevens zijn afkomstig uit Archis, een database systeem waarin al het archeologisch onderzoek in Nederland is verwerkt.

De binnenstad van Zwolle heeft een hoge archeologische verwachting van 100%. De hoge verwachting is gebaseerd op de bodemgegevens van de stad. Zwolle is ontstaan op verschillende dekzandruggen. In 1982 werd er door een groep amateurarcheologen in het aangrenzende gebied een onderzoek uitgevoerd. Hier werden enkele structuren aangetroffen die bestonden uit rijen houten paaltjes en vlechtwerk, haaks op de Spoelstraat. Daarnaast werden beerputten aangetroffen met goedgevulde inhoud. Dergelijke structuren konden ook op deze onderzoekslocatie worden verwacht. De vroegste middeleeuwse vondsten dateren uit de periode 900-1200, en zijn aangetroffen op de locaties Diezerstraat, Sassenstraat, Melkmarkt en het Stadhuis. Ook op deze dekzandrug locatie kunnen sporen uit die tijd dateren. Op de 1832 kaart staat bebouwing aangetoond, waaronder twee huizen van een timmerman en spekslager. De restanten van hun ambachtsactiviteiten kunnen mogelijk op het achterterrein worden waargenomen.² Voorafgaand aan het veldwerk is er een KLIC-melding gedaan en is het onderzoek aangemeld in Archis.

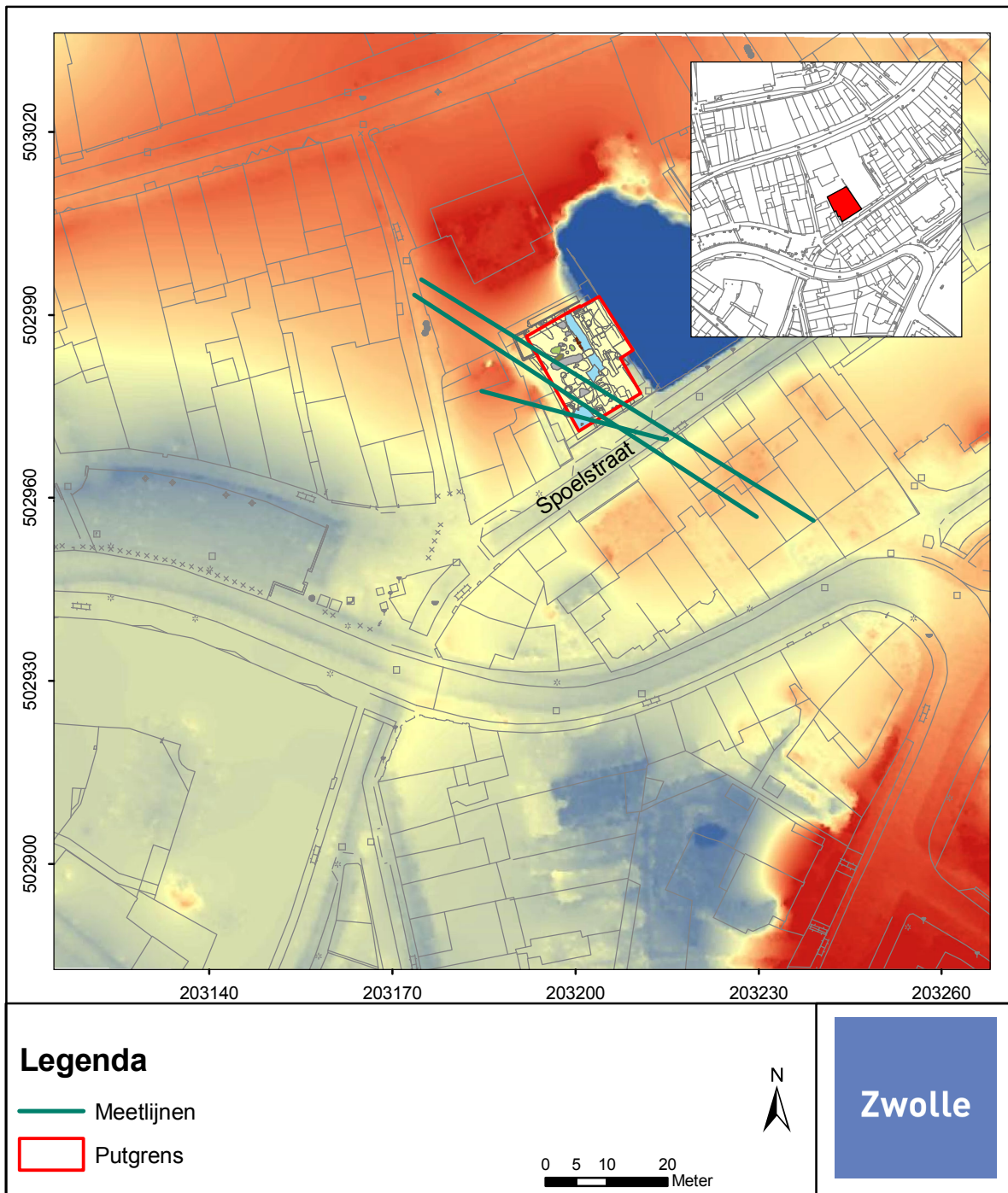
1.3 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

In de nieuwe erfgoedwet, vastgesteld op 9 december 2015, staat vermeld dat het verboden is om zonder een certificaat handelingen te verrichten die betrekking hebben op het "opsporen, onderzoeken of verwerven van cultureel erfgoed of onderdelen daarvan, waardoor verstoring van de bodem, of verstoring of gehele of gedeeltelijke verplaatsing of verwijdering van een archeologisch monument of cultureel erfgoed onder water optreedt".³ Op basis hiervan is de BRL4000 opgesteld en de huidige KNA 4.0. Het certificeringsproces heeft een overgangsperiode tot 1 juli 2017. Dit veldonderzoek is nog uitgevoerd conform de KNA 3.3 van het SIKB. Voor de uitwerking zijn wel de formats van de KNA 4.0 gebruikt.

1 Cremers 2016, (PvE 04 januari 2016).

2 Cremers, PvE 04 januari 2016, 7.

3 Rijksoverheid 2015, 14.

Afb. 2.1. Onderzoekgebied weergegeven op de AHN, Actueel Hoogtebestand Nederland, (W.J.M. Cremers, 2018).

2 Landschappelijke, geologische en bodemkundige situatie

Sanne van Zanten

De oudste kern van Zwolle is ontstaan op dekzandruggen langs de Vecht.⁴ Het landschap heeft zich grotendeels gevormd tijdens het Saalien en Weichselien. Tijdens de voorlaatste ijstijd (Saalien, 238.000 -128.000 jaar geleden) werd Overijssel bedekt door een grote laag gletsjerijs⁵ Het ijs bereikte de lijn Schagen- Gaasterland – Eemslaan en forceerde rivieren als de Rijn, Lippe, Weser, Vecht en Elbe om langs het ijs naar het westen te stromen, in plaats van de oorspronkelijk noordwestrichting. Het ijs drukte het zand en de ondergrond daarnaast omhoog waardoor stuwwallen en heuvelruggen werden gevormd⁶, waaronder de Veluwe stuwwal. De uitloper van deze stuwwal bevindt zich onder de binnenstad van Zwolle op een diepte van 10-15m onder NAP. Uit de boringen van de Rijksgeologische dienst is aangetoond dat de bovenzijde van de stuwwal zich op 18,5m diepte bevindt. In het boorprofiel is een dikke laag keileem van een zogenaamde overreden stuwwal herkend.⁷

Het Weichselien (116.000-11.700 jaar geleden) was een periode waarin veel zand, grind en leem werd afgezet. Het landijs bereikte Nederland niet meer. Koude perioden (stadialen) werden afgewisseld met warmere perioden (interstadialen).⁸ De koude en droge omstandigheden creëerden het landschap van een poolwoestijn. Gebrek aan vegetatie zorgde voor verstuivingen van het zand. Het zand werd uiteindelijk eolisch afgezet. Uit dit proces zijn de dekzandruggen gevormd.

In Zwolle bestaat de dekzandrug voornamelijk uit verstoven rivierzand dat is afgezet op de stuwwal.⁹ Het dekzandpakket bevat leemarm zand en wordt Jong dekzand genoemd. Dit heeft zich ongeveer 14.500-11.500 jaar geleden gevormd.¹⁰ Het centrum van Zwolle bevindt zich op een complex van dekzandruggen met voornamelijk een zuidoost naar noordwest oriëntatie. De dekzandrug waar het huidige onderzoeksgebied zich op bevindt is de dekzandrug van Dieze. Naast de dekzandrug van Dieze is er nog de dekzandrug van Blalo-Assendorp en de dekzandrug van De Lure Ittersum.¹¹

In Zwolle bevindt zich ook het dal van de Grote Aa. Dit dal werd onder andere archeologisch aangetroffen bij het Gasthuisplein. Daar bevindt zich een laagte waar het veen zich kon vormen. De veenlaag behoort tot de Formatie van Nieuwkoop en is gevormd in een riviervlakte.¹² De dekzandrug loopt vanaf de Diezerstraat in de richting van de Spoelstraat een dekzandlaagte in. Het profiel dat tijdens het veldonderzoek is vastgelegd wordt besproken in hoofdstuk 5, sporen en structuren.

4 Ten Hove 2005,

5 Neeffjes e.a. 2011, 22-23.

6 Neeffjes e.a. 2011, 24;

7 Klomp 2012, 6; Boring 21G-39, archief Rijks Geologische Dienst Haarlem.

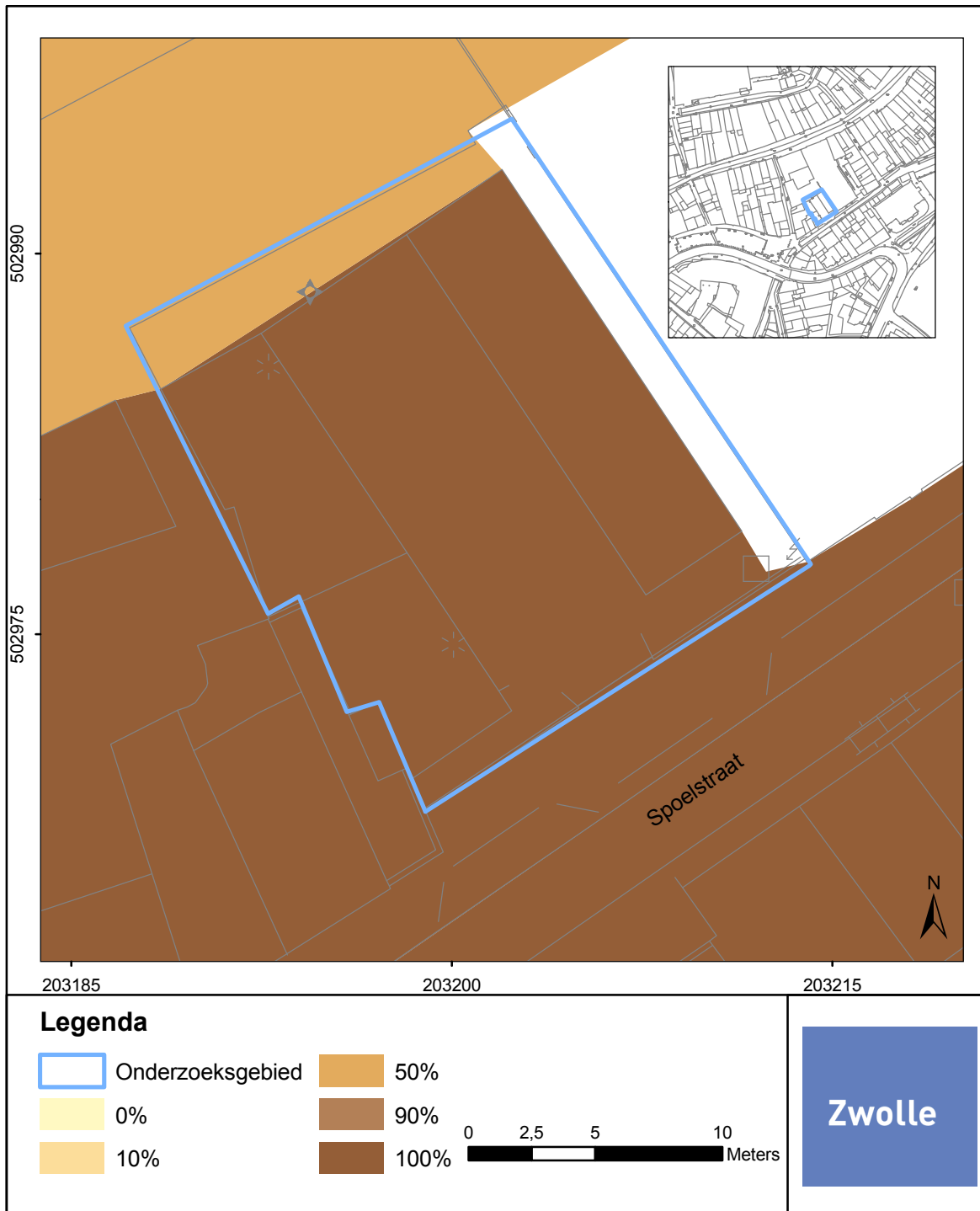
8 Neeffjes e.a. 1011, 33.

9 Klomp 2012, 6.

10 Clevis en Klomp 2012, 5; Clevis, Klomp en Groenhuijzen 2009, 18-19.

11 Spek e.a. 1996, 30.

12 Van Zanten 2018, 9; Klomp 2012, 7.

Afb. 3.1. Onderzoeksgebied weergegeven op de archeologische waarderingskaart (W.J.M. Cremers, 2018).

3 Het archeologisch onderzoek

Sanne van Zanten

3.1 Aanleiding tot het onderzoek en overheidsbeleid

De aanleiding voor het onderzoek is de uitbreiding van het winkelpand van Zara. De bouwplannen hebben betrekking op het gebied tussen de Diezerstraat, Spoelstraat en de achterzijde van de panden aan de Rodehaanstraat. Het huidige pand aan de Diezerstraat werd aan de achterzijde verlengd om meer winkelruimte te creëren. Het terrein was voorheen een parkeerterrein waar weinig recentelijke ingrepen zijn gedaan. De onderzoekslocatie ligt in een gebied met een archeologische waardering van 100% (afb. 3.1).

Het heersende archeologiebeleid voor dit gebied is het archeologiebeleid van gemeente Zwolle.¹³ Dit beleid is vastgesteld op 18 augustus 2008 en hierin staat de wet en regelgeving omtrent archeologisch onderzoek binnen de gemeente Zwolle, en de daarbij behorende onderzoeksthema's.

De diepte en de oppervlakte zijn van belang bij de keuze of er archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is. Indien het te verstoren oppervlak 100m² of meer bedraagt en de verstoring 0,5m diep reikt (vanaf het maaiveld gerekend), is een vervolgonderzoek noodzakelijk. In de binnenstad van Zwolle ligt deze oppervlaktegrens op 30m².

De Archeologische Waarderingskaart deelt de gebieden op in 0%, 10%, 50% 90% en 100%. De waarden zijn gebaseerd op informatie van waarnemingen, amateur archeologen, de geomorfologische kaart, oudste kadastrale minuut, Centraal Archeologisch Archief (CAA) en waarnemingen uit veldwerk. Een gebied dat is aangeduid met 0% wordt gezien als een archeologisch leeg of verstoord gebied. Het kan gebaseerd zijn op archeologisch onderzoek dat er al is verricht of door andere secundaire analyses. In een 0% gebied zijn er geen consequenties verbonden aan eventuele grond verstorende werkzaamheden. De archeologische waarden zijn onbekend indien een gebied is aangeduid met 10%. Er wordt in dit geval wel een lage verwachting geschat op basis van geomorfologische kenmerken, maar er is wel mogelijkheid op archeologische sporen. Vaak wordt er in dit geval een inventariserend proefonderzoek aanbevolen.

Een gebied dat is aangeduid met 50% is archeologisch waardevol en heeft een hoge verwachting. Vaak liggen deze gebieden op dekzandruggen of rivierduinen, waardoor de kans op prehistorie, middeleeuwen of archeologische sporen 1:2 is. Een gebied met een 90% waardering is erg waardevol en de kans op vondsten is bijna 100%. Vaak is dit gebaseerd op kennis van een site in de nabije omgeving of door een bureaustudie. Het is noodzakelijk om het terrein op te graven. Dit laatste is ook het geval voor de gebieden met een 100% waardering. Dit zijn de archeologische toplocaties waarbij met 100% zekerheid te stellen is dat er archeologische resten liggen.¹⁴ Het was voor deze locatie dus noodzakelijk om een archeologische opgraving te verrichten.

3.2 Beschrijving van de onderzoeksopdracht

Voorafgaand aan het onderzoek is een Programma van Eisen opgesteld waaraan het onderzoek moet voldoen inclusief de diverse onderzoeksthema's en onderzoeksvragen.¹⁵ In het kader van het Zwolse archeologiebeleid zijn in 2008 in de Lokale Onderzoeksagenda Archeologie Zwolle (LOaAZ) een aantal onderzoeksthema's opgesteld.¹⁶ Hierin zijn in totaal 26 onderzoeksthema's opgenomen die ook aansluiten op de onderzoeksthema's van de NOaA.

De onderzoeksthema's die van toepassing zijn op de onderzoekslocatie tussen de Diezerstraat en Spoelstraat luiden¹⁷:

13) Het in kaart brengen van de natuurlijke ondergrond van de stad.

14) De vroegste ontwikkeling van de stad.

15) Onderzoek naar de omvang, functie en ruimtelijke structuur van het 10de /11de eeuws Zwolle.

16) Onderzoek naar de omvang en ruimtelijke structuur van Zwolle vóór 1324.

¹³ Archeologie beleid gemeente Zwolle, vastgesteld op 18 augustus 2008.

¹⁴ Gemeente Zwolle 2008, 8-9.

¹⁵ Cremers 2016.

¹⁶ Het archeologiebeleid gemeente Zwolle is in 2008 opgesteld door H.L. Kranenburg, adviseur Monumentenzorg en Archeologie van de gemeente Zwolle. De LOaAZ is opgesteld door de twee gemeentelijk archeologen H. Clevis en M. Klomp.

¹⁷ Cremers 2016, 10-11.

- 18) Onderzoek naar de verschillende vormen van nijverheid in de stad.
- 20) Onderzoek naar de ontwikkeling van het huis in Zwolle in al zijn facetten.
- 21) Onderzoek van afvalkuilen en beerputten in Zwolle.

De belangrijkste onderzoeksvragen die daaruit zijn voortgekomen zijn:

- Hoe is de natuurlijke ondergrond opgebouwd op deze locatie en hoe verhoudt zich dat tot de kennis uit voorgaande opgravingen binnen de stadskern?
- Wat voor een beeld geven de sporen en structuren over de 10de /11de eeuwse binnenstad van Zwolle op deze locatie?
- Wat voor informatie (zowel prehistorisch als middeleeuws) geeft de locatie over de periode van vóór 1324?
- Wat voor informatie geven de diverse afval en mestkuilen en beerputten omtrent de afvalverwerking in de binnenstad?
- Welke vormen van nijverheid zijn er zichtbaar in de archeologische sporen?
- Wat voor beeld geven de archeologische sporen en structuren van de ontwikkeling van het woonhuis in Zwolle?¹⁸

Voorafgaand aan het onderzoek zijn enkele randvoorwaarden in het Programma van Eisen gesteld.

- Het onderzoek moet worden verricht door een team dat voldoet aan de eisen en specificaties van de KNA 3.3.
- De opgraving wordt geleid door een Senior KNA Archeoloog met ruime ervaring en kennis van de regio.
- De graafmachinist heeft een ruime ervaring in dergelijke gronden en werken met archeologie.
- Fysisch geografisch onderzoek aan de profielen wordt uitgevoerd door een fysisch geograaf/bodemkundige of een Senior KNA Archeoloog met ruime ervaring in deze gronden en bodemopbouw.¹⁹
- De materiaalanalyse moet worden uitgevoerd door specialisten, waarbij de uitwerking moet voldoen aan protocol 4006, uit de KNA versie 3.3.
- Het terrein moet ontdaan zijn van bestrating voorafgaand aan het veldwerk.
- Het veldwerk moet binnen vier weken afgerond zijn.

Aan alle randvoorwaarden is voldaan.

3.3 Werkwijze (methoden en technieken)

Voor deze locatie is ervoor gekozen direct een archeologische opgraving uit te voeren. Het doel van een archeologische opgraving is het documenteren van alle gegevens en daarnaast het uitwerken en veiligstellen van het materiaal conform het Programma van Eisen (PvE), om daarmee de informatie te behouden ten behoeve voor de kennisvorming van het verleden. De informatie is vervat in projectdocumentatie en in vondsten en monsters.²⁰ Het veiligstellen van dergelijke informatie en de uitvoering van een archeologische opgraving dienden uitgevoerd te worden conform de eisen uit het PvE en de richtlijnen uit de KNA 3.3 protocol Opgraven. Voorafgaand aan het veldwerk vindt de voorbereiding plaats (deelproces 1 uit de KNA). Het veldwerk zelf valt onder deelproces 2.

Het graven van de put werd gedaan met een kraanmachine met een gladde bak, door een kraanmachinist met aantoonbare ervaring in de archeologie (B. Braakman, Mulder-Eykelkamp). De put werd laagsgewijs verdiept onder toezicht van de Senior KNA Archeoloog tot op een niveau waar het eerste

Afb. 3.2. Laagsgewijs verdiepen van het vlak, totdat de eerste sporen zichtbaar zijn.

¹⁸ Cremers 2016, 11.

¹⁹ Cremers 2016, 20.

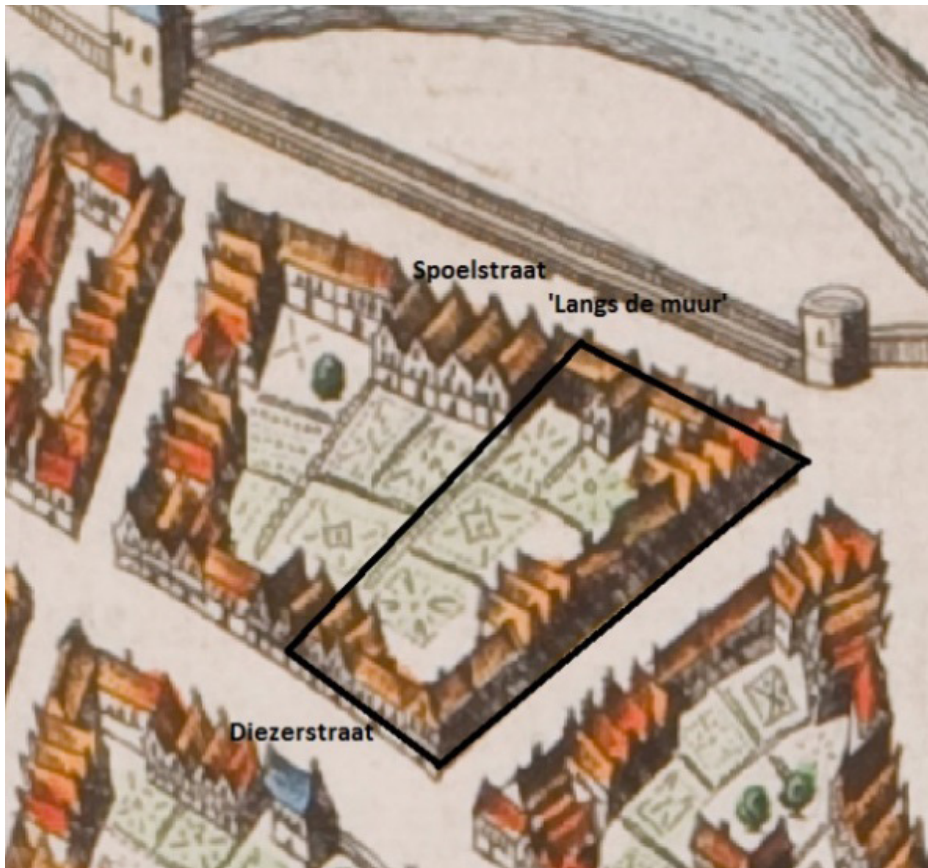
²⁰ SIKB KNA versie 3.3.

leesbare vlak zichtbaar werd (afb.3.2). Tijdens het verdiepen zijn de lagen onderzocht met de metaaldetector. De metaalvondsten zijn ingemeten met de RTS/GPS. De aanlegvondsten zijn verzameld en gekoppeld aan het profiel. De opgravingsvlakken zijn opgeschaafd en ook de profielen waren bijgehouden voor profielopnames. Alle sporen zijn ingemeten en getekend met de RTS/GPS. Het vlak is vervolgens gefotografeerd, aangekrast en de vlakhoogtes zijn ingemeten. De sporen zijn gedocumenteerd in de database ODILE. De sporen zijn gecoupeerd, gedocumenteerd en afgewerkt. De lagen en sporen die zowel in het vlak als in het profiel zijn waargenomen, hebben hetzelfde spoornummer gekregen. Tijdens het veldwerk was er naast een Senior KNA Archeoloog ook een Senior KNA Specialist Materialen aanwezig (M. Klomp) waardoor er direct keuzes t.a.v. het materiaal konden worden gemaakt.

Na het veldwerk vond de evaluatie plaats (deelproces 3). In de evaluatiefase is besloten om het aardewerk en glas uit de vondstcontexten van de beerput en de mestkuil uitgebreid door een materiaalspecialist te laten bekijken. Het overige materiaal ondergaat een basisdeterminatie, van categorie, wegen en dateren. Het leer en hout is apart beschreven. Het vierde deelproces van de opgraving is de analyse en uitwerking, wat resulteerde in dit eindrapport. Na het verschijnen van dit eindrapport begint de laatste fase, en dat is deponeren. De onderzoeksgegevens en resultaten die zowel analoog als digitaal zijn verzameld, worden uiteindelijk gedeponeerd bij deponhouder G. Havers in het Archeologisch Depot van Gemeente Zwolle.

Afb. 4.1. Een uitsnede van de kaart van Jacob van Deventer, omstreeks 1565. Het onderzoeksgebied is zwart omlijnd.

Afb. 4.2. Een uitsnede van de kaart van Johan Blaeu omstreeks 1665. Het onderzoeksgebied is aangegeven binnen het zwarte kader.

4. De historische gegevens

Michael Klomp en Sanne van Zanten

4.1 Cartografische gegevens (S. van Zanten)

Naast geschreven historisch bronmateriaal kunnen ook kaarten, prenten of schilderijen voor onderzoek worden gebruikt. Op basis van kaartmateriaal kan bijvoorbeeld bepaald worden dat de onderzoekslocatie al ruimschoots is bebouwd in de 16de en 17de eeuw. Dit blijkt uit de kaarten van Jacob van Deventer en Johan Blaeu. De kaart van Jacob van Deventer toont aan de straatzijde een volledig volgebouwd huizenblok (afb. 4.1.). De kaart is vervaardigd rond 1570. Op de kaart van Johan Blaeu wordt dit nog duidelijker afgebeeld (afb. 4.2.). Johan Blaeu heeft in zijn atlas *Toonneel der steden van de Vereenighde Nederlanden* veel kaarten van steden gepubliceerd. Ook Zwolle staat erin met een korte beschrijving van de stad. Dit fraaie werk werd in 1649 uitgegeven in twee boeken. Een andere kaart die als naslagwerk kan dienen is de kaart van Braun en Hogenberg (1572). De stad is hier rond getekend en is niet waarheidsgetrouw.

Tijdens de bouw van de Statenzaal is het hoekpand op de Diezerstraat en de Rodehaansteeg getekend voordat het werd gesloopt in 1896.²¹ Het pand staat bekend onder de naam Rode Haan, waar vermoedelijk de steeg naar vernoemd is. Naast de kaarten uit de 16de en 17de eeuw is er ook gebruik gemaakt van de kadastrale kaart uit 1832. De kadastrale kaart wordt in paragraaf 4.5 verder besproken. In het hoofdstuk sporen en structuren worden de oude bouwplattegronden van de panden aan de Diezerstraat ook besproken.

4.2 Historisch onderzoek naar de heer van Almelo (S. van Zanten)

Voor het historisch onderzoek is eerst een inventarisatie gemaakt van de bronnen in het archief. In de online database kan binnen de verschillende archieftoegangen worden gezocht. Tijdens het inventariseren is gezocht naar bewoners van de Diezerstraat, of naar archiefstukken waaruit informatie over de eigenaren van huizen kan worden gehaald. Op een gegeven ogenblik is tijdens het onderzoek een charter gevonden.

Aan de hand van dit handgeschreven charter kan worden vastgesteld dat vanaf 1578 de familie van Rechteren een huis bezit in de Diezerstraat. Op dat moment verkopen Hendrik Campferbeek en echtgenote een huis in de Diezerstraat aan Johan van Heekeren genaamd van Rechteren (1515-1580) en zijn vrouw Hendrika van Keppel (1524-1606).²² Dit perceel strekte zich uit van de Diezerstraat tot achter aan de andere straat. Willem Speldenmaecker woonde op dat moment aan de andere zijde van het pand van de Diezerstraat.²³

De bron is interessant, omdat het melding maakt van een huis in de Diezerstraat. Maar aan de hand van welke archiefbronnen kunnen we achterhalen dat het om een huis in het onderzoeksgebied gaat? Hoe komen we erachter welke bewoners hebben gewoond in het onderzoeksgebied?

Na het zoekwerk is een aantal archieven geselecteerd voor verder onderzoek. Dit zijn de familiearchieven van Huis Almelo (0214), de vuurstedenregisters, het stratengeldregister en de kadastrale kaart van 1832. Naast historisch bronnenmateriaal is ook literatuuronderzoek verricht. De archiefbronnen worden in losse paragrafen verder toegelicht.

Om een indruk te krijgen van de familie van Rechteren wordt een korte familieintroductie gegeven op basis van literatuuronderzoek. Johan van Rechteren kreeg uit zijn eerste huwelijk met Agnes van den Clooster vier kinderen waaronder Zeger van Rechteren (ca1555-1603). Zeger van Rechteren kreeg uit zijn huwelijk uiteindelijk een zoon, Johan van Rechteren (1590-1641), tevens heer van Almelo. Johan trouwde vervolgens met Joachima van Wijhe (1590-1635) en kreeg twee dochters en twee zoons. Joachim Adolf van Rechteren (1627-1686) was uiteindelijk degene die als eerste erfgenaam gold. Vermoedelijk heeft deze Johan van Rechteren vervolgens ook aan de Diezerstraat gewoond of in ieder geval een pand in bezit gehad. In 1633 beginnen de kinderen van Hendrik van Rechteren tegen Johan van Rechteren tot Almelo over het bezit van een huis in de Diezerstraat, eertijds eigendom van Johan van Rechteren tot Rechteren.²⁴

Joachim Adolf van Rechteren trouwde in 1647 op 20 jarige leeftijd met Margaretha van Haersolte. Zij was de

21 HCO, Archief dia's 1675, inv.nr. 9135.

22 HCO, Archief 0214, inv.nr.2558.

23 HCO, Archief 0214, inv.nr. 1578 - charter

24 HCO, Archief 0700, inv.nr. 2740.

dochter van Rutger van Haersolte van Haerst, Westerveld en Wolfshagen en Elisabeth van Laer.²⁵ In 1658 doet Zeger van Rechteren, heer tot Almelo en Vriezenveen, een schuldbekentenis aan zijn neef Rutger van Haersolte van een som geld, waarbij hij het pas aangekochte pand van zijn broer van Rechteren in de Diezerstraat tot onderpand stelt.²⁶

Toen Joachim op 5 mei 1686 overleed nam zijn oudste zoon Johan Zeger plaats op Rechteren. Hij was getrouwd met Agnes Sophia van Raesfelt. Johan Zeger overleed vervolgens in 1701 en liet zijn oudste zoon Joachim van 14 jaar alles na. Adolf Hendrik van Rechteren (1656-1731), de broer van Johan Zeger en heer van Almelo, nam de voogdij op zich. Joachim trouwde in 1711 met Amalia des H.R. Rijksgravin van Limpurg Speckfeld. In 1719 overleed ook Joachim en liet zijn 4 jarig zoontje met zijn weduwe achter. De kleine jongen Jan Evert Adolf kwam onder voogdij te staan van Adolf Hendrik van Rechteren-Almelo. Hij werd in 1737 beleend met Rechteren en trouwde datzelfde jaar met Josina Elisabeth van Rechteren, die een jaar later overleed. Zijn tweede vrouw was Sophia van Rechteren-Almelo. Samen hadden ze twee zoons, waarvan Joachim Adolf de oudste was. In 1755 werd Joachim Adolf met Rechteren beleend na het overlijden van zijn vader. Vervolgens verdrong hij in 1775 in de Vecht.²⁷

Vuurstedenregister

De vuurstedenregisters zijn bewaard gebleven uit diverse jaren. Voor dit onderzoek is het vuurstedenregister aangevraagd van de wijk Diezerstraat uit 1628. In de bron wordt een opsomming van de huizen gemaakt vanaf de kerk tot aan de holle, in de Diezerstraat. Per huis staat omschreven hoeveel vuursteden (schoorstenen) het huis heeft en hoeveel de eigenaren daarvoor moesten betalen. Uit de 17de eeuw is geen huizennummering bekend. Het is dus belangrijk om in de tekst aanknopingspunten te vinden waaruit de looproute van de 'belastinginner' gereconstrueerd kan worden. Het Heilige Geestgasthuis heeft eeuwenlang op dezelfde plek gestaan en is in dergelijke archiefstukken dus een goed aanknopingspunt. Het Heilige Geestgasthuis heeft zeven vuursteden.

Het archiefstuk begint met de vermelding 'Dieserstrate. Van die Kerck tot an die holle'. Voor de meeste namen staat een horizontale streep met dwars daarop een verticale streep. Vermoedelijk duidt dit aan dat het om een huis gaat. Het Heilige Geestgasthuis wordt 22 namen later vermeld. Op de kaart van Blaeu staan vanaf de Grote Kerk ongeveer vijftien huizen getekend. Zoals eerder vermeld is Blaeu niet altijd waarheidsgetrouw en kan ter controle ook naar het kadastraal minuutplan uit 1832 worden gekeken. De oude percelen uit 1832 sluiten nauw aan op de perceelsgrenzen van enkele eeuwen daarvoor. Dit is gebleken uit zowel historisch als archeologisch onderzoek. De 1832 kaart toont 21 huizen en een huis op de hoek van het Heilige geestgasthuis (nummer 22?). De looproute is dus vanaf de Grote Sint Michaelskerk richting het Heilige Geestgasthuis

Op een gegeven ogenblik staat daar de melding van Willem Speldenmaeckershuis en 'die heer van Almelo'. Daar is later met inkt aan toegevoegd 'Die heer van Almeloeshuis' met daaronder de naam Adam Scho(.).t. De huizen zijn dus in 1628 nog steeds in het bezit van dezelfde familie. Aan de andere kant van de 'heer van Almelo' heeft Willemsen gewoond. Opvallend aan dit register is dat in sommige gevallen van een huis wordt gesproken, en in de meeste gevallen enkel de persoonsnaam. Zou de toevoeging van 'huis' in dit geval verwijzen naar huis-eigenaar en niet naar de persoon die er op dat moment woonachtig is?

De heer van Almelo heeft vijf vuursteden, zijn buurman Speldemaecker twee vuursteden en Willemsen drie vuursteden. In het register staat Adam Schot genoemd als luitenant, met de vermelding van een huis in de Diezerstraat dat vier vuursteden heeft. Vanaf het Heilige Geestgasthuis geteld woonde de heer van Almelo ongeveer 25 huizen verderop.²⁸ Dit zou (gebaseerd op de kaart van Johan Blaeu) moeten uitkomen op onze onderzoekslocatie.

Stratengeldregister

Een interessant archiefstuk uit het Historisch Centrum Overijssel zijn de stratengeldregisters uit 1719-1722.²⁹ Het zijn de registers met een opmeting van het straatgedeelte, dat tot ieder huis behoort. Ieder huis dient het verschuldigde bedrag te betalen ten behoeve van de stratenreiniging. Zwolle was in de wijken Voorstraat, Diezerstraat, Waterstraat en Sassenstraat opgedeeld. De Spoelstraat valt onder de wijk Diezerstraat.³⁰ Van iedere

25 Gevers & Mensema 2005, 82.

26 HCO Archief 0214, inv.nr. 2560.

27 Gevers & Mensema 2005, 83-85.

28 HCO, Archief 0700, inv.nr. 9264.

29 HCO, Archief 0700, inv.nr. 9124.

30 HCO, 0700- inv.nr. 9124. https://www.historischcentrumoverijssel.nl/zoeken-in-de-collecties/archieven?mivast=141&miadt=141&mizig=210&miview=inv2&milang=nl&micols=1&mires=0&micode=0700&mizk_alle=stratengeld.

wijk zijn de maten allemaal opgenomen. In combinatie met oud kaartmateriaal, waaronder de kaart van Johan Blaeu en het kadastraal minuutplan uit 1832, kunnen de bewoners achterhaald worden.

Per straat wordt namelijk keurig vermeld wie de eigenaren of huurders zijn en dankzij een aantal duidelijke aanknopingspunten is een aantal bewoners zelfs aan een huis te koppelen. Voor de Diezerstraat is er een korte steekproef gedaan om te onderzoeken of het goed toe te passen is aan opgravingslocaties.

Alle huizen in de wijk Diezerstraat hebben in het archiefstuk een nummering, beginnend van 1 tot en met nr. 746. Achterin het stuk staan alle namen van de inwoners op alfabetische volgorde, met daarachter het nummer waar ze staan vermeld. Achter sommige namen staan meerdere nummers. Bijzonder aan dit archiefstuk is dat niet alleen eigenaren worden vermeld, maar soms ook de huurders. Binnen de straten zijn natuurlijk enkele aanknopingspunten voor locaties die voor zeer lange tijd op één locatie hebben gezeten. Een voorbeeld hiervan is het Pestengasthuis of het Binnengasthuis. Bij het Pestengasthuis staat het volgende vermeld:

576. Rentmeester Fabius 99

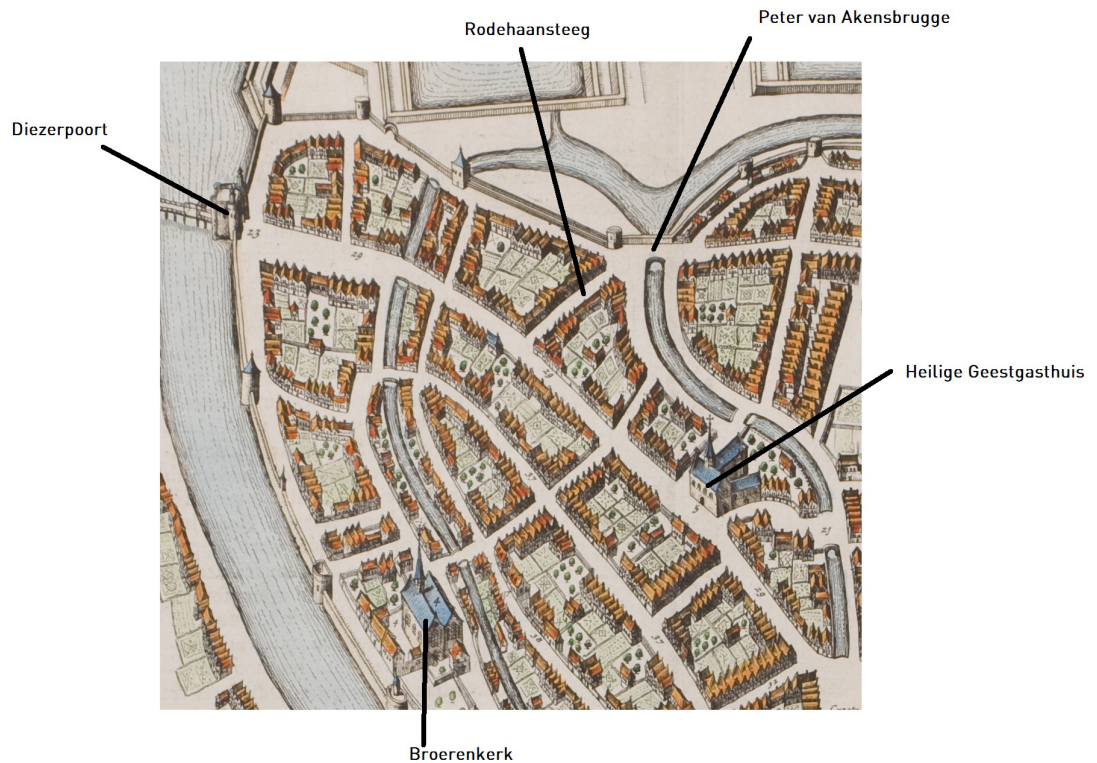
(Voor 4 woningen van 't Pestengasthuis gemaakt, onder één dak).

Front 63 voet

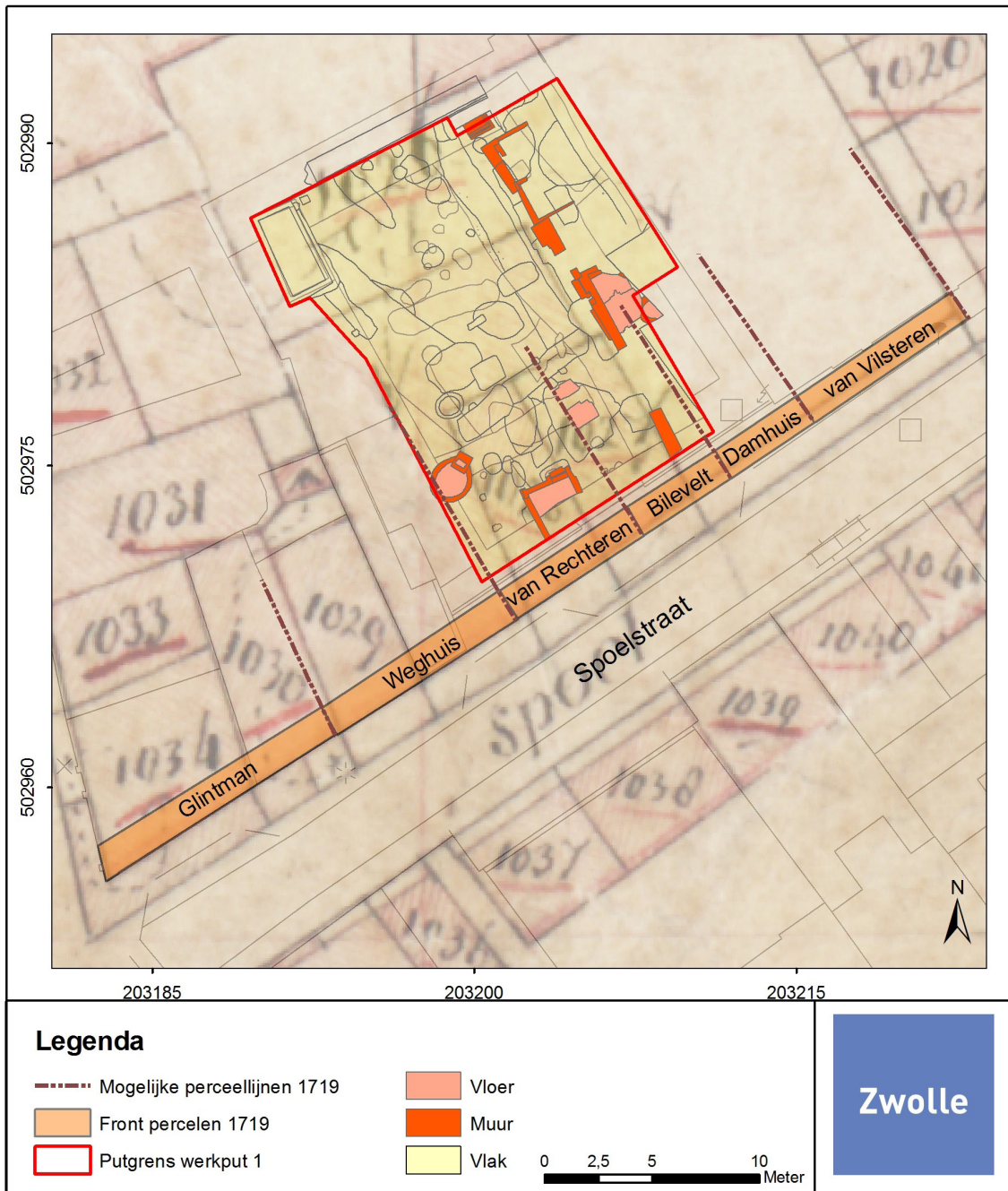
Diep 7 voet	441 voet	1,5	57.	F 2-12-2	F-10-5 3/8
577''	136 voet		0,5	8	0-16- -3-3
628	806 voet		3	38	4-14-12
633	880 voet		3 ¼	48	5-3-8

Hieruit blijkt dat het Pestengasthuis door Fabius in vier woningen is opgedeeld. Alle woningen worden in dit geval met een aparte nummering aangehouden en opgemeten. Daarbij moet in gedachten worden gehouden dat dit op een kaart dus nog steeds als één woning staat weergegeven. Ondanks dat er dus twee aparte nummers aangegeven kunnen zijn, kan het vooralsnog twee families onder één dak betreffen.

De kaart van Johan Blaeu is wat de woningen betreft behoorlijk gedetailleerd en zou enigszins een aanduiding kunnen geven hoeveel woningen er ongeveer hebben gestaan in één blok. De kaart van Johan Blaeu is ongeveer 70 jaar eerder dan het archiefstuk, een periode waarin makkelijk nog meer huizen aangebouwd of aangepast

Afb. 4.3. Uitsnede van de kaart van Blaeu met enkele aanknopingspunten weergegeven.

Afb. 4.4. Reconstructie van waar de huizen van Glinthuis, Weghuis en weduwe van Rechteren ongeveer gelegen moeten hebben (W.J.M. Cremers, 2018)

Tabel 4.1. Overzicht van de lengte van de voorkant van de huizen (1719).

Familienaam	Front(voet) Diep (voet)	Sallandse voetmaat (1=0,283m)	Rijnlandse voetmaat (1=0,314m)	Huidig aan de hand van kadastrale kaart
Glinthuis	41,5 en 7,5	11,74/2,12	13/2,35	7,4m+5,3m=12,7m
Weduwe Weghuis	32 en 7	9,06/1,98	10,05/2,2	4,7m+5,7m=10,4m
Freule van Regteren	22 en 7	6,23/1,98	6,9/2,2	4,7m +4,4m?

Afb. 4.5. Een uitsnede van de kadastrale kaart uit 1832, met daarop de mogelijke nummers aangegeven.

kunnen zijn, zoals het Pestengasthuis, plus het feit dat zijn tekening slechts een benadering van de werkelijkheid is. Naast het Pestengasthuis zijn er natuurlijk meer huizen die als duidelijk aanknopingspunt dienen. Voorbeelden daarvan zijn het Binnengasthuis, dat voorafgaand altijd het Heilige Geestgasthuis was, Weversgilde of bruggen en poorten. Tegelijkertijd wordt duidelijk uitgelegd om welke straat het gaat. In het archiefstuk is de indeling op straatdelen gemaakt. Ieder straatdeel is als een soort paragraaf weergegeven.

Voor de Diezerstraat 80 is een poging gedaan om dit te achterhalen. Vanaf nr. 380 worden de huizen aan weerszijden van de Diezerstraat benoemd. Er wordt aan de zuidzijde van de Diezerstraat bij de Melkmarkt begonnen. Dit is gebaseerd op de manier hoe de huizen genummerd zijn. Op nr. 400 staat namelijk het Binnengasthuis vermeld en een aantal huizen daarna de watergang van de kleine Aa. Gerekend vanaf het Binnengasthuis, zullen de huizen van de opgraving ongeveer tussen 420-425 moeten vallen. Vanaf de Diezerspoort gerekend, waar ook de vermelding van gedeelde gangen wordt gedaan, klopt dit ook.

Vanaf nr. 115 worden alle huizen van de Diezerpoort langs de muur tot aan de Rodehaansteeg genoemd, en weerom. Uit de kaart van Johan Blaeu blijkt overigens dat tegen het deel van de stadsmuur amper huizen hebben gestaan. Dat stuk staat tegenwoordig bekend als de Spoelstraat maar werd dus in 1719 nog niet zo genoemd. Vermoedelijk heeft het davoor de naamsaanduiding 'langs de muure' gehad. Het blijkt in ieder geval wel dat in dit archiefstuk gerefereerd wordt aan 'langs de muire', dat tegenwoordig bekend staat als de Kerkstraat én de Spoelstraat tot aan de Rodehaanstraat (vroeger Rodenhaansteeg).

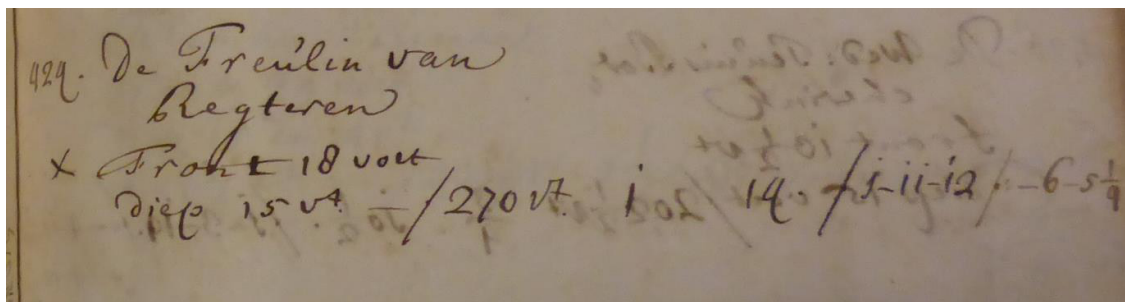
Op nr. 150 wordt de Freule van Regteren genoemd. Het straatgedeelte van het huis is 22 voet, en is 7 voet diep. Dit komt uiteindelijk neer op een oppervlak van 154 voet. Daarbij wordt het pand van nr. 424 ook omgerekend, wat neerkomt op 424 voet in totaal.

Als laatste wordt de heer Glintman genoemd. Dit zou dan het laatste huis moeten zijn op de hoek met de Rodehaansteeg. Onder zijn naam staat nog een vermelding van nr. 233. Wanneer dat nummer opgezocht wordt, blijkt dat dit het eerste huis is dat in het deel 'Rohanensteeg' heen en weerom wordt genoemd. Op dit moment is de heer Glintman dus met zekerheid te plaatsen op het hoekpand. In tabel 4.1 staan mogelijke meterafstanden aangegeven. Er is gerekend met Sallandse voetmaten (1 voet = 0,283m) en met Rijnlandse voetmaten (1 voet = 0,3139m).

Uiteindelijk blijkt dat het niet exact na te meten is en dat de perceelsindeling in 1832 vermoedelijk anders is geweest dan de periode daarvoor. Toch kan er voor de eerste twee huizen wel een redelijke indicatie en overeenkomst vastgesteld worden. Wanneer Glintman en Weghuis op de kaart worden weergegeven, blijft voor Freule van Rechteren het stuk daarna over. In combinatie met de opgravingskaart en de andere aanknopingspunten, kan geconcludeerd worden dat Freule van Regteren in ieder geval eigenaar was van het pand aan de Spoelstraat dat aan beerput (S100) kan worden gerelateerd.

Freule van Regteren wordt ook genoemd bij nr. 424. Dit is het gedeelte waar de bewoners aan weerszijden van de Diezerstraat worden genoemd. Geteld vanaf het Binnengasthuis komt het huis van de Freule van Regteren ook uit in het onderzoeksgebied, op een perceel aan de Diezerstraat. Het is een optie dat het pand aan de Spoelstraat een soort achterhuis, stal of koetshuis is geweest van het huis aan de Diezerstraat. In de Spoelstraat worden ook veel armenhuizen vermeld en onbekende namen. Zo zijn nr. 159 en 162 bijvoorbeeld twee armenhuizen

onder één dak. In de Diezerstraat zelf lijkt dit geheel niet het geval en worden veel adellijke namen genoemd. De naam Freule wordt gebruikt om aan te tonen dat het om een ongetrouwde edele vrouw gaat.³¹ Er heeft dus in 1719 mogelijk een ongetrouwde vrouw gewoond. Op dat moment is het huis naast het huis van de Freule in de Diezerstraat nog steeds in het bezit van de familie Vos, in dit geval van Everhard Vos. Aan de andere kant is het eigendom van Everhard en Otto Vosch. De huizen aan de Spoelstraat hebben andere eigenaren. In 1719 zijn Bilevelt en Weghuis de naaste bewoners.

Afb. 4.6. Een uitsnede uit het Stratengeldregister van 1719.

Akte van verkoop

Het stedelijke huis blijft in de familie tot zeker 1769. Dat is de datum van de akte van verkoop van een huis in de Diezerstraat door de heer van Almelo aan Arend Sloet tot Tweenijenhuisen en zijn vrouw. De heer van Almelo is op dat moment Adolph Philip Zeger, der H.R. Rijksgraaf van Rechteren, heer van Almelo en Vriezeveen, overleden te 4 november 1771. Hij was eerst getrouwd met Augusta Florentina des H.R. Reichsgravin von Isenburg-Budingen in Marienborn. Hun dochter Sophia Carolina Florentina (1725-1805), des H.R. Rijksgravin van Rechteren is vanaf 1771 de vrouwe van Almelo en Vrienzeneven. De heer E. Vos de Wael woont op dat moment aan de ene zijde van het pand en aan de andere zijde woont de Brauwer. Jan Nijenhuis was de buurman aan in de Spoelstraat. Het perceel heeft dus gelopen vanaf de Diezerstraat tot aan de Spoelstraat, net zoals in 1578. De laatste bewoonster wordt ook genoemd van dat pand, dit was de weduwe van Ulger.³²

³¹ Definitie Van Dale woordenboek (www.vandale.nl, bezocht op 08-01-2019).

³² HCO, Archief 0214, inv.nr. 2564 Folio et verso

4.4 Baron Arend Sloet tot Tweenijhuizen (M. Klomp)

Arend Sloet tot Tweenijhuizen bekleedde van 1763 tot 1786 het ambt van drost van Salland, de hoogste politieke functie van Overijssel in die tijd. Door deze functie was hij ook voorzitter van de Ridderschap van Overijssel en president van de Staten van Overijssel. In het kader van zijn ambt als drost van Salland had Arend in 1769 het huis in de Diezerstraat gekocht. Dit huis werd gekocht van de graven van Rechteren tot Rechteren en was na de verbouwingen in 1789 22.000 gulden waard. Zijn functie als drost van Salland bracht ook de nodige financiële verplichtingen met zich mee. Interessant is dan ook de vraag "wie was deze Arend baron Sloet tot Tweenijhuizen en hoe kwam hij aan zijn vermogen?"

Biografische schets

Arend Sloet werd op 22 maart in 1722 geboren als vierde zoon van Coenraad Willem baron Sloet tot Lindenhorst en Anna Judith barones van Echten tot den Oldruitenborg. Zijn vader was landrentmeester van Vollenhove en woonachtig op de havezate de Lindenhorst in Vollenhove. De plek waar ook Arend werd geboren. Al op 37 jarige leeftijd stierf in 1724 Coenraad Willem en bleef zijn weduwe met acht kinderen achter: vijf zonen en drie dochters. Anna Judith stierf in 1741. Het echtpaar liet slechts een klein vermogen na. Arend zal dus op een andere manier aan zijn vermogen moeten zijn gekomen. Door latere erfenissen lukte het dat iedere zoon een havezate in Vollenhove verwierf. De oudste zoon Boldewijn kreeg de ouderlijke havezate de Lindenhorst. De tweede zoon Roelof kreeg de havezate de Hare, die zijn vader in 1712 van Rutger van Haersolte tot Hoenlo had gekocht. De derde zoon Lodewijk Arend werd eigenaar van havezate Plattenburg, eveneens afkomstig uit de ouderlijke inboedel. De jongste zoon Coenraad Willem jr. kreeg de havezate Marxveld. De havezate Marxveld was afkomstig uit de nalatenschap van een verre aangetrouwde en kinderloze nicht Armgarth Gansneb genaamd Tengnagel. Arend zelf was bij zijn ongetrouwde oom Philip Gerrit van Echten in huis gekomen. Deze oom beschouwde hem ook als erfgenaam en liet Arend in 1755 de havezate Oldruitenborg na. Intussen was Arend reeds mede-erfgenaam van de ongehuwde neef drost van Vollenhove Arend Herman Sloet tot Tweenijhuizen. Deze Arend Herman was de laatste telg uit de familie-tak Tweenijhuizen. Al in 1728 had hij de kinderen van Coenraad Willem senior en Anna Judith tot erfgenamen benoemd. Arend verwierf in deze erfenis in 1746 de havezate Tweenijhuizen en noemde zich hier ook na. Uit dezelfde nalatenschap kreeg hij verder nog de havezate Hagensdorp. Arend had dus uit de boedel van zijn ouders, zijn oom Philip Gerrit, nicht Armgarth en neef Arend Herman al een redelijk vermogen opgebouwd.

Dit vermogen zal echter sterk toenemen door zijn huwelijk met de 30 jaar oudere Anna Dannenbergh. Anna Dannenbergh was de dochter van doctor in de rechtsgeleerdheid en stadssecretaris van Steenwijk Jacobus Dannenbergh en Aleida Calckman. Zij erfde in 1728 niet alleen haar ouderlijk erfdeel, maar ook dat van haar in 1748 overleden broer rechtsgeleerde en schout van Steenwijk, Steenwijkerwold en Scheerwolde Egbertus Dannenbergh.

Anna was met haar leeftijd ongetwijfeld niet de eerste bruidskeus van Arend geweest. Volgens Stroink lijkt Arend samen met de in Steenwijk wonende Mr. Hilbrand Tuttel een oogje te hebben gehad op het jongere nichtje van Anna Harmanna Vriesen. Zij was een dochter van Andrea Dannenbergh en Zwollenaar Abraham Gerrit Vriesen. Dit nichtje kreeg in 1730 het beheer over het aanzienlijke vermogen van haar ouders. Helaas voor Arend en Hilbrand trouwde zij in 1755 met de flamboyante Adolf Julius Borchard baron van Huffel tot Verborg. Van Huffel was eerder in 1739 getrouwd geweest met de steenrijke Cornelia Maria de Jonge van Ellemeet en kon daardoor al benoemd worden tot drost van Salland in 1746. Hij bleef deze functie tot aan zijn dood in 1746 vervullen en werd opgevolgd door Arend.

Afb. 4.7. Baron Arend Sloet tot Tweenijhuizen. Een portret vervaardigd door schilder A. Thim.

Arend had ten tijde van zijn huwelijk naar schatting een vermogen van 41.270 gulden aan onroerend goed.³³ Na het huwelijk werd dit vermogen nog vergoot door diverse hypotheke en obligaties voor in totaal 72.100 gulden. Anna Dannenbergh bezat nog veel meer onroerend goed en alleen haar totale vermogen werd in 1789 al geschat op 184.799 gulden. Hiervan had zij waarschijnlijk 50 % belegd in hypotheke en obligaties. Dit leverde haar jaarlijks veel geld op. Na het overlijden van Anna in 1765 erfden haar man Arend en Hilbrand Tuttel ieder de helft. Dit is vreemd aangezien Anna immers niet met Tuttel, maar met Arend was getrouwd. Uit de inventaris van Arends bezit volgde dat hij veel meer had ontvangen dan Tuttel. Met het aanzienlijke vermogen heeft Arend met zijn tweede vrouw de beleggingen voortgezet. Arend baron Sloet tot Tweenijhuizen was in 1766 hertrouwd met de jongere Johanna Philippina van Dedem tot de Gelder. Uit dit huwelijk waren drie zonen en drie dochters afkomstig.

Ten tijde van zijn eerste huwelijk had Arend de havezate Oldruitenborg laten verbouwen waardoor de waarde was gestegen van 6.400 naar 10.100 gulden. Hij ging hier in 1763 dan ook wonen. Ook de havezate Tweenijhuizen werd opgeknapt en in 1789 getaxeerd op 9.600 gulden. Vier jaar na zijn tweede huwelijk had hij het huis aan de Diezerstraat in Zwolle aangekocht. In dit huis bleef de weduwe na Arend's dood in 1786 wonen.

Van Arend baron Sloet tot Tweenijhuizen bestaat een afbeelding van de schilder A. Thim. Het gaat om een portret van een man van middelbare leeftijd die een welvarende indruk maakt. Hij is afgebeeld met het kapittelkruis van de Duitse Orde, Balije van Utrecht aan een zwart lint om zijn hals en het commandeurskruis op de borst.

4.5 De eigenaren in 1832

Het onderzoeksgebied is al in 1832 voor een groot deel in handen van Rijksdomeinen. Het gaat om de percelen F1025 (huis en erf Provinciaal Gouvernementsgebouw) en F1026 (Tuin en stal Provinciaal Gouvernementsgebouw). Beide percelen worden in 1844 gewijzigd en omgenummerd tot F2626 (Provinciaal Gouvernement en tuin) en F2627 (Provinciaal Gouvernement). Perceel F2627 wordt in 1873 na het bijbouwen veranderd naar F3791. Beide percelen F2626 en F3791 zijn in 1875 eigendom van "de Staat Gewone Domeinen". Perceel F3791 krijgt na een wijziging het nieuwe nummer F3927. Perceel F2626 gaat na herbouw in 1899 en de toewijzing van een klein deel van dit perceel aan perceel F4966 (erf) aan "de Roohanensteeg", samen met F3927 en wordt F4965 met de omschrijving Provinciaal Gouvernement en tuin. Opmerkelijk is dat het perceel F4966 ingeboekt is bij "de Staat, Binnenlandsche Zaken". Dit perceel F4966 wordt in 1913 omschreven als "publieke straat" en in 1940 overgedragen aan de provincie Overijssel.

F4965 wordt na vereniging in 1929 F6310. Na verkoop in 1934 aan de gemeente Zwolle wordt het opnieuw kadastraal gewijzigd in F6392 en eigendom van de Staat, Binnenlandse Zaken om in 1949 te worden overgedragen aan de provincie Overijssel. Zij verkopen een deel van het perceel aan de gemeente Zwolle in 1961 voor de aanleg van een plantsoen en straat. Het kadastrale perceel F6932 wordt omgenummerd tot F7332 en omschreven als Gouvernementsgebouw, huis, stal, erf en tuin. In 1972 wordt dit perceel verkocht aan de gemeente Zwolle.

De twee percelen F1027 en 1028 worden omschreven als huis en erf en zijn eigendom van respectievelijk de spekslager Azuerus Vredeveld en timmerman Jacob van den Berg. Vredeveld verkoopt in 1844 het perceel F1027 aan het Rijk. Azuerus Vredeveld is waarschijnlijk in 1799 getrouwd met Anna Klijnbrink. Van Azuerus is verder weinig bekend. Hij wordt in 1829 in de huwelijksakte van zijn zoon Jochem Vredeveld met Wichertjen Arris Bruin vermeld als spekslager. Een beroep dat ook zijn zoon uitoefent.

In de overlijdensakte van Jochem Vredeveld staat dat hij 48 jaar oud is geworden. Hij overleed op 15-08-1858 en was op dat moment slager. Hij heeft het beroep van zijn vader dus overgenomen.

Het perceel F1028 wordt na timmerman Jacob van den Berg (art. 123a) in 1838 overgeboekt naar timmerman Jan Jacob van den Berg (art. 2014). Of dit dezelfde persoon is, is helaas niet bekend, maar wel waarschijnlijk. Jacob van den Berg trouwt op 23-06-1825 met Lamberta Voskuil. Hij is op dat moment een timmersmansknecht. Zijn vader is Roelof van den Berg en moeder Johanna Magrieta Redelaars en is geboren op 21-08-1799.

Lamberta Voskuil is geboren op 23 juni 1796, en is de dochter van Klaas Voskuil en Johanna Weemhof. Klaas Voskuil was van beroep een Schilder en Glazenmaker. Samen met Lamberta krijgt hij meerdere kinderen waaronder Roelof Lambertus van den Berg (06-09-1826), Margrita Johanna van den Berg (21-05-1832 – 30-10-1855) en Johanna Jacoba van de Berg. Johanna Jacoba van den Berg trouwt overigens met Klaas Voskuil, de zoon

³³ Van Arend Herman Sloet kreeg Arend de havezate Tweenijhuizen en vier percelen land met een waarde van 9.100 gulden, de havezate Hagensdorp met een waarde van 3.400 gulden en enkele erven in het schoutambt Vollenhove van in totaal 12.845 gulden. Van zijn oom Phillp Gerrit van Echten kreeg hij de havezate Oldruitenborg en 10 percelen land met een waarde van 11.205 gulden. Van zijn ouders kreeg Arend drie percelen van 2,175 gulden en later twee percelen van 2.505 gulden; Stroink 1995, 48.

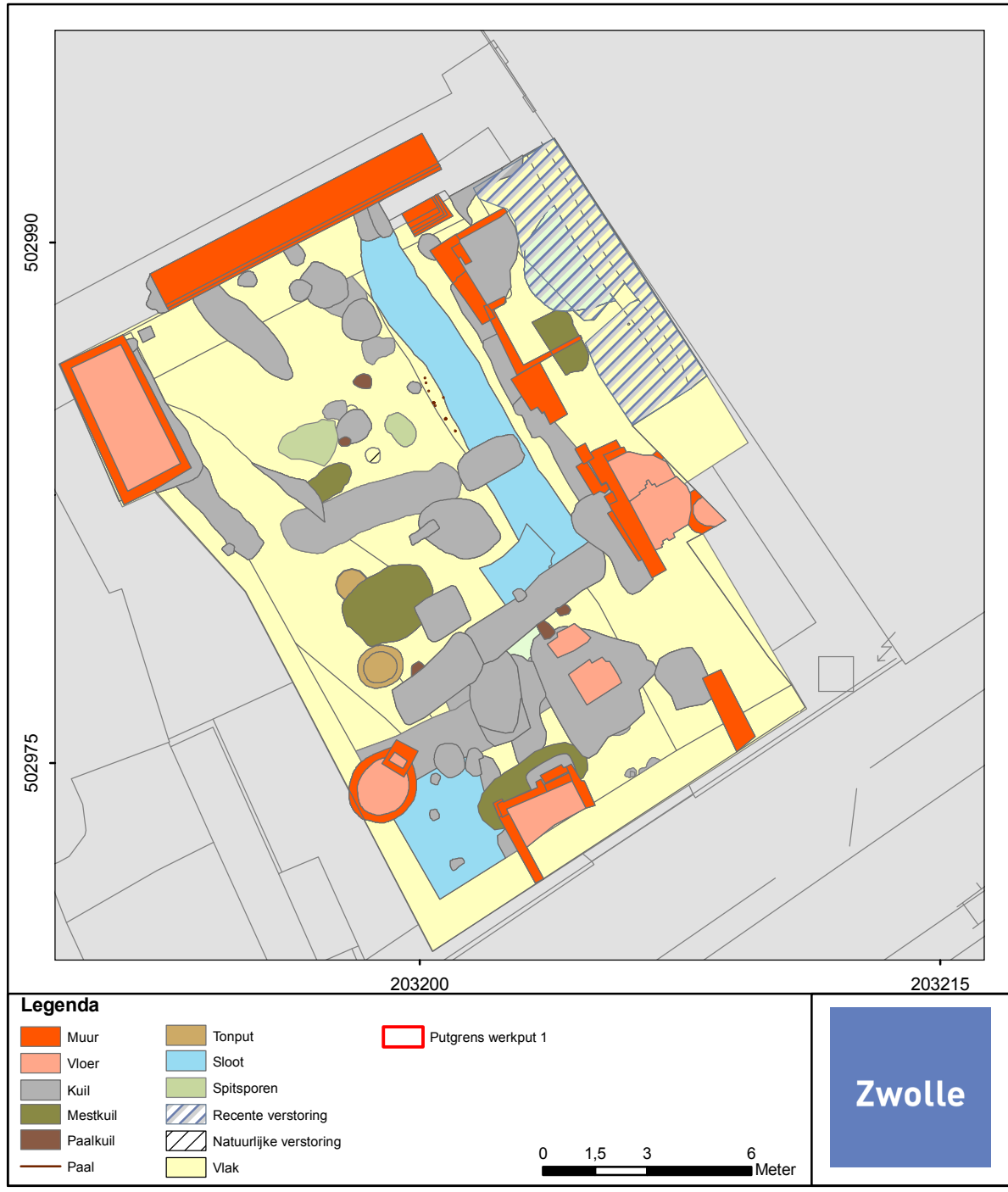
van Jan Voskuil. Jan Voskuil is de broer van Lamberta Voskuil, dus trouwt Lamberta hier met een directe neef. Lamberta Voskuil overlijdt vervolgens op de leeftijd van 36 jaar, op 31 juli 1832.

Vervolgens hertrouwt hij op 09-05-1833 met Willemina Grootekamp (07-08-1804). Zij was een dienstmeid van beroep. Ook met haar krijgt hij vervolgens kinderen waaronder Jacob van den Berg (11-01-1834), Dirk van den Berg (03-09-1835), Johannes Herman van den Berg (01-11-1837) en Karel Antonij van den Berg. Jacob van den Berg overlijdt op 11-09-1842 op de leeftijd van 43 jaar.

In 1838 komt het ook in bezit van de provincie Overijssel (art. 2025). In 1870 wordt het omgenummerd tot perceel F2625 en is in gebruik als tuin. Toch is er op de locatie nog wel wat aan de hand. Op 28 juli 1843 staat er een melding van een openbare aanbesteding die gaat plaatsvinden op 11 augustus 1843. Het gaat om het bouwen van een Koetshuis en paardenstal achter het Gouvernementsgebouw te Zwolle. Op 9 januari 1844 wordt op De Beurs in Zwolle een publiekelijke verkoop voor afbraak verkocht. *"Een stal en Koetshuis, staande te Zwolle, in de Spoelstraat, achter het gebouw van het Provinciaal Gouvernement, waarvan de aanwijzing daags voor den verkoop des morgens van 9 tot 12 en des nademiddags van 2 tot 4 uren, op de plaats zelve zal geschieden, terwijl de Conditien in tijds ten Kantore van voornoemde Notaris zullen voorleggen."*

In 1844 werd een nieuw koetshuis gebouwd en het oude gesloopt. Het nieuwe koetshuis zal op perceel 1026 hebben gestaan. In de krant van 1846 wordt nog enkel gesproken over een stal. Op 12 juni 1846 wordt een huis en erf aangeboden in de Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant. In de advertentie wordt expliciet melding gemaakt van een huis en erf in de Spoelstraat naast de stal van het Gouvernementshuis (perceel 1029).

In ieder geval is het bouwwerk in 1848 voltooid. In de krant van 28 januari 1848 wordt vermeld: *"Huur van een stal en koetshuis voor rekening der provincie gebouwd en aan den Heer Gouverneur verhuurd. f 135,00."*

Afb. 5.1. Alle-sporen-kaart van de opgraving (W.J.M. Cremers 2018).

5. Sporen en structuren

Willem Cremers³⁴

5.1 Inleiding

In totaal zijn 120 sporen aangetroffen tijdens de opgraving Diezerstraat-Bibliotheek. Onder deze grondsporen bevinden zich naast kuilen ook muren, putten en kelders. Om de bewoningsgeschiedenis van het plangebied goed in kaart te brengen zijn de sporen en structuren per fase geanalyseerd. De profielopnamen van de opgraving zijn in overeenkomende fasen ingedeeld. De sporen en structuren die zijn aangetroffen bij de opgraving Diezerstraat-Bibliotheek kunnen in zeven fasen worden ingedeeld.

Fase 1: Natuurlijke ondergrond

Fase 2: Oudste perceelsindeling (1150-1250)

Fase 3: Demping van de sloten en gebruik in de veertiende eeuw

Fase 4: Tonputten, mestkuilen en kuilen uit de vijftiende en zestiende eeuw

Fase 5: Bakstenen gebouwen uit de zeventiende tot negentiende eeuw

Fase 6: Sporen die te relateren zijn aan de rijks- of provinciale gebouwen uit de negentiende en twintigste eeuw

Fase 7: Recente sporen uit de twintigste eeuw

De gedigitaliseerde profieltekeningen met fasering zijn opgenomen in de bijlagen (bijlagen 5 t/m 9).

Tabel 5.1. Overzicht van de aangetroffen spoor categorieën.

Aangetroffen spoorcategorieën	Aantal	Aangetroffen spoorcategorieën	Aantal
Muren	12	Palen	14
Kuilen	38	Beerkelder	2
Paalkuilen	5	Beerput	1
Mestkuilen	3	Waterput	2
Sloot	3	Tonput	2

5.2 Fasering

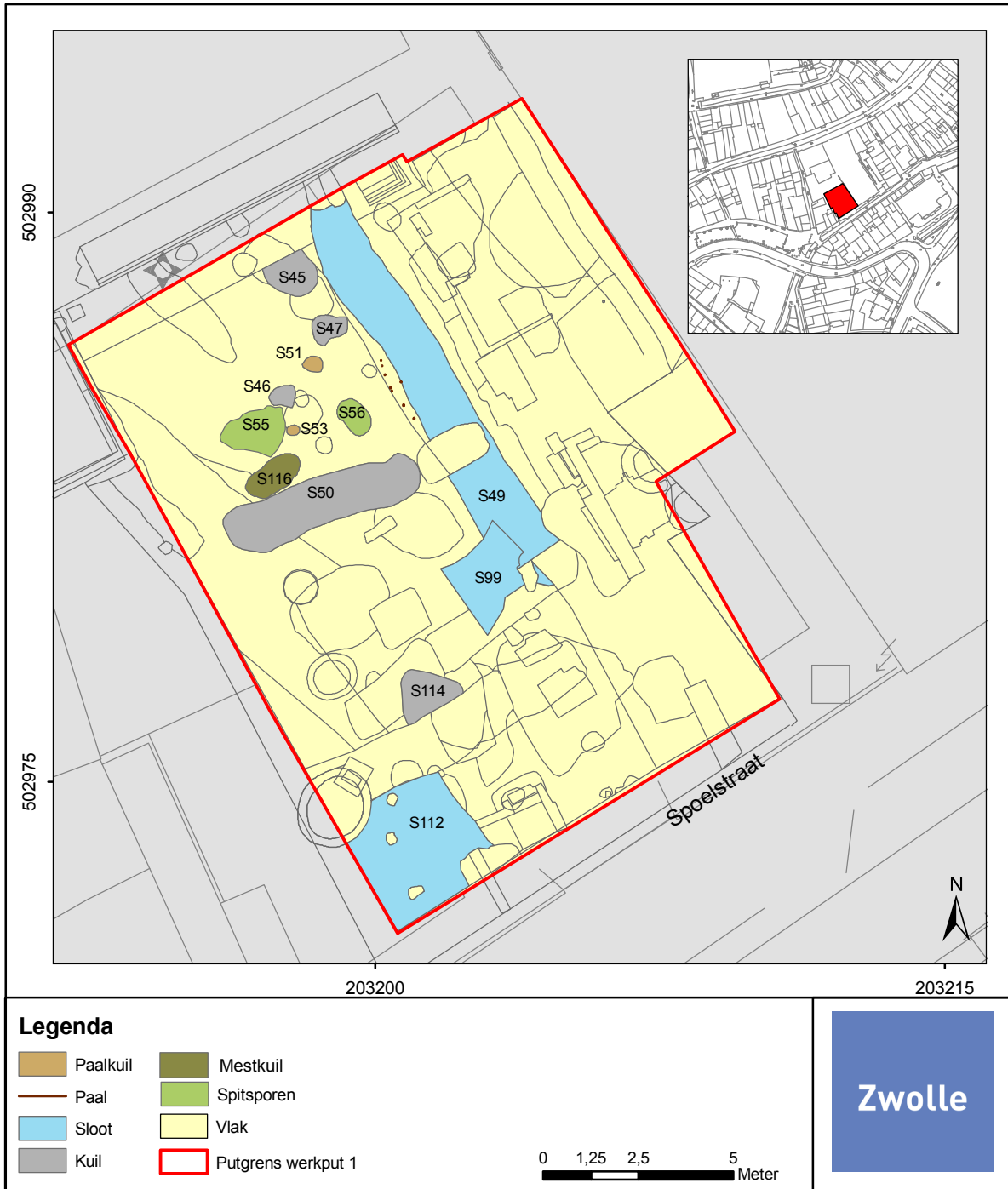
Fase 1: Natuurlijke ondergrond

De natuurlijke bodemopbouw in het plangebied bestaat uit de flank van een dekzandrug. Deze dekzandrug helt in zuidelijke richting naar het dal van de voormalige Grote Aa. De dekzandrug werd tijdens het onderhavige archeologisch onderzoek in het vlak en in het zuidprofiel aangetroffen. In het zuidwesten van het vlak ligt het dekzandniveau op 0,30 meter -NAP en in het zuiden op 1,2 meter -NAP. Het dekzandniveau ligt in het zuiden 0,8 meter lager. Tijdens het archeologisch onderzoek in De Smeden in 2007 is aangetoond dat het achterste gedeelte van De Smeden op een dekzandrug ligt die grofweg het tracé van de huidige Diezerstraat volgt.³⁵ Het is mogelijk dat het hier om dezelfde dekzandrug gaat. In het oost- en westprofiel zijn diverse ophogingslagen te zien die tegen de flank van de dekzandrug zijn opgeworpen.

In het zuidprofiel is een depressie in het dekzand zichtbaar die zich langzaam heeft opgevuld met veen. Deze depressie is onderdeel van het dal van de Grote Aa dat op de hoogtekaart (afb.2.1) duidelijk te zien is. De depressie kan in ieder geval vóór de twaalfde eeuw gedateerd worden vanwege het feit dat in die periode het terrein voor het eerst in gebruik werd genomen.

³⁴ Onder begeleiding van Senior KNA Archeoloog M. Klomp.

³⁵ Clevis, Klomp en Groenhuijzen 2009, 18-19.

Afb. 5.2. Sporenkaart van fase 2 (W.J.M. Cremers 2018).

Fase 2: Oudste perceelsindeling (1150-1250)

Tijdens de opgraving zijn sporen van de oudste bewoning uit de twaalfde en dertiende eeuw aangetroffen. Het betrof twee sloten en diverse kuilen. Sloop (S49) met een breedte van 5 meter en een diepte van minimaal 1,15 meter diende waarschijnlijk als erfscheiding. De sloot komt overeen met een perceelgrens op het kadastrale minuutplan uit 1832. De sloot zou aangesloten geweest kunnen zijn op de Grote Aa, die ten zuiden van het plan-gebied heeft gelopen. Het vondstmateriaal uit de sloot wijst op een datering in het begin van de dertiende eeuw (vnr. 32).³⁶ Het is mogelijk dat de sloot ook onderdeel was van een oud greppelcomplex uit de periode 800-1250 n. Chr. dat tijdens de opgraving van het Provinciaal Overijssels Museum in 1995 en de opgraving van de Smeden in 2007 werd aangetroffen. Deze greppelstructuren behoren tot de oudste vorm van perceelscheiding in Zwolle en verdeelde de stad in grote kavels die in latere perioden werden opgedeeld in kleinere, langwerpige percelen.³⁷ Naast sloot S49 werden restanten van een beschoeiing aangetroffen. De beschoeiing bestond uit minimaal veertien houten paaltjes (S48) van 2 tot 6 cm dik. Een andere sloot (S112), in het zuiden van het opgravingsterrein, was maar gedeeltelijk zichtbaar. De sloot lijkt deels te zijn vergraven en is minimaal 40 centimeter diep geweest. Uit de grondlaag onder sloot (S112) komt vondstmateriaal uit de twaalfde eeuw en het begin van de dertiende eeuw³⁸ (vnr. 41 en 45).³⁹ Uit de sloot zelf komt eveneens vondstmateriaal uit die periode (vnr. 40).⁴⁰ Uit dezelfde periode als sloten (S49 en S112) komen vijf kuilen en een mestkuil. Mestkuil (S116) bevat vondstmateriaal uit de periode 1200-1250 (vnr. 48).⁴¹ Uit de langwerpige kuil (S50) komt import aardewerk uit dezelfde periode (vnr. 47).⁴² Kuil (S114) dateert eveneens uit 1200-1250 (vnr. 43).⁴³ In één van de andere kuilen (S45-47) uit deze fase is geen vondstmateriaal aangetroffen.

Afb. 5.3. Links: Coupefoto van kuil (S116). Rechts: Spitsporen (S55 en S56).

Naast de sloot (S49) zijn twee paalkuilen aangetroffen (S51 en S53), met een diepte van respectievelijk 22 en 18 centimeter. Het is onbekend tot wat voor structuur de paalsporen behoord kunnen hebben. Nabij de paalsporen zijn concentraties spitsporen aangetroffen (S55 en S56) die vermoedelijk uit dezelfde periode dateren.

Afb. 5.4. Coupefoto's van S51 en S53.

36 Proto-steengoed veldfles (s5-fle-x).

37 Clevis, Klomp en Groenhuijzen 2009, 12.

38 Fragmenten Pingsdorf en kogelpot.

39 Fragmenten Pingsdorf.

40 Fragmenten Pingsdorf.

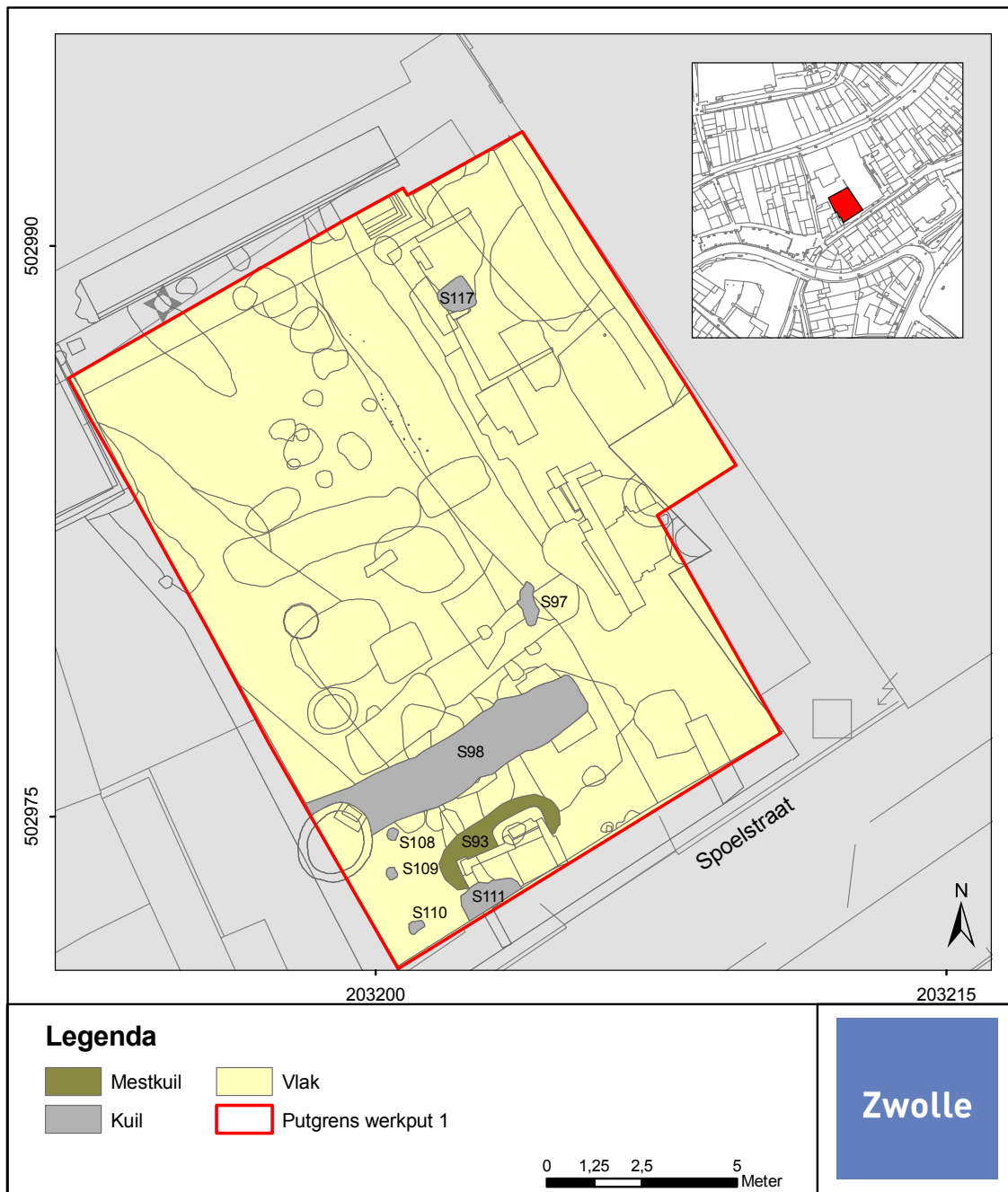
41 fragmenten proto-steengoed met ijzer-engobe (s5-kan-x).

42 Fragmenten proto-steengoed en blauwgrijs aardewerk uit het Rijnland.

43 Fragment proto-steengoed kan met ijzer-engobe (s5-kan-x).

Fase 3: Demping van de sloten en gebruik in de veertiende eeuw

In fase 3 zijn de sloten (S49, 99 en 112) gedempt en is het terrein onbebouwd. Sloop (S49) is geleidelijk opgevuld met zandige klei en raakte in de periode 1280-1350 buiten gebruik. Het vondstmateriaal uit een kuil (S117), die door de vullingen van de sloot is gegraven, wijst op een datering in de periode 1280-1350. (vnr. 50).⁴⁴ Enkele andere kuilen (S97, 98, 108 tot en met 111) behoren ook tot fase 3. Helaas komt er uit deze kuilen geen vondstmateriaal. Uit de verticale stratigrafie kan afgeleid worden dat de kuilen gedateerd kunnen worden tussen 1280 en 1400. Waar wel vondstmateriaal uit komt is mestkuil (S93). Het materiaal uit de mestkuil dateert uit 1250-1325 (vnr. 36).

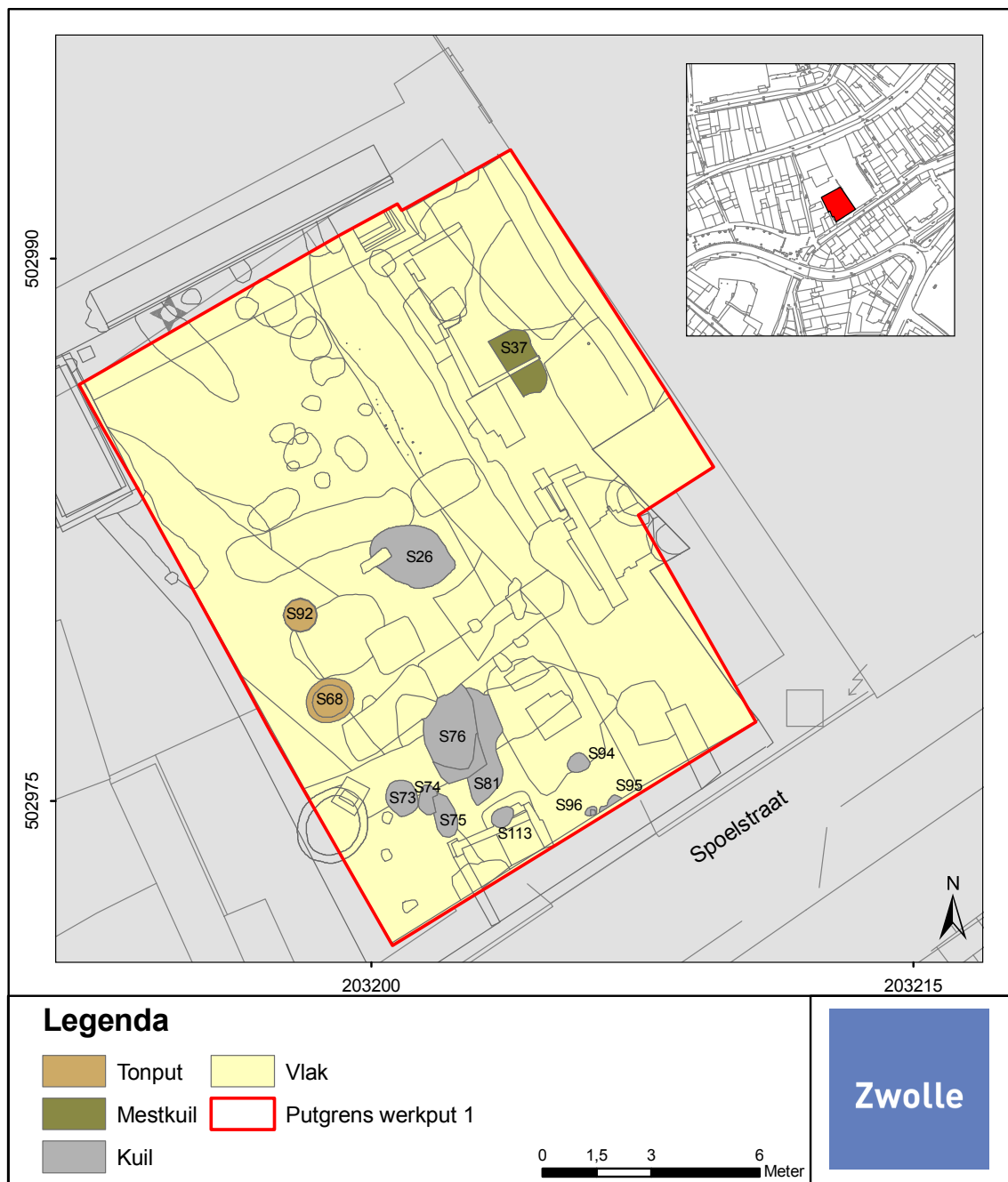

Afb. 5.3. Sporenkaart van fase 3 (W.J.M. Cremers 2018).

⁴⁴ Fragmenten onbehandeld steengoed Siegburg zonder blos.

Fase 4: Tonputten, mestkuilen en kuilen uit de vijftiende en zestiende eeuw

In het eerste vlak van het opgravingsterrein zijn nog meer kuilen aangetroffen. Het gaat dan om kuilen (S76 en S81) die beide door de uitbraaksleuven (S72 en S82) van de achtergevel van de twee panden aan de Spoelstraat doorsneden worden. Uit de kuilen komt vrijwel geen vondstmateriaal, behalve een geringe hoeveelheid houtskool en botmateriaal. Uit drie andere kuilen (S73-75) komt geen vondstmateriaal, behalve wat houtskool fragmenten. De kuil (S26) bevat een aantal sintels. Het vondstmateriaal uit de mestkuil (S37) komt uit de periode 1400-1550 (vnr. 19).⁴⁵ Uit vier andere kuilen (S94-96 en 113) kwam geen vondstmateriaal. Op basis van de verticale stratigrafie zijn deze kuilen te koppelen aan fase 4. Tijdens de opgraving werden twee tonputten (S68 en 92) aangetroffen die waarschijnlijk op het achtererf van één van de panden aan de Diezerstraat hebben gelegen. Het vondstmateriaal uit tonput (S68) dateert uit het begin van de vijftiende eeuw (zie hoofdstuk vondstmateriaal). Het vondstmateriaal uit tonput (S92) stamt uit de periode 1250-1700 (vnr. 35).⁴⁶

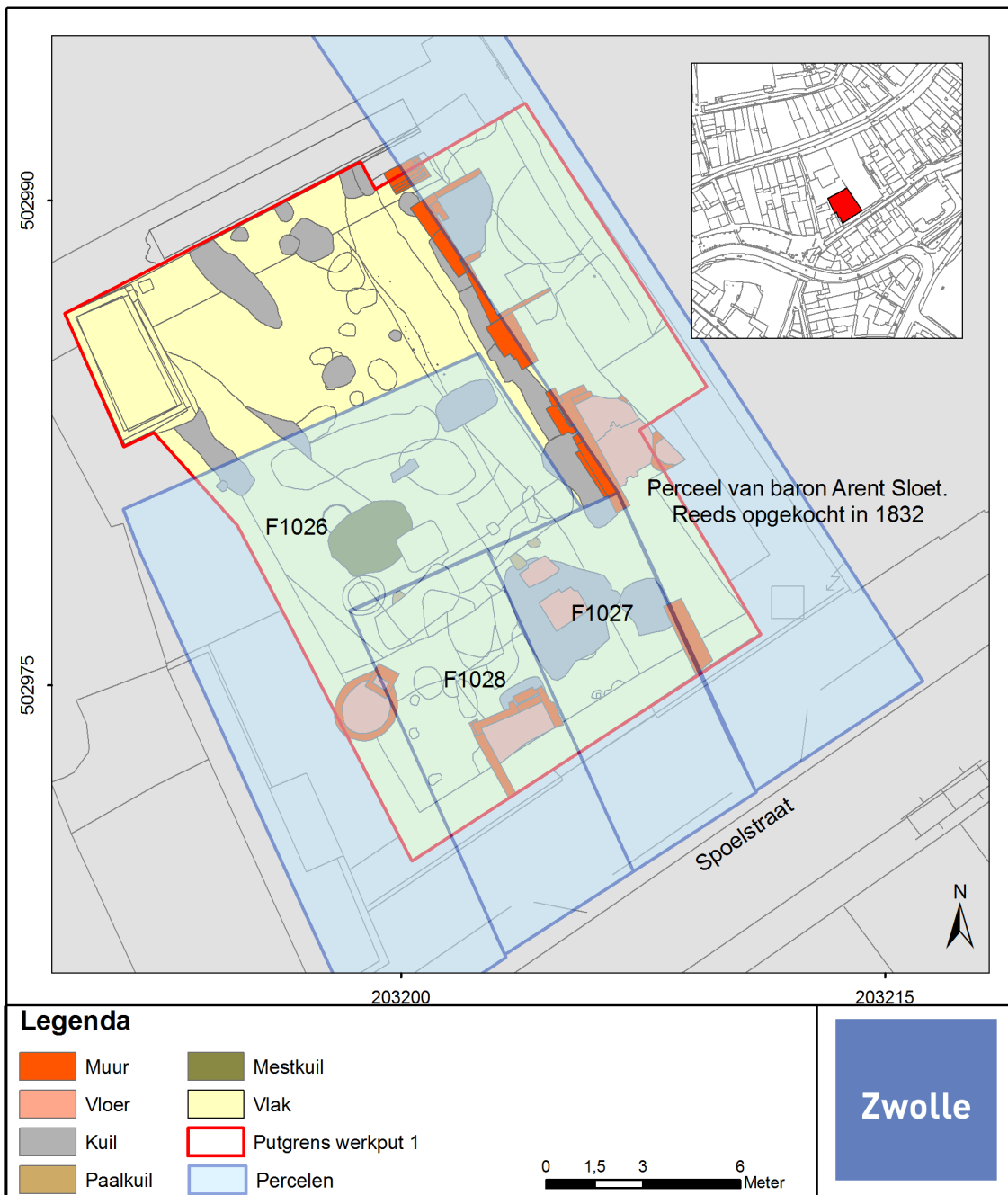
Afb. 5.6. Sporenkaart van fase 4 (W.J.M. Cremers 2018).

⁴⁵ Sieburg steengoed met oppervlaktebehandeling

⁴⁶ Vroegste fragment is proto-steengoed (1250-1300), jongste fragment een faience plooi bord (1600-1700).

Fase 5: Bakstenen gebouwen in de zeventiende tot negentiende eeuw

De bakstenen gebouwen in het plangebied, waarvan archeologische restanten zijn aangetroffen komen uit de zeventiende tot negentiende eeuw. Op de kaart van Blaeu uit 1665, is op de locatie van het plangebied al bebouwing aangegeven. In totaal zijn sporen van drie panden aangetroffen. Het pand aan de noordoostzijde van het opgravingsterrein is het grootst en is het achterhuis geweest van een pand aan de Diezerstraat. Dit pand was eigendom van baron Arent Sloet van Tweenijenhuisen tot Oldruitenborg. Twee kleinere panden op percelen F1027 en F1028 lagen aan de Spoelstraat.⁴⁷

Afb. 5.7: Percelen uit het kadastraal minuutplan van 1832 geprojecteerd op de sporenkaart van fase 5 (W.J.M. Cremers 2018).

⁴⁷ Kadastraal minuutplan 1832, Zwolle sectie F1

Het achterhuis van het pand van baron Arend Sloet van Tweenijenhuisen tot Oldruitenborg

Tijdens het archeologisch onderzoek zijn restanten gevonden van het achterhuis van een pand aan de Diezerstraat waar baron Arend Sloet van Tweenijenhuisen tot Oldruitenborg gewoond heeft. Het pand is in verschillende fasen uitgebreid. De stratigrafie van het plangebied en de kaart van Joan Blaeu uit 1649 wijzen erop dat de eerste bebouwing in het plangebied in de zeventiende eeuw ontstaan is. Het pand is pas in 1769 in eigendom van baron Sloet gekomen (zie hoofdstuk 4. historische gegevens). De westelijke zijgevel van het pand is op de plek van de oudere sloot (S49) gebouwd en geeft aan dat in de zeventiende eeuw nog dezelfde perceelgrens is aangehouden als in de dertiende eeuw. De westelijke zijgevel bestaat uit de volgende sporen: een bakstenen poer (S3) en muurwerk (S1-2, 23 en 62). De bakstenen poer (S3) had drie versnijdingen en bestond uit breuksteen en secundair gebruikte bakstenen met een baksteenformaat van 30x15x6,5 centimeter. In het westprofiel is onder de poer een funderingssleuf met zogenaamde spekkoekgelaagdheid te zien van 40 centimeter diep. Muur (S23) is gedeeltelijk verzakt en bestaat eveneens uit breukstenen en hergebruikte bakstenen met een baksteenformaat van 29x14x6 centimeter. De muur is slordig gemetseld en er zijn geen reparaties voltrokken om verdere verzakking van de muur tegen te gaan. Een muur van hergebruikt baksteen (S62) met een baksteenformaat van 28x14x7 centimeter is eveneens onderdeel geweest van de westelijke zijgevel. De zijgevel ligt op een funderingssleuf met spekkoekgelaagdheid (S13). De funderingssleuf is 60 centimeter diep. Het lijkt erop dat de hele westelijke zijgevel is opgetrokken met hergebruikte bakstenen. Opmerkelijk is ook de hoeveelheid puinval die duiden op flink wat verbouwingen van de gebouwen. Een kleine brandlaag (S90) tegen het achterhuis van het pand van baron Sloet tot Tweenijenhuisen kan duiden op een plaatselijke brand.

Het pand heeft een beerkelder (S5 en S6) en een gewone kelder (S57-61) gehad. Helaas zijn beide kelders gedeeltelijk verstoord door de bouw van het bibliotheekgebouw in 1982. De kelder muur (S6) van de beerkelder heeft een baksteenformaat van 22x10x4 centimeter. Verschillende insteken van de keldermuren werden aangetroffen (S29 tot en met S31). Uit de keldervulling komt vondstmateriaal (vnr. 4) dat gedateerd kan worden in de periode 1775-1832 (zie hoofdstuk vondstmateriaal). De gewone kelder bestaat uit een kelder muur (S61) met insteek (S64) en een baksteenformaat van 24x11x5 centimeter. De kelder had een vloer van gele IJsselstenen (S59) met een formaat van 18x9x4,5 centimeter en rode plavuizen (S60) met een formaat van 21x21x2,5 centimeter. De aanzet van een gewelf (S57) wijst erop dat de kelder waarschijnlijk verder richting de Spoelstraat heeft doorgelopen. Uit de kelder kwam vondstmateriaal (vnr. 33) dat gedateerd kan worden in de periode 1800-1930.⁴⁸ Naast de kelder liggen twee waterputten (S66 en S67). Op het kadastraal minuutplan van 1832 is het achterhuis niet meer zichtbaar. Het pand is dus vóór 1832 gesloopt. Mogelijk heeft de sloop van het pand te maken met de uitbreiding van het Provinciehuis. In 1832 is het terrein namelijk al eigendom van de Rijksdomeinen. Al vóór 1832 werden verschillende percelen aan de Diezerstraat en de panden daarop gekocht door het Rijk.⁴⁹ Het achterhuis, met mogelijk de keuken en een gebouw voor opslag zijn gesloopt. Het terrein heeft daarna braak gelegen en is vervolgens niet

Afb. 5.8. (Links) Afwerken van beerkelder S5.

Afb. 5.9. Verzakte muur S23 van het pand van baron Sloet.

⁴⁸ Roodbakkend aardewerk, industrieel wit van Petrus Regout met merkteken dat dateert uit de periode 1892-1930.

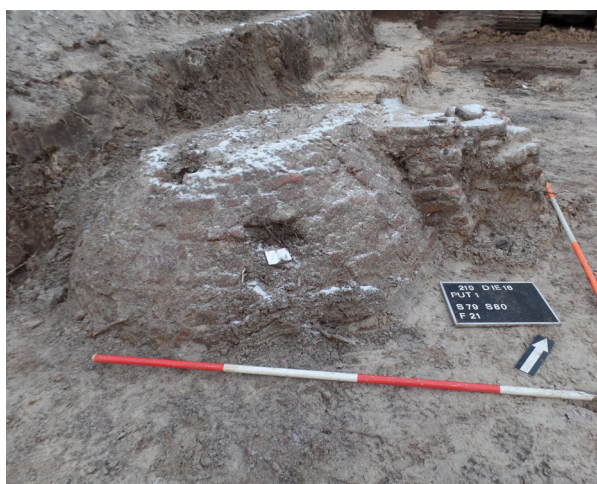
⁴⁹ Zie hoofdstuk 4.5.

meer bebouwd geweest. Vanaf het eind van de negentiende eeuw is het terrein de tuin van de commissaris van de koning geweest en onbebouwd gebleven.

Twee woonhuizen aan de Spoelstraat

Van de twee panden op percelen F1027 en F1028 werden niet veel resten aangetroffen. De panden op perceel F1027 en F1028 zijn, volgens de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel (OAT) van 1832, woonhuizen geweest.

Een kelder (S77-78 en 102-106) behoort tot het pand op perceel F1027. Onderdelen van de kelder zijn een drempel (S78), alsmede een traprede (S103) van gele IJsselstenen met een formaat van 18x9x3,5 centimeter. De keldertrap heeft een insteek (S77). Keldermuur (S102) is gemaakt van breuksteen en keldermuur (S104) van opgestapelde, gebroken dakpannen. Vloer (S105) bestaat uit kleine en grote plavuizen met een formaat van respectievelijk 13,5x13,5x3 cm en 21,5x21,5x3 cm. Een reparatie van de vloer (S106) is uitgevoerd met rode breukstenen. Het bouw materiaal zoals de IJsselstenen en plavuizen dateren de kelder na 1650.⁵⁰ Tot het pand behoort ook nog een vloer van hergebruikte rode bakstenen (S87) met baksteenformaten 22x10,5x5,5 cm en 29x14x4 cm. Een laag van donkergrijs zand met veel puinresten (S86) lijkt een restant van een eerdere, uitgebroken vloer te zijn geweest. Paalkuilen (S71, 84 en 85) hebben ook tot het pand behoord en waren onderdeel van de achtergevel. De achtergevel zelf is niet teruggevonden. Deze is in een latere periode gesloopt (zie fase 6). Van het pand op perceel F1028 resteert alleen nog een beerput met storkoker (S79-80 en 100) waaruit een grote hoeveelheid vondstmateriaal komt (vnr. 37) De beerput is gemaakt van rode baksteen, gevoegd met kalkmortel en heeft een baksteenformaat van 22x11x5 cm. Een reparatie aan de beerput is gevoegd met Portlandcement. In het hoofdstuk vondstmateriaal wordt verondersteld dat mestkuil (S63) een leging van beerput (S100) is.

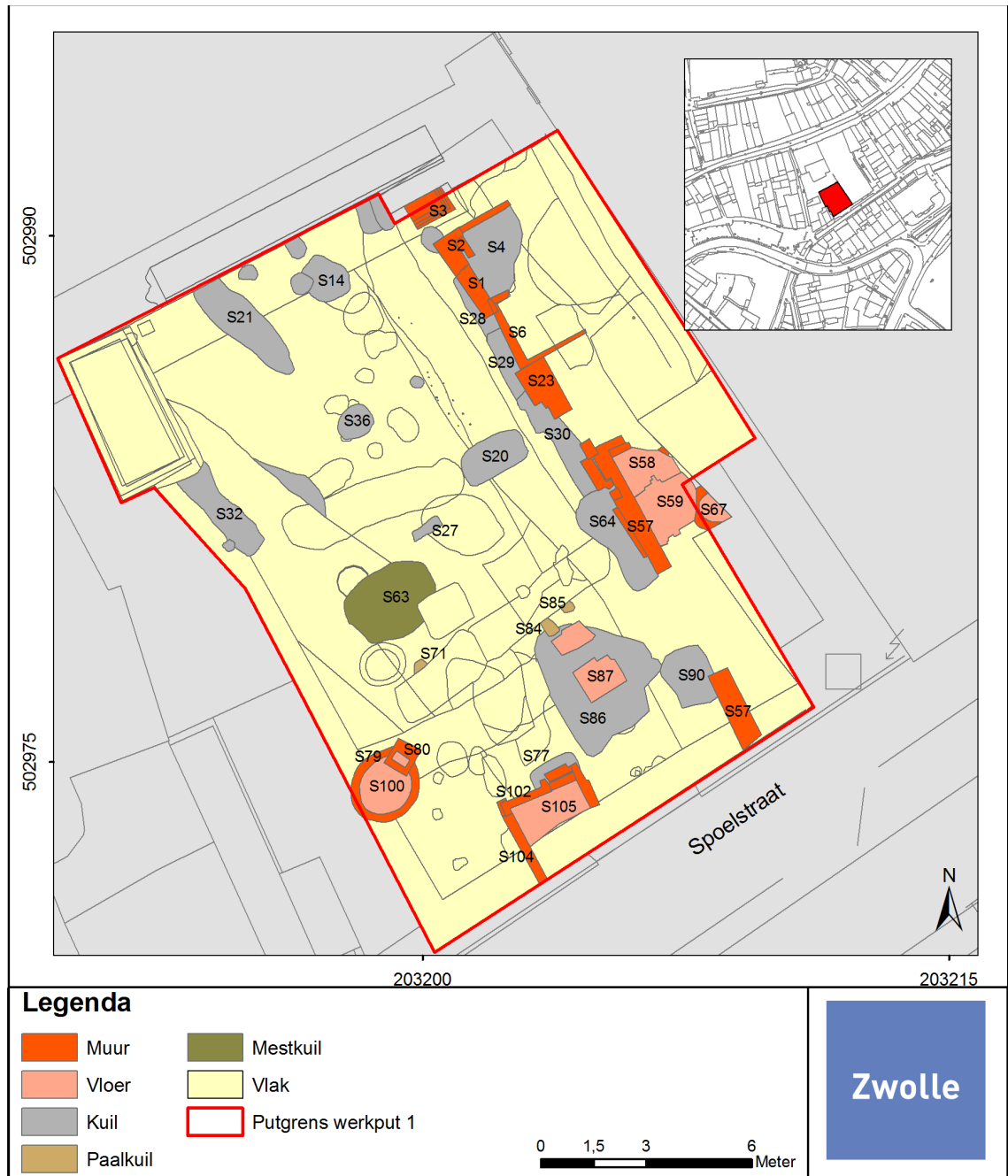

Afb. 5.10. Beerput (S100) van het pand op F1027 (links). Kelder (S102, S104 en S77) van het pand op F1027 (rechts).

Afb. 5.11. Overzicht vlak 1 zuidelijk deel van werkput 1.

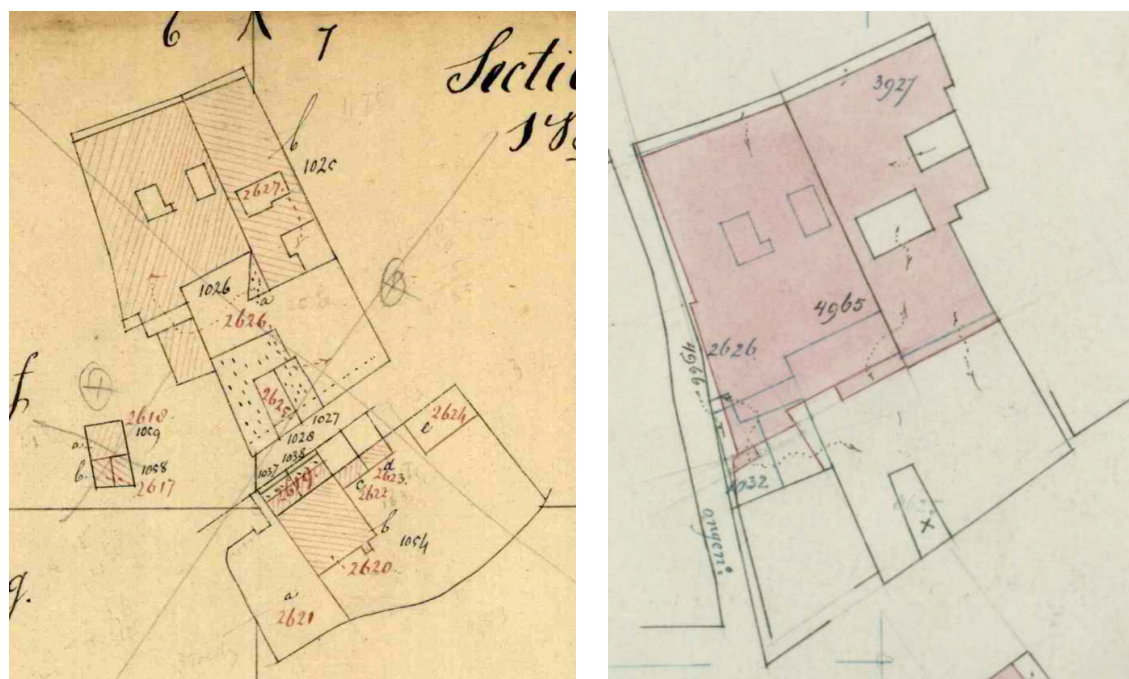
⁵⁰ plavuizen vanaf 1650 (Stenvert & Van Tussenbroek 2007, 97); IJsselsteen vanaf 1600 (Stenvert & Van Tussenbroek 2007, 93).

Afb. 5.12. Sporenkaart van fase 5 (W.J.M. Cremers 2018).

Fase 6: Sporen te relateren aan de rijks- of provinciale gebouwen uit de negentiende en twintigste eeuw

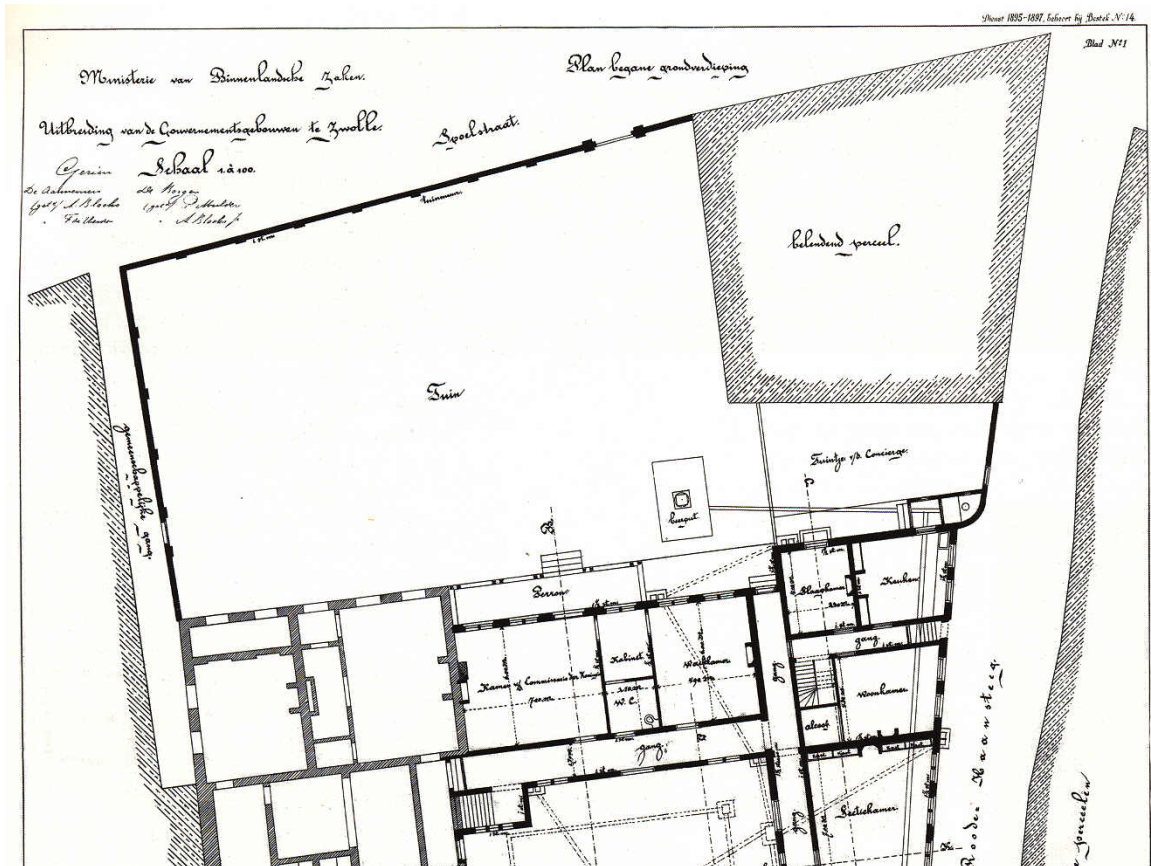
In de loop der tijd zijn in verschillende fasen de percelen aan de Spoelstraat door Rijksdomeinen opgekocht en de panden die daarop stonden afgebroken. Dit gold ook voor de twee kleine panden (perceelnrs. F1027 en F1028) aan de Spoelstraat. Twee uitbraaksleuven met grof puin (S72 en S82) duiden daar op. Puinkuil (S70) is ook te relateren aan de sloop van de panden. De sloop van het pand op perceel F1027 en de stal op perceel F1026 heeft rond 1844 plaatsgevonden (zie afb. 13a). Het pand op perceel F1028 werd pas in 1898 gesloopt (zie afb. 5.12b).

Afb. 5.13. Hulpkaartje uit 1844 (links). Hulpkaartje uit 1898 (rechts).

Aan het eind van de negentiende eeuw werden plannen gemaakt om het Gouvernementsgebouw uit te breiden. Archeologische sporen van deze gerealiseerde bouwplannen werden tijdens de opgraving aangetroffen. Direct onder het maaiveld werd een betonnen fundering (S118) zichtbaar van de serre die aan de tuin van de Commissaris van de Koning toebehoorde. Onder de betonnen fundering lag een oudere fundering van rode bakstenen met drie versnijdingen (S119). Het baksteenformaat is niet bekend. Op een plattegrond ten behoeve van de uitbreiding van de Gouvernementsgebouwen uit 1897 is de serre al te zien (zie afb. 5.15). Ook de trap van de serre naar de tuin van de Commissaris van de Koning is al aanwezig. Een bestektekening van het Provinciehuis uit 1979 geeft een ander beeld. Op die tekening is aan de noordwestzijde van de betonnen fundering een trap te zien die toegang gaf tot de serre en uiteindelijk leidde naar de tuindeuren van het kantoor van de Commissaris van de Koning. Op de locatie van de trap uit 1979 werd tijdens de opgraving een puinkuil (S120) aangetroffen. De bestektekening geeft ook aanwijzingen over de serre zelf: deze bestond uit een flauw aflopend dak ondersteund door smalle palen. De betonnen fundering zou, volgens de tekening uit 1979, gefundeerd zijn op spaarbogen van baksteen (zie afb. 5.13a), maar dit is niet aangetroffen tijdens de opgraving. Het kan zijn dat de serre twee fasen heeft gekend: een eerste fase met een bakstenen fundering met poeren en een trap aan de tuinzijde. Een tweede fase met een bakstenen fundering versterkt door een dikke laag beton en de trap aan de noordwestelijke zijde van de serre. Een overzicht van de funderingen van de serre is te zien in afb. 5.13.

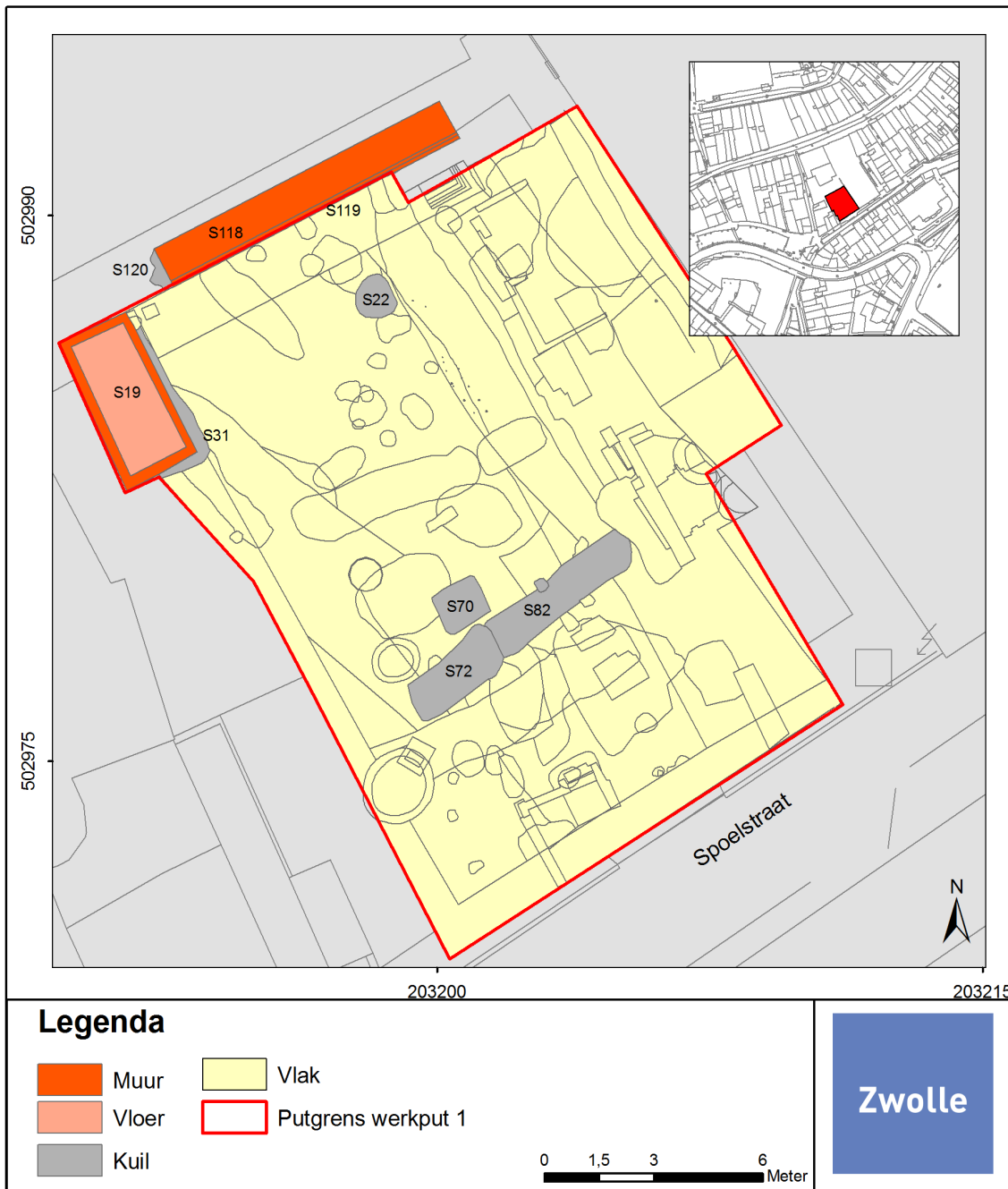
In de noordwestelijke hoek van het terrein werd een beerkelder uit de negentiende eeuw aangetroffen. Van de kelder waren de kelder muur (S19) en de insteek van de muur (S31) nog aanwezig. De beerkelder komt exact overeen met de kelder op de plattegrond van de uitbreiding van de Gouvernementsgebouwen uit 1897 en is daarop aangegeven als 'beerput'. Een afvalkuil (S22) was gevuld met bouwornamenten van de Statenzaal en ander puin. In de noordwestelijke hoek van het terrein werd een beerkelder uit de negentiende eeuw aangetroffen. Van de kelder waren de kelder muur (S19) en de insteek van de muur (S31) nog aanwezig. Een afvalkuil (S22) was gevuld met bouwornamenten van de Statenzaal en ander puin.

Afb. 5.14. Uitsnede van een ontwerpplan van het provinciehuis uit 1897 met daarop de tuin, de serre en een 19e eeuwse beerput.

Afb. 5.15. Bestektekening uit 1979 met de nieuwe situatie van de serre (links). Foto van de fundering van de serre (rechts).

Afb. 5.16. Sporenkaart van fase 6 (W.J.M. Cremers 2018).

Fase 7: Recente sporen uit de twintigste eeuw

Sporen van recente aard zijn een uitbraaksleuf (S41) ontstaan tijdens de bouw van de bibliotheek in 1982 en een kuil (S38) die is ontstaan bij het weggraven van een beerput tijdens de archeologische opgraving in 1982. Daarnaast zijn twee kuilen aangetroffen (S8 en S9) die jonger zijn dan de insteek van de beerkelder uit het eind van de negentiende eeuw (S19).

5.3 Conclusie

Tijdens de opgraving zijn in totaal 120 sporen aangetroffen. Het terrein is voor het eerst in gebruik genomen in de twaalfde eeuw. In die periode was er een brede sloot aanwezig die afwaterde op de Grote Aa. Een aantal paalkuilen en spitsporen wijzen op bewoning uit die periode in de nabije omgeving. In de veertiende eeuw werd de sloot gedempt en lag het terrein braak. In de vijftiende en zestiende eeuw was een aantal tonputten, mestkuilen en kuilen op het terrein aanwezig die bij een pand of meerdere panden aan de Diezerstraat hebben behoord. In de zeventiende en achttiende eeuw werd het terrein pas bebouwd. Eén gebouw was deel van het achterhuis van een pand aan de Diezerstraat. Dat pand is eigendom geweest van baron Sloet van Tveenijhuizen tot Oldruitenborg. Van dit achterhuis resteren nog twee kelders en de westelijke zijgevel. Twee kleinere panden lagen aan de Spoelstraat (perceelnrs. F1027 en F1028). Van het pand op perceel F1028 werd een kelder en een beerput aangetroffen. In de loop der tijd werden de panden verkocht aan de Rijksdomeinen en gesloopt ten behoeve van de uitbreiding van de gouvernementsgebouwen. Het achterhuis van baron Sloet is op het kadastraal minuutplan van 1832 al niet meer zichtbaar en dus gesloopt. Een plattegrond van de gouvernementsgebouwen uit 1897 laat zien dat alle panden gesloopt zijn en het terrein in die periode de tuin van de Commissaris van de Koning was. In de jaren 80 werd op het perceel een deel van de bibliotheek gebouwd en is het terrein parkeerplaats geworden.

Afb. 6.1. Een foto van het eerst besproken vondstcomplex, beerput S100, vnr. 37.

6. Aardewerk en glas

Sanne van Zanten

6.1 Inleiding

Eén van de onderzoeksthema's uit de LOaAZ waar specialistisch onderzoek op van toepassing is, is onderzoeksthema 20 over afvalkuilen en beerputten in Zwolle. Dit onderzoeksthema stelt dat naast de ligging van de putten ten opzichte van de huizen, vooral het vondstmateriaal van belang is. Het vondstmateriaal is vaak te dateren met een relatief korte looptijd. De complexen worden daarom beschreven volgens het Deventer systeem, een classificatiesysteem voor post-middeleeuws aardewerk en glas.⁵¹

De onderzoeksvraag die bij thema 20 hoort, luidt:

- Wat voor informatie geven de diverse afval-, mestkuilen en beerputten omtrent de afvalverwerking in de binnenstad van Zwolle?⁵²

Om bovenstaande vraag goed te beantwoorden is het voor het specialistisch onderzoek opgedeeld in de volgende deelvragen:

- Wat vertelt de beerput en de inhoud over de eventuele status van de bewoners?
- Welke diverse materiaal categorieën zijn er te onderscheiden?
- Hoe verhoudt de samenstelling van het materiaal zich tot andere soortgelijke vondstcomplexen in de binnenstad van Zwolle?

Tijdens dit onderzoek is een beerput aangetroffen met een grote hoeveelheid materiaal. Gezien de vraagstellingen in het PvE⁵³ omtrent dit onderwerp is door het Bevoegd Gezag en opdrachtnemer gekozen om het aardewerk en glas uit de laten werken conform de eisen uit de nieuwe KNA 4.0 (protocol 4006) en door een KNA Specialist Materialen.

51 Gemeente Zwolle 2008, 60-62.

52 Cremers 2016, 10-11.

53 Cremers, W., 2016. Programma van Eisen Definitieve Opgraving (DO) Diezerstraat – Bibliotheek.

6.2 Materiaal uit de Beerput S100 (vnr. 37)

Het minimum aantal exemplaren uit de beerput is 266 stuks. Daarvan bestaat meer dan de helft uit glas (zie afb. 6.2). De resterende groepen bestaan uit roodbakkerd aardewerk, witbakkerd aardewerk, steengoed, porselein, pijpenaarde, majolica, faience en industrieel wit. Van het bouwmaterial zijn geen minimum aantal exemplaren geteld, omdat hiervan slechts een selectie is meegenomen. Wel is de samenstelling van het materiaal beschreven en zijn uitzonderlijke stukken nader toegelicht.

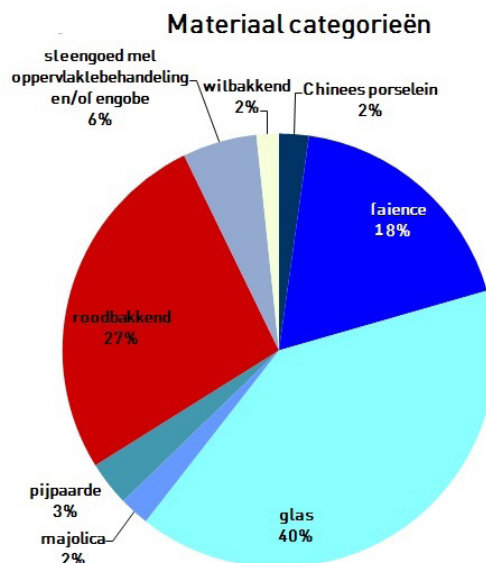
Dit hoofdstuk bespreekt het vondstmateriaal per vondstcategorïe. Het start met een korte bespreking van het bouwmaterial, en gaat vervolgens door op glas en aardewerksoorten. Als laatste worden vergelijkbare vondstcomplexen aangehaald voor de analyse van het materiaal.

6.2.1. Het bouwmaterial

De beerput was in de bovenlaag gevuld met puin en fragmenten bouwmaterial. Door de senior materiaalspecialist M. Klomp is in het veld beslist wat als representatief kon worden meegenomen. Tussen het bouwmaterial zaten enkele geglazuurde dakpanfragmenten. Ook witte faience tegels met in de hoeken spinnekop versiering (17de/18de eeuws) waren aanwezig.

Naast de veelvoorkomende faience tegels zijn binnen het vondstcomplex ook natuurstenen tegels aangetroffen. Het gaat om vijf tegels witte geaderde Carraramarmer (afb. 6.3.), een prestigieuze natuursteensoort. Carraramarmer was het meest gezochte marmer, dat afkomstig is uit het noorden van Pisa. Dit was vóór 1600 niet te krijgen in Nederland.⁵⁴ Marmer wordt niet vaak gevonden in beerputten en komt voornamelijk voor bij rijkere huizen.

De laatste categorïe is het vensterglas. Het vensterglas is op locatie gesneden tot het juiste formaat. Dit blijkt uit diverse fragmenten van snijafval met duidelijke snij- en krassporen. De randfragmenten hebben geen rechte lijn, maar zijn licht cilindrisch. De vensterglasfragmenten zijn verschillend in dikte, kleur en van structuur. Mogelijk zijn de ruiten vervangen in de 18/19de eeuw. De datering is gebaseerd op het gebruiksglas van de beerput.

Afb. 6.2. Overzicht van de verschillende materiaal categorïen in percentages.

Afb. 6.3. De marmeren tegelfragmenten.

⁵⁴ Stenvert & van Tussenbroek 2007, 89.

6.2.2. Glas

De inhoud van de beerput bevat een immense hoeveelheid glas. Veel glas bestaat uit complete flessen. Daarnaast bestaat een gedeelte uit albarellas en rijkelijk gegraveerde kelkglazen. In totaal is er een minimum aantal glas exemplaren van 121 stuks geteld, waarvan het grootste gedeelte bestaat uit drinkgerei.

Afb. 6.4. Een overzicht van enkele flestypen uit de beerput . In het midden staat een Constantia wijnfles, links een paardenhoef, en rechtsvoor een 'Dutch Onion' model.

Flessen

De flessen uit de beerkelder zijn voornamelijk te dateren in de 18de eeuw. Het is een gevarieerd ensemble van flessen met 'Dutch Onion' modellen, paardenhoeven, kelderflessen, lady's legs en cilindrische gebruiksflenzen (zie afb. 6.4).

De eerste fles (obj. nr. 27; gl-fle-25) staat bekend als de Hollandse 'kattenkop' of 'Dutch Onion' en kan gedateerd worden in de 18de eeuw (1725-1760).⁵⁵ De flessen werden voornamelijk in Duitsland en België geproduceerd voor de Nederlandse markt. De vorm met bolle buik is lang in gebruik geweest. De flessen werden gebruikt voor wijn, bier, olie. Volgens Van den Bossche werden ze ook als karaffen in apotheken gebruikt.⁵⁶ Het model wordt gekenmerkt door een uitgezakte buik (uivormig), een lange conische hals met een afgeplatte lip en een conisch opgestoken bodem met pontilmerk. In het glas zitten veel blaasbellen. In totaal zijn hier 10 exemplaren van aangetroffen,

Het tweede model is de paardenhoef (gl-fle-128). Het is een oorspronkelijk Belgisch model dat onder andere vervaardigd werd in Charleroi, waar ook wel wordt gesproken van Bouteilles de Hollande.⁵⁷ De fles wordt gedateerd in de periode 1750-1800. Vaak zijn deze geelbruin/olijfgroen van kleur en werden vooral in België en Noord Duitsland geproduceerd voor de Nederlandse markt.⁵⁸ Dit type fles wordt door Kottman beschreven als een bolvormig wijnfles met lange conische hals met een rechte of zwak afgeplatte lip, en uitgezakte buik waarbij de grootste breedte zich aan de basis (bodem) bevindt. De fles heeft een conisch hoog opgestoken bodem met een pontilmerk.⁵⁹ Er zijn maar liefst 18 exemplaren van het type gl-fle-128 aanwezig.

Naast de bolvormige en hoefijzervormige flessen, zijn er de cilindrische vormen. De eerste cilindrische vormen

⁵⁵ Kottman 2004, 71-98.

⁵⁶ Van den Bossche 2001, 119.

⁵⁷ Soetens 2001, 29.

⁵⁸ Van den Bossche 2001, 119.

⁵⁹ Kottman 2004, 71-98.

onstaan rond 1725. Het zijn brede flessen, met een lange smalle hals en een hoog opgestoken pontilmerk.⁶⁰ Daarnaast zijn er ook Belgische modellen met een diepe ziel in donkerolijfgroen. In dit vondstcomplex zijn ook flessen aanwezig (gl-fle-48) die bijna exact hetzelfde zijn als het voorbeeld van de Belgische fles dat 'Pot Liègois' werd genoemd. De 'Pot Liègois' werd geproduceerd tussen 1770-1840.⁶¹

'Lady's Legs' is de benaming voor flessen waarbij de hals langer is dan het inhoudsgedeelte (cat. nr. 56, 57, 67, 68, gl-fle-124, gl-fle-131). De flessen dateren tussen 1750 en 1850. Dit type ontwikkelt zich door naar de langwerpige cilindrische wijnfles. Het lange cilindrische model (gl-fle-89) werd voornamelijk gebruikt voor Moezel-, Rijn- of Elzasserwijn⁶² en dateert uit 1850-1900 (cat. nr. 48, 49, 54).⁶³

Constantiawijn

Drie bijzondere flessen (lady's legs; afb. 6.6., cat.nr. 56, 66, 67) bevatten een zegel met daarop de tekst 'Constantiawyn'. Constantiawijn is afkomstig uit Zuid-Afrika en was afkomstig van het landgoed van Gouverneur Simon van der Stel. In het gebied Kaap de Goede Hoop wordt de wijn nog steeds geproduceerd. De gebouwen die oorspronkelijk in gebruik waren voor de wijnproductie zijn tegenwoordig onderdeel van het museum 'Groot Constantia'. In 1679 werd Simon van der Stel door de Oost-Indische compagnie in de Kaap als Gouverneur benoemd. Vervolgens ontving hij in 1685 een enorm landgoed dat hij

Afb. 6.5. Overzicht van enkele complete wijnflessen.

omdoopte met de naam 'Constantia'. Er zijn meerdere theorieën voor de naam 'Constantia'. Eén van de theorieën is dat hij het vernoemd heeft naar Van Goens dochter. Van Goens heeft Simon geholpen bij de verwerving van het landgoed.⁶⁴ Een andere theorie is dat de wijnboerderij is vernoemd naar het VOC-schip de 'Constantia', of naar het Latijnse woord voor 'standvastigheid'.⁶⁵ De rode of witte wijn werd middels de VOC-schepen naar Nederland geïmporteerd, en dit gebeurde in vaten (aamen). De flessen, vaak ook met een bloempotvormig lichaam' werden veel in Engeland en Holland afgevuld.⁶⁶ Het landgoed Constantia werd na 1712 opgedeeld in meerdere kleine gebieden die alle een variatie van de oorspronkelijke naam toepasten. Deze nuances zijn dan weer fysiek zichtbaar op het zegel van de fles. Van den Bossche heeft de flessen meer dan 30 jaar bestudeerd, en heeft meer dan 10 verschillende typen onderkend die vervaardigd zijn tussen 1760-1900.⁶⁷ Een soortgelijke fles wordt door Soetens in 1770 gedateerd.⁶⁸ De flessen uit de beerkelder dateren uit de tweede helft van de 18de eeuw.

Naast wijnflessen komen nog enkele medicijn of voorraadflesjes voor. Het zijn smalle langwerpige flessen met een naar buiten staande, korte flessenhals (gl-fle-14; gl-fle-16).

De datering van de complete groep met flessen is vanaf circa 1750 tot ongeveer 1900. Wat duidelijk in dit complex naar voren komt is de ontwikkeling van de vroegere bolle flestypes naar de recentere cilindrische vormen. Deze ontwikkeling vindt plaats in ongeveer het midden van de 18de eeuw.

Afb. 6.6. Twee archeologisch complete Constantiawijnflessen, met een detailopname van het glaszegel.

60 Soetens 2001, 32.

61 Soetens 2001, 32 (zie afb. 7); zie cat.nr.

62 Soetens 2001, 45.

63 Kottman 2004, 71-98.

64 <https://www.grootconstantia.co.za/our-history/> (Bezocht op 18-12-2018).

65 <https://www.grootconstantia.co.za/our-history/#> (bezocht op 09-05-2018).

66 Soetens 2001, 35.

67 Soetens 2001, 35.

68 Soetens 2001, 36.

Kelkglazen

Enkele kelkglazen bleken van Engelse afkomst te zijn. Het Engelse loodglas, ook wel 'à la façon d'Angleterre' genoemd, was lomper en strakker in uitvoering dan het 'à la façon de Venise'. Het kwam voornamelijk op aan het einde van de 17de eeuw.⁶⁹ De twee kelkglazen staan op een standvoet, hebben een gladde stam en eventueel een klokvormige of rechte kelk (gl-kel-1; gl-kel-2). Beide modellen zijn grover uitgevoerd en hebben geen omgeslagen voetrand. Het zijn standaardvormen in de 18de eeuw en komen veel voor in glascomplexen uit deze eeuw in Zwolle.⁷⁰

Naast deze onversierde vormen, zijn er ook luxer uitgevoerde kelkglazen van het type gl-kel-23. De zeven kelkglazen van dit type hebben een vloeiende overgang van stam naar kelk en een dikwandige schijfvormige voet. De gl-kel-23 is in verschillende uitvoeringen aanwezig. De radgravure versieringen zijn verschillend en variëren van een strak lijnenspel tot bladranken en florale motieven. Één glas is loodhoudend en is zwaarder uitgevoerd dan de andere glazen. Het laatste model is onversierd maar heeft een dubbele spiraal in de stam. De voeten van de kelkglazen zijn ook verschillend in uitvoering. De kelkglazen zijn vermoedelijk vervaardigd in Bohemen, waar veel soortgelijk glas vandaan komt met dat type versiering. Het loodhoudend glas kan afkomstig zijn uit Engeland. De gravering daarentegen kan mogelijk ook in Nederland zijn aangebracht.⁷¹ De set is geen complete set glazen, ondanks dezelfde vorm. De kelkglazen zijn te dateren in de tweede helft van de 18de eeuw.

Bekers

Het eerste exemplaar is een trompetvormige/klokvormige beker met een verticaal ribbenpatroon (gl-bek-87). De voet is geribd. Soortgelijke bekere, die ook als borrelglazen zijn aan te duiden, zijn onder andere aangetroffen aan de Nieuwe Markt in Zwolle. Ze dateren uit de laatste helft van de 18de eeuw.

Van de ronde lage bekere zijn meerdere exemplaren aangetroffen. Drie daarvan zijn dikwandige glazen, op een standvlak met verticaal vakken- of ribbenpatroon. De bekere zijn te dateren omstreeks 1800.

Een andere beker is van een hoger model en toont een versiering in radgravure. Hij is vervaardigd in de Bohemen. Er zijn ook twee nieuwe vormen aangetroffen binnen dit complex. Het gaat om een glazen kop met een rond profiel op een standvlak en aan de onderzijde afgeronde verticale vlakken (smal). Daarnaast is een duidelijke ooraanzet aangetroffen. De andere vorm is een zwaar glazen bakje, op een standvlak met de onder- of bovenkant versierd in stervorm. Op basis van de facetten kunnen de glazen in de tweede helft van de 18de eeuw of het begin van de 19de eeuw worden geplaatst.

Albarello's

Er zijn twee archeologisch complete glazen albarello's of apothekerspotten aangetroffen (gl-pot-1). De potten kunnen in de 17de en 18de eeuw worden gedateerd. Het is onderdeel van voorraadglaswerk in apotheken, waarbij voor het bewaren van vloeistoffen vaak vierkante of ronde flessen werden gebruikt en voor de vaste substanties vaak glas met een wijde mond. De omgeslagen rand van deze albarellos kon worden afgesloten met een linnen lap of stuk perkament dat met draad of touw kon worden vastgemaakt.⁷² De twee potten zijn qua vorm exact hetzelfde, alleen verschillend van formaat. De grote variant is 18,4 cm hoog en heeft een diameter van 12,6 cm. De lagere variant is 11,6 cm hoog met een diameter van 10 cm.

Afb. 6.7. Overzichtsfoto van enkele kelkglazen, flesje, albarello en glasbekere.

⁶⁹ Henkes 1994, 264.

⁷⁰ Zie bijvoorbeeld: Nieuwe markt 2010;

⁷¹ Zie ook Henkes 1994, 307; cat.nr.63.2.

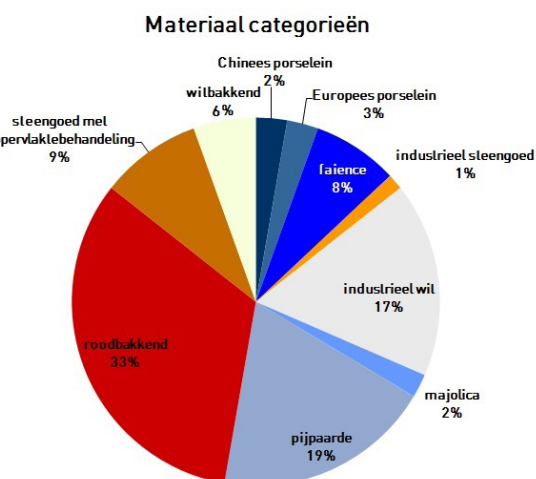
⁷² Henkes 1999, 327.

Roodbakkend aardewerk

Het roodbakkende aardewerk is zeer fragmentarisch aanwezig. Een scherpe determinatie was daardoor niet altijd mogelijk.

Een enkel voorwerp is archeologisch compleet, waaronder een kop met een slibversiering op de schouder (r-kop-4). De tweede kop is een standaard model, met koperoxide loodglazuur aan de binnenzijde (r-kop-2). De koppen kunnen gedateerd worden in de periode 1675-1850.

Twee potten bevatten duidelijke verfrestanten aan de binnenkant en hebben gediend als verfpot. Eén pot heeft een diameter van 22 centimeter en is een gestandaardiseerd type verfpot uit de 19de eeuw (r-pot-2). De potten zijn massagoed en komen veel voor.⁷³ De andere verfpot is van een ander type (r-pot-59). Eenzelfde vorm is in Zwolle ook aan het Rodetorenplein aangetroffen, met een datering tussen 1775-1850.⁷⁴

Afb. 6.8. Overzichtsfoto van de diverse aardewerk categorieën in percentages.

De zwarte kom van roodbakkend aardewerk kan gedateerd worden in de 19de eeuw (r-kom-24). Dergelijke kommen en potten worden vaak geschaard onder Frankfurter waar. Vanaf 1760 werd er steeds meer aardewerk uit de omgeving van Frankfurt geïmporteerd. Vervolgens werd door bedrijven in Nederland daarop gereageerd met imitaties van de producten, zoals in Bergen op Zoom en Oosterhout. Tot aan het einde van de 19de eeuw werden dergelijke producten gemaakt. Smeele en Van Der Meulen zijn ervan overtuigd dat de meeste vondsten van Frankfurter aardewerk imitaties zijn, die in Nederland zijn vervaardigd.⁷⁵ Voor de Frankfurter kom uit het vondstcomplex lijkt dit ook het geval te zijn. Vermoedelijk komt deze uit de omgeving.

Afb. 6.9. Uitsnede van een advertentie uit de krant de Overijsselsche en Zwolsche Courant van 2 februari 1821.

De dichtstbijzijnde pottenbakkerij lag in Kampen. Hier stichtte de Duitse koopman Hendrik Christiaan Schwartz samen met H.C. Berghuis in 1821 een bedrijf dat zowel het Duits als het Fries aardewerk imiteerde (afb. 6.9.). Dit blijkt onder andere uit de Overijsselsche Courant van 1 maart 1822, waarin genoemd wordt: "Bij de Ondergetekenden wonende op de Oudestraat te Kampen, wordt den gefabriceert, en zijn te bekomen allerhande soorten van Fries aardewerk, van de beste kwaliteit. Recommandeert zich in ieders gunst, belovende een prompte en civiele bediening." H.C. Schwartz. In 1835 gaat dit bedrijf failliet.⁷⁶

In Zutphen heeft een pottenbakkerij gestaan dat zwartgoed heeft geproduceerd. Dit was de pottenbakkerij Taminiau. Een zelfde object als de kom uit dit vondstcomplex is aangetroffen in het bedrijfsafval van deze pottenbakker.⁷⁷ Lodewijk Taminiau leerde het vak onder andere in Gouda en kocht in 1836 een woning aan de Spitaalstraat 27 in Zutphen. Hier vestigde hij zijn pottenbakkersbedrijf⁷⁸ dat op die locatie heeft gefunctioneerd tot 1872.⁷⁹ Het bedrijf produceerde vooral zwartgoed⁸⁰, roodbakkend aardewerk met mangaanoxide loodglazuur wat de objecten een zwarte kleur geeft. Er werden kommen, koppen, theepotten, borden, deksels (enz.) geproduceerd. Andere opvallende vormen uit de productielijn van Taminiau zijn de ongeglazuurde testen en

73 Ook in Kampen is de pot aangetroffen in exact hetzelfde formaat (diameter ook 22cm). Zie: Clevis, Smit en Kottman 1990, 193; cat.nr. 93.

74 Klomp 2009, 39.

75 Van der Meulen en Smeele, 219.

76 Van der Meulen en Smeele, 207; Overijsselsche Courant, 18-12-1835, 1.

77 Groothedde en Bartels 2000, 230 [zie cat.nr. 16.]

78 Groothedde en Bartels 2000, 178.

79 Groothedde en Bartels 2000, 186.

80 Groothedde en Bartels 2000, 194.

bloempotten.⁸¹ De bloempotten werden in verschillende formaten geproduceerd, en hebben een markante horizontale groef op de buik en vlak onder de rand. In het standvlak van deze bloempotten waren één of vier gaten aangebracht.⁸²

Ook tussen het roodbakkend aardewerk uit het vondstcomplex van de Diezerstraat zijn veel bloempotten aangetroffen. Eén ongeglazuurd randfragment is opvallend vanwege de duidelijk vlekken mangaan en glazuur op de rand. Dit geeft aan dat het in de oven heeft gestaan met vormen van zwartgoed. Het exemplaar van de Diezerstraat bevat twee groeven op de buik en een groef onder de rand, net zoals de bloempotten van Taminiau. Er zijn in totaal zeven verschillende bodems van bloempotten aangetroffen. Vijf van de bodems hebben een standring, de andere twee bodems hebben een standvlak. Alle bodems met een standring hebben vier gaten in de bodem, en de bloempotten op een standvlak hebben slechts één gat in het midden van de bodem. De potten zijn vermoedelijk allemaal toe te schrijven aan de periode tussen 1675 en 1850. Slechts één bloempot is archeologisch compleet. Dit object heeft één gat in de bodem en een iets verdikte rand. De kwaliteit van deze bloempot is slecht, want hij heeft een gat in de zijwand en een scheur in de bodem.

De tekening van de rand van de zwartgoed pot uit Zutphen⁸³ lijkt anders van vorm dan de randvorm van het in Zwolle aangetroffen exemplaar. Bovendien bestaat het grootste gedeelte uit de Diezerstraat uit bloempotten met standring in plaats van met de draad afgesneden standvlakken. Hoewel de kom en bloempot dus nog niet letterlijk toe te schrijven zijn aan een pottenbakkerij, zal dit vermoedelijk wel uit de nabij gelegen omgeving afkomstig zijn.

Steengoed met oppervlaktebehandeling en/of engobe

Het aanwezige steengoed is zeer gefragmenteerd aanwezig. Hoewel er wel aardig wat verschillende voorwerpen geteld kunnen worden, zijn deze in veel gevallen slechts vertegenwoordigd met één scherf. Het grootste gedeelte bestaat uit mineraalwaterflessen met een datering in de 19de eeuw.

Een bijzonder fragment is een groot randfragment van een bloempot (afb. 6.10.). Eenzelfde randversiering is ook aangetroffen bij een steengoed bloempot uit Amsterdam (noord-zuidlijn), alleen is de vorm daarvan anders. Er zitten enkele oudere wandfragmenten in waaronder uit Raeren en een fragment uit Keulen/Frechen uit de periode 1500-1700.

Afb. 6.10. Fragment van een steengoed bloempot met appliques.

81 Groothedde en Bartels 2000, 178-236.

82 Groothedde en Bartels 2000, 195-196.

83 Groothedde en Bartels 2000, 223; zie. Cat. nr. 1 en 2.

Aziatisch porselein

Vier objecten zijn vervaardigd van Aziatisch porselein, waarvan drie archeologisch compleet zijn. Eén kopje (p-kop-1) is versierd met vrouwen in een tuin. Dergelijke vrouwen worden aangeduid als "lange lijs(zen)". De bloem die de vrouwen bekijken is vermoedelijk een chrysant of een pioenroes. De onderzijde van het kopje toont een boeddhistisch (merk)teken. In de kopjes werd vaak koffie of thee genuttigd.

In totaal zijn er twee borden, waarvan één van Chinees Imari porselein is. Het bord heeft een blauw onderglazuur waar in rood en goud op de spiegel een bloemenvaas is geschilderd met pioenrozen en chrysanten. Op de vlag staat een Shishi afgebeeld (bescherm-leeuw). In het Rijksmuseum Amsterdam is een soortgelijk bord aanwezig, met de datering 1700-1750. Van het exemplaar uit het Rijksmuseum wordt gedacht dat het mogelijk om een Europese (Franse) imitatie van het Japanse Imari gaat.⁸⁴ Een andere pot uit het Rijksmuseum heeft een soortgelijke beschildering, en wordt iets later gedateerd (1775-1824).⁸⁵ De pot is onderdeel geweest van een kaststel en wordt Imari genoemd. De beschildering op het Diezerstraat exemplaar lijkt meer overeen te komen met het kaststel dan met het bord. Met name de onderdelen van goud op het donkerblauw en het afbeelden van Shishi. De datering van het bord uit de Diezerstraat kan op basis hiervan in de 18de eeuw geplaatst worden, vermoedelijk circa 1750-1825. Het andere bord is enkel blauwwit versierd, maar heeft op de rand een lichtbruine lijn. Op de spiegel van het bord is een landschap weergegeven. Ook dit bord is in de late 18de/ begin 19de eeuw te plaatsen.

Afb. 6.11. (van links naar rechts)
a: Bord uit de collectie van het Rijksmuseum Amsterdam (collectienr. AK-TN-3660); b: bord van de Diezerstraat 0219_37_15; c: een kaststel uit het Rijksmuseum Amsterdam (collectienr. AK-RBK-15621-C-2); d: uitsnede van afbeelding c.

Faïence

Het faïence in dit vondstcomplex wordt gekenmerkt door grove versierde borden (f-bor-5). De borden tonen geometrische lijnen of simpele florale versiering. In totaal zijn er zes borden aangetroffen waarvan één rand van een ploischotel. De twee faïence zalfpotten zijn compleet (f-zal-1) en dateren circa 1650-1750. Dergelijke zalfpotten komen veel voor in vondstcomplexen uit deze periode. Een voorbeeld is de Bitterstraat⁸⁶, maar ook de Bloemendalstraat.

⁸⁴ Rijksmuseum collectie: <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.358693> (Bezocht op 23-10-2018, zie beschrijving object).

⁸⁵ <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.679458> (Bezocht op 23-10-2018).

⁸⁶ Van Zanten 2018, 99-100.

Majolica

Majolica komt slechts met vier scherven voor in dit complex. Het zijn fragmenten van borden versierd met blauwe geometrische lijnen. Vermoedelijk dateren de scherven uit de latere of midden 17de eeuw. Vanwege de fragmentatiegraad kunnen de oorspronkelijke versieringen en vorm niet achterhaald worden.

Industrieel wit

Het industriële wit bestaat voornamelijk uit borden, kommen en kopjes. Het grootste gedeelte daarvan is afkomstig uit Engeland. Een aantal voorwerpen kon door de merktekens herleid worden naar de fabriek. De meeste voorwerpen vallen in de categorie onversierde *creamware*.

Een vroege kop is gemaakt van *creamware* (iw-kop-1), en stamt uit 1750-1800. Van dit type zijn drie exemplaren aanwezig. Toch zijn kleine verschillen waarneembaar. De breedtes verschillen, en daarnaast ook de kleur van het glazuur. De hoogtes van de koppen liggen tussen de 4,1 en 4,4 cm. De standringen verschillen, met een diameter van 3,6, 3,1 en 3,5. De koppen zijn allemaal zonder merkteken.

Twee kommen bevatten wel een duidelijk merkteken. Beide kommen zijn van hetzelfde type (iw-kom-1) maar verschillend in afmetingen (diameter 11,5 en 13,5). De eerste kom is gemerkt met een blindmerk 'PR 56' en is geproduceerd door Petrus Regout. Het bedrijf Petrus Regout (de Sphinx) heeft geproduceerd tussen 1836 en 1958. De borden die zijn vervaardigd tussen 1850 en 1880, kunnen gemerkt zijn met een jaartal. Op de onderzijde komt soms naast het merk ook een gekleurd cijfer of een getal voor. Het getal kan daarnaast kleiner weergegeven zijn en slaat dan op een jaarcijfer.⁸⁷ Volgens Polling is een dergelijk merkteken vermoedelijk in gebruik geweest vanaf 1850 tot ongeveer 1890.⁸⁸ Het getal 56 onder de PR zou kunnen wijzen op jaartal 1856.

De tweede kom bevat de naam "Wedge wood", hoewel 'Wedge' hier behoorlijk onduidelijk naar voren komt. Daarnaast is het niet op de wijze ingedrukt zoals gebruikelijk is bij Wedgewood. De vraag is of het geen goedkopere namaak is. De koppen zijn voornamelijk uit de tweede helft van de 18de eeuw, de kommen vooral uit de eerste helft van de 19de eeuw.

Onder de vondsten bevindt zich een prachtig geïllustreerd industrieel wit bord (iw-bor-4). Op de spiegel staat een afbeelding van een bibliotheek of studiezaal. Geleerden lopen door de zaal of zitten op luxe stoelen te discussiëren. Onder de afbeelding staat de tekst "*Retablissement des etudes* (=herstel van studies)", De vlag is versierd met ranken van eikenbladeren en eikels. Het bord is afkomstig uit de productieplaats Creil-Monterau in Frankrijk. Op de onderkant van het bord bevindt zich een merkteken. Hierop staat in het midden '*Stone, coquerel et Legros*', Daaromheen staat in een cirkel beschreven '*Par brevet d'invention, manufre de decord sur porcelaine et faience*'. In de 19de eeuw was dit bedrijf in productie.

De productieplaatsen Creil en Monterau kenden in de 18de eeuw meerdere kleine pottenbakkersbedrijven. Zo is het bedrijf Creil Monterau ontstaan uit de samenvoeging van de twee bedrijven in Creil en in Monterau. In 1797 werd in Creil een bedrijf opgericht door Robert Bray O'Reilly. Vanaf 1819 kwam het in beheer van Charles Alexandre Saint-Cricq, die een samenwerking aanging met een oudere pottenbakkerij in Monterau, die al produceerde vanaf 1748. Toen Saint-Cricq in 1840 overleed kwamen de twee bedrijven in handen van het management van Lebeuf en Milliet. Vanaf enig moment na 1840 werden de goederen dan ook gemarkeerd met 'Creil et Monterau', vaak in combinatie met de namen Lebeuf en Milliet. Vanaf 1876 produceerde het onder de naam Barluet et Cie.⁸⁹

In enkele rapporten uit de 19de eeuw wordt de vergelijking gemaakt tussen het Franse en Engelse aardewerk. Uiteraard wordt de opinie van de schrijver in dergelijke artikelen ook sterk naar voren gedrukt, en is het belangrijk om de informatie tussen de regels door te lezen. Een voorbeeld hiervan zijn de '*Reports on the Paris Universal Exhibition 1867*', destijds uitgegeven in zes volumes. In Frankrijk zijn enkele bedrijven voor faience in de periode van het midden van de 19de eeuw. Creil-Monterau en Sarrequemines zijn op dat moment de eerste in rang. Als tweede in rang noemt Arnou (1868) Gien, Choisi le Roi en Bordeaux. Naast deze vijf bedrijven zijn er enkele andere minder belangrijke bedrijven, die de schrijver niet waard vindt om te noemen. De eerste twee bedrijven produceerden op zeer grote schaal, hadden een aanzienlijk kapitaal en werden geleid met grote commerciële intelligentie. Ze waren de eerste die alle praktische processen aanpakten om de kwaliteit te verbeteren en daarnaast de prijzen van het productieproces, en daarmee ook de verkoopprijs, te verlagen. Dit aardewerk is wit en rijk aan glazuur. De Franse faience werd weinig geexporteerd.

87 Polling 2006, 11.

88 Polling 2006, 22.

89 Rickard 2006, 124-126.

In zowel Engeland als Frankrijk werd faïence gemaakt op basis van dezelfde principes. Oftewel, het gebruik van plastische klei, gewit met Silex en Kaolin, en de dichtheid van het materiaal werd gemaakt door de toevoeging van gedeeltelijk afgebroken graniet. Arnoux is zeer Engels gericht en prijst in zijn artikel het Engelse aardewerk volledig de hemel in, ten opzichte van de Franse waar: *'We have excellent traditions and plenty of skilled workmen, and much time must elapse before our continental brethren can beat us in this field.'* De schrijver vraagt zich dan ook af hoe Engeland zijn faïence het beste kan introduceren in Frankrijk, gezien Engelse faïence zowel in kwaliteit en decoratie superieur zijn aan het Franse materiaal. Uit zijn betoog blijkt vervolgens dat het komt door de concurrentie in het porselein, dat in Frankrijk ook op grote schaal geproduceerd wordt. In Engeland wordt het faïence grotendeels geëxporteerd, terwijl in Frankrijk juist het tegenovergestelde gebeurde. De Fransen exporteerden juist het hardere porselein veel meer.⁹⁰

Tijdens de Paris Universal exhibition toonden de bedrijven Sarrequemines en Creil-Monterau weinig uit de collectie dat de basis vormt van hun handel, maar wel een grote hoeveelheid aan artistieke faïence. Mr. Gouvion, een kunstenaar uit Parijs, decoreerde op dat moment het aardewerk van Creil-Monterau. De kunstenaars Messrs, Sabourin, Langlois en Mussill voerden dit uit voor het bedrijf Sarrequemines.⁹¹ Overigens werden Engelse pottenbakkers ingehuurd door de Franse bedrijven op basis van hun expertise, zoals bij het bedrijf in Creil-sur-Oise.⁹²

Het gebied Creil en Monterau kennen dus een rijke productiegeschiedenis van het faïence en porselein. Het bedrijf Stone, Coquerel et Legros is ook in Creil ontstaan als een vennootschap tussen de heren Stone, Coquerel en Legros d'Anisy. Het bedrijf vervult een belangrijke plek in de geschiedenis van het porselein en faïence uit deze omgeving. De drie mannen hebben het namelijk voor elkaar gekregen een patent te verkrijgen op het drukken van diverse soorten decors en gravures op faïence, pijpen, zeeschildpad, ivoor, schilderijen, zilver, plaatwerk, porselein, gelakt hout, kristallen, etc. Het patent werd uitgegeven op 26 februari 1808. Vervolgens werd er op 30 september 1809 een certificaat aan toegevoegd, en op 30 mei 1818 werd daar een certificaat van verbetering op uitgegeven. Legros d'Anisy was de uitvinder van het proces.⁹³ Hij heeft het proces bedacht waarmee hoogstaande kwaliteit van de prints kon worden bereikt, zonder het met de hand te moeten schilderen. Op de expositie in Parijs van 1819 kreeg hij als eerste in Frankrijk een medaille voor het ontwikkelen van het transfer-printen op faïence en porselein voor breed gebruik.⁹⁴

De decors van Legros d'Anisy zijn opmerkelijk vanwege het fijne en nette werk. De borden kunnen verschillende merktekens bevatten. De letters SCL kunnen binnen een cirkel staan met de tekst *"Manuf d'impression sur faïence, porcelaine & par brevet d'invention"*.

Een tweede merkteken zijn de initialen van Legros d'Anisy omgeven door de inscriptie *"manufacture de décors sur porcelaine et faïence, rue du Cadran n. 9 à Paris"*. Het derde merkteken van het bedrijf gebruikt de drie namen Stone, Coquerel et Legros, omgeven door een cirkel met de tekst: *"Par brevet d'invention, manuf de décors en porcelaine, faïence &."* Vermoedelijk zijn deze merken na 1818 in gebruik genomen. Het bedrijf is doorgegaan tot ongeveer 1849.⁹⁵ Het laatste merkteken staat ook achter op het bord van de Diezerstraat en kan gedateerd worden in de periode 1818-1849.

Een ander bord toont een Italiaans tafereel van een man en een vrouw uitkijkend over een tuin met een fontein en zwanen. Op de achtergrond staat een kasteel of adellijk huis. Het bord is geproduceerd in

Afb. 6.12. Uitsnede van het industrieel witte bord uit Creil, van Stone coquerel et Legros.

⁹⁰ Arnoux 1868, 401.

⁹¹ Arnoux 1868, 402.

⁹² Rickard 2006, 124.

⁹³ De Plinval Guillebon 1985, 146.

⁹⁴ Keefe 1998, 22.

⁹⁵ De Plinval Guillebon 1985, 146.

Sunderland, bij Dixon Austin & co. Dit bedrijf produceerde in de 19de eeuw. De merktekens op Sunderland keramiek werden zowel in de klei gedrukt als met een transferprint aangegeven. Dixon, Austin en Co, (Sunderland) is daar één van.⁹⁶ Het bord heeft op de onderkant een combinatie van een blind- en beeldmerk. In transferprint staat dat het om een 'Italian scene' gaat en in een blindmerk staat D.A. & CO.

Twee grote borden met een zelfde rand zijn geproduceerd bij verschillende bedrijven. Het ene bord heeft als blindmerk B&W op de onderkant staan. Dit zou mogelijk kunnen wijzen op Birch and Whitehead, Shelton in Staffordshire (eind 18de eeuw). Het andere bord heeft op de onderzijde het merk: Heat... Ondanks dat de twee borden hetzelfde typenummer hebben, zit er relatief veel verschil in de standring. Het ene bord (obj. nr. 9) heeft een diepere standring dan het andere bord (obj.nr. 10). Industrieel witte borden zijn op randtypen ingedeeld door Barker (1990). Conform zijn typologie kunnen de borden ingedeeld worden tot randtype 9 'The Royal Edge'.⁹⁷ Uit zijn onderzoek naar 'William Greatbatch kwam naar voren dat randtype 9 vooral veel voorkwam in Fase 3 (1770-1782).⁹⁸ De borden zijn dus in het laatste kwart van de 18de eeuw te plaatsen.

De resterende getelde objecten zijn voornamelijk randfragmenten die wel duidelijk als individueel konden worden gerekend, maar niet duidelijk tot een type te herleiden waren. Enkele randfragmenten waren versierd, waaronder met een transferprint, of met een groene *Feather edge* (Barker randtype 25).⁹⁹ Het laatste voorwerp is het uiteinde van een lepeltje. Dergelijke voorwerpen van industrieel wit komen niet vaak voor in archeologische context binnen Zwolle. Het is te dateren van 1750-1850.

Europees porselein

Van Europees porselein is één compleet bordje aangetroffen. Aan de binnenkant zijn diverse plooitjes zichtbaar, en een versiering van lijnen en bloemen. Het bordje staat op een standring en toont op de onderzijde een beschilderde letter R en een ingekraste X.

Industrieel steengoed

Het industrieel steengoed wordt ongeveer vanaf 1720 geproduceerd, maar wordt in die vroege periode bijna niet teruggevonden. Het industrieel steengoed wordt vertegenwoordigd door een kop (s3-kop-1) en een wandscherf van een ander voorwerp. De kop staat op een standring en heeft een licht uitgebogen rand. Onder de rand zit een blauwe randdecoratie. Op de wand staat een simpel floraal motief. De versiering wordt 'scratch blue' genoemd, een techniek die rond 1740 zijn intrede doet.¹⁰⁰ Eenzelfde kop is ook tweemaal aangetroffen bij de Bruggeman Driehoek, met een bijpassende schotel. De kop en schotel dateren daar in de periode 1725-1750.¹⁰¹ Wanneer er gekeken wordt naar het vondstcomplex, dan is het *creamware* hier beter vertegenwoordigd dan het industrieel steengoed. De kop is in dit geval vermoedelijk te dateren in die latere periode van 1740-1760, de periode waarin de kop het meest voorkomt.

Pijpenkoppen (pijpaarde)

Voor de determinatie van pijpenkoppen is gebruik gemaakt van de typologie die Duco (1987) heeft opgesteld. In zijn typologie staan vijf basisvormen (zie tabel 6.1).¹⁰² De vijf vormen zijn in chronologische volgorde ontstaan.¹⁰³ Naast de vorm kan ook het hielmerk nog een datering geven.

De vroegste pijpenkop uit de beerput is een type 1, uit circa 1610-1650. Het heeft verder geen hielmerken of merken op de kop zelf. Daarna is er een duidelijke type 2 aanwezig en een overgangsmiddel van type 2 naar 3. Deze drie koppen hebben geen van alle een hielmerk of andere merkaanduiding. De meeste eind 18de/19de eeuwse pijpenkoppen komen uit Gouda. Twee exemplaren hebben als hielmerk AVS (1801-1845). Het kan door maar liefst drie eigenaren geproduceerd zijn in die periode. Gerrit van der Want Gzn, Arie van der Want Gzn, of Thomas Boot.¹⁰⁴ Eén pijpenkop toont een ander stempel op het hielmerk. De letters en plaatsing daarvan is hetzelfde, alleen het lettertype en omringende cirkel zijn verschillend.

96 Strand 1874, 40.

97 Barker 1990, 179, 180.

98 Barker 1990, 165; Barker 1990, 179.

99 Barker 1990, 181. 176,5

100 Klomp 2014, 39; McMahon 1984, 41.

101 Klomp 2013, 79 [cat.nr. 4 en 5].

102 Duco 1987, 26-28

103 Duco 1987, 26.

104 Duco 2003, 181.

Afb. 6.13. Overzicht van enkele pijpenkoppen.

Tabel 6.1. Typologie van D.H.Duco (1987).

Typenummer	Omschrijving	Vroegste model	Bloeitijd
Type 1	Dubbelconische kop	Circa 1610	1625-1650
Type 2	Trechterkop	Circa 1675	1690-1740
Type 3	Ovale of ovoïde kop	Circa 1710-1730	1740-1840
Type 4	Kromkop	Circa 1730	Geen bloeitijd, in gebruik: 18 ^{de} /19 ^{de} eeuw
Type 5	Rondbodem of hielloze kop	Circa 1750	Geen bloeitijd, in gebruik: 1750-19 ^{de} eeuw

Diverse merken tonen gekroonde cijfers of letters. Eén van de pijpenkoppen heeft een hielmerk met een gekroonde 9. De pijpenkop komt uit Gouda waar in de periode tussen 1713 en 1835 dit hielmerk is toegepast door diverse pijpenbakkers. De tweede pijp bevat op de kop het merk VR, gekroond. Dit merk is in Gouda gebruikt tussen ca. 1706 en 1791.¹⁰⁵ 'KP gekroond' is ook afkomstig uit Gouda. Op de hiel staat een schildmerk met een letter S daarboven. Dit merk wordt in Gouda geproduceerd van 1712-1820 en heeft drie eigenaren gehad. De datering lijkt voornamelijk 19de-eeuws, wat zou betekenen dat het geproduceerd is door Jacob Dirksz. De Ronde (1788-1820) of zijn voorganger Pieter Slingerland (1745-1788).¹⁰⁶ Het merk 41 gekroond is geproduceerd in de periode 1720-1841. Deze is vermoedelijk door de makers Lens vervaardigd. In de periode 1801-1841 worden de gekroonde 41 pijpen vervaardigd door Johannes Lens (1801-1819), Adriana Passer, weduwe van Johannes Lens (1819-1826), en Abraham Lens (1826-1841). Ook komen de gekroonde merken 55 (1685-1940) en 19 (circa 1729-1832) ook nog voor. Op basis van de vorm kan ook hier geconcludeerd worden dat het om de latere 19de-eeuwse modellen gaat. Eén van de pijpenkoppen is op de ketel versierd met het merk VR gekroond. Het heeft geen brede hiel, slechts een uitstekend stukje. In Gouda is dit merk geproduceerd tussen ca. 1706 en 1791.¹⁰⁷ In Zwolle zijn er vermoedelijk ook pijpen vervaardigd met het merk VR. Het is een typisch 18de-eeuws exemplaar (type 3). Een andere ketel is wat de vorm betreft gelijk. Ook deze heeft geen duidelijke hiel, slechts een uitstulpsel in de vorm van een klein haakje. Wel is er een merk van een gekroonde W in gedrukt, ter grootte van het hielmerk, alleen dan op de ketel aan de voorkant. Ook dit is een 18de-eeuws exemplaar. De laatste lettermerken zijn TS gekroond en IWI. De eerste is een typisch 18de-eeuws exemplaar en geproduceerd in de periode 1737-1940.¹⁰⁸ IWI kent een langere looptijd en is geproduceerd in de periode 1701-1960.¹⁰⁹

Enkele hielmerken waren incompleet of onleesbaar. Door de vorm kunnen deze koppen (type 3) toch aan het einde van de 18de of begin 19de eeuw geplaatst worden. Als laatste is er nog een 18de-eeuwse kop met een lobbenversiering. Ook hier zit verder geen hiel- of ander merk op gedrukt.

¹⁰⁵ Claypipes.nl

¹⁰⁶ Duco 2003, 164.

¹⁰⁷ Duco 2003, 165.

¹⁰⁸ Duco 2003, 167.

¹⁰⁹ Duco 2003, 175.

6.2.4. Lakzegels

Uit de beerput komen ook lakzegelfragmenten. De lakzegelfragmenten zijn op te delen in twee functiegroepen, hoewel het in sommige gevallen lastig is deze twee van elkaar te onderscheiden. De eerste groep zijn de lakzegels die zijn gebruikt voor het verzegelen van brieven. Vaak staat hier een familiewapen op dat heeft behoord aan de afzender. Daarnaast zijn er de lakzegels die zijn gebruikt voor het verzegelen van de flessen. In één bijzonder geval was het zegel nog intact op de kurk in de flessenhals aanwezig.

Tijdens het historisch onderzoek zijn de lakzegels van de aangevraagde stukken mee gefotografeerd (zie bijlage 10). De familienamen staan er rechtstreeks naast zodat het voor toekomstige projecten steeds makkelijker wordt om families of personen te achterhalen op de lakzegels. Van de completere zegels is op dit moment nog geen familienaam of merknaam achterhaald. De grootte en vorm plaatst de zegels vooral in de periode tussen 1700-1850.

Afb. 6.14. Lakzegelfragmenten (niet op schaal)

- a: Rode lakzegel compleet
- b: Monografisch zegel, letter J (?)
- c: Rode lakzegel met tekst 'RCS'.
- d: Rode lakzegel met tekst 'TAMP'
- e: Rode lakzegel met tekst 'ESSOR'
- f: Rode lakzegel met letter, v of w.
- g: Flessenzegel, letter W (of M).

6.2.5. Metaalvondsten (M. Klomp & S. van Zanten)

Het metaal is schoongemaakt door M. Klomp. Daarnaast heeft hij de determinatie van het voorwerp verzorgd. De eerste vondst is een metalen knoop. De knoop is vervaardigd in Londen bij Gerhardi & Hast. Deze twee namen staan ook achterop de knoop; dit zijn twee compagnons geweest die vanuit Londen opereerden richting Brussel en Nederland. William Hast is in 1831 failliet gegaan.¹¹⁰ Het wapenschild is nader onderzocht op herkomst. Zo hebben zowel Zwolle als Londen beide een kruis in een schild. Het wapenschild van Londen heeft echter in de linkerbovenhoek nog een kruis of zwaardje. Dit ontbreekt op het wapenschild van de knoop en kan dus niet met de stad Londen verbonden worden. De stad Zwolle heeft in wit blauw ook een kruis in een schild. Van dit wapenschild is niet bekend dat dit eerder is weergegeven met wegstijgende griffioenen. Normaal gesproken wordt het Zwolse wapenschild namelijk weergegeven met twee leeuwen die het schild vasthouden. Dit is dus ook niet erg aannemelijk. Vervolgens is er gezocht naar familiewapens. De familie van Rechteren heeft ook een kruis binnen een wapenschild en in het midden van het kruis een x in lijnen. Tegelijkertijd zijn er voorwerpen bekend van deze familie waar dat het wapenschild gedragen werd door wegstijgende griffioenen. Mogelijk is de knoop onderdeel geweest van een uniform.

Van de loden pistolet kogels zijn vier exemplaren aangetroffen. Naast de kogels is er ook een fragment vuursteen gevonden dat in een geweer of pistool heeft gezeten en als vuursteen kets heeft gediend.

Afb. 6.15. Metalen vondsten uit de Beerput. Links boven, de knoop van Van Rechteren, Rechts een knoop, en daaronder vier loden kogels.

¹¹⁰ The London Gazette for the year 1831, 2121.

6.2.5. Analyse en vergelijking

Het grootste gedeelte van het materiaal uit de beerput dateert uit de periode 1725-1850. De Petrus Regout kom met blindmerk PR56 geeft een sluitingsdatum (vlak) na 1856. Om tot een goede vergelijking te kunnen komen moet er gezocht worden naar vondstcomplexen uit dezelfde periode. Binnen Zwolle zijn enkele complexen die daarvoor in aanmerking komen: Bouwhuis van de Kranenburg (1840-1865); Nieuwe Markt (1700-1912).

De Nieuwe Markt is een bijzondere opgraving, omdat hier een duidelijke relatie kon worden aangetoond tussen de bewoners van het pand en het materiaal uit de beerput. De Stadsarmenkamer was opgericht in 1581, en zorgde voor steun en geld aan de armen. Het was geen geliefde baan, en tekortkomingen tijdens de werkzaamheden werden bestraft met enkele stuivers boete voor de pot. De pot werd naderhand door de bestuursleden weer 'leeggedronken'.¹¹¹ De vondsten sloten aan bij het historische verhaal. De enorme hoeveelheid kelk- en beker-glazen, en rookgerei toonden aan dat er veel werd gedronken en gerookt. Daarnaast kwamen er amper grappen, steelkommen of pispotten voor, wat een indicatie kan zijn dat het pand geen woonfunctie heeft gehad in de periode waaruit het materiaal dateert (1700-1912).¹¹²

Het andere vondstcomplex is van het bouwhuis van Kranenburg. Tijdens het opgraven van de gracht is daar een immense hoeveelheid materiaal aangetroffen uit de periode 1840-1865. Het bouwhuis was in gebruik door een

Tabel 6.2. Overzicht van de diverse functiecategorieën per materiaalcategorie.

Categorie en vormen	r	w	f	m	Ep	p	s2	s3	iw	gl	py	Totaal
Keukengerei												4
Kachelpan	1											1
Voorraad/pot	2											2
Grape	1											1
Steelkom	1											1
Tafelwaar												158
Bord			5	2	1	2			10			20
Plooi bord			1									1
Kop	2					1		1	4	1		9
Kom	4	2							3			9
Beker										11		11
Kelkglas										12		12
Fles							6			85		91
Bakje										1		1
Kan							1					1
Ontspanning												30
Rookgerei					1						28	29
Vogel drinkbakje										1		1
Hygiëne/sanitair												6
Zalfpotten		2	2									4
Albarello's										2		2
Tuin												10
Bloempot	9						1					10
Indet	28	4	2	1	2		5	1	7	8		58
Totaal	48	8	10	3	4	3	13	2	25	121	28	266

111 Klomp 2012, 41.

112 Klomp 2012, 42.

pachter, met personeel en seizoensarbeiders. De einddatering is vastgesteld op het moment dat het bouwhuis werd ingekort. Op dat moment grenst het huis niet meer aan de gracht.¹¹³

De materiaalcategorieën per opgraving verschillen sterk. Het roodbakkend, witbakkend, industrieel wit en glas verschilt in grote percentages. De afwijkingen in faience, Europees porselein, Industrieel zwart, zijn heel klein. En ook het verschil in majolica en steengoed is niet zo groot. Van de Nieuwe Markt is bekend dat het materiaal weinig huisraad omvatte. Dit is zichtbaar in de grote hoeveelheid glas en het lage percentage aardewerk. In het pand werd wel gegeten en gedronken, maar vermoedelijk niet gekookt en zeker niet gewoond. De Diezerstraat en Kranenburg lijken daarin meer overeen te komen. De percentages in huisraad van roodbakkend en industrieel wit bij de Kranenburg zijn veel hoger, maar hier hebben meerdere mensen gebruik gemaakt van het woonhuis. Naast materiaalcategorie kan er ook naar vorm en functiegroepen van het materiaal worden gekeken (zie tabel 6.2.). Het materiaal uit de beerput van de Diezerstraat valt op door de enorme hoeveelheid aan complete wijnflessen en glazen kelken (tabel 6.2.). De tafelwaar is de grootste categorie. Het keukengerei wordt slechts met vier objecten vertegenwoordigd. Binnen de functiegroepen lijkt het keukengerei grotendeels te ontbreken en ook de pispotten. Vanwege het fragmentarische karakter van het materiaal zou het kunnen komen door een eerdere beerputleging. Opvallend is wel de grote hoeveelheid bloempotten die weergeven dat de bewoner druk bezig is geweest in zijn tuin. De grote hoeveelheid flessen drank en kelkglazen doen vermoeden dat het wellicht niet zo huiselijk is geweest. De albarello's van glas in dergelijk formaat en de zalfpotten zijn daarnaast ook opvallend.

Tabel 6.4. geeft de drie opgravingen naast elkaar weer. Daaruit blijkt direct dat de Diezerstraat en Nieuwe Markt meer met elkaar gemeen hebben, met uitzondering van de pijpenkoppen en bloempotten. Daarnaast bevatten ze allebei een enorme hoeveelheid glas, wat bij de Nieuwe Markt vooral bestaat uit bekers en kelkglazen en bij de Diezerstraat vooral uit flessen. De Kranenburg heeft de verdeling beter, maar dit is dan ook vermoedelijk een groot woonhuis geweest dat zowel voor de pachter, als voor het personeel onderdak bood. Hier is meer keukengerei aangetroffen. Daarnaast komen ook de meer huiselijke zaken als pispotten voor.

Tabel 6.3. Overzicht van de tabellen /categorieën per opgravingslocatie.

Categorie	Nieuwe Markt		Diezerstraat		Kranenburg	
Rodbakkend	5%	10	20%	48	34%	522
Witbakkend	1%	2	3%	8	9%	142
Steengoed (s1)	0%	1	-	-	-	-
Steengoed (s2)	2%	5	5%	13	4%	61
Steengoed (s3)	0%	1	1%	2	0%	1
Majolica	1%	1	1%	3	5%	77
Faience	5%	10	5%	11	3%	40
Chinees porselein	5%	10	2%	3	1%	21
Europees porselein	1%	2	2%	4	1%	17
Industrieel wit	1%	2	10%	25	31%	489
Industrieel zwart	1%	2	-	-	0%	2
Glas	78%	172	51%	121	12%	178
Totaal mae		220		266		1569

Conclusie

De Diezerstraat beerput bevatte een grote hoeveelheid vondstmateriaal wat kon worden opgedeeld in de materiaal categorieën: roodbakkend, witbakkend, majolica, faience, Chinees en Europees porselein, industrieel wit en steengoed, steengoed met oppervlaktebehandeling, en glas. De hoeveelheid glas is opvallend, vanwege het hoge aantal flessen. Het andere aardewerk was in veel gevallen slechts fragmentarisch aanwezig, wat opvallend is tegenover het hoge aantal complete of archeologisch complete glasflessen en kelkglazen. Daarnaast was er een aantal opvallende stukken aanwezig die niet vaak voorkomen binnen Zwolse complexen. Een voorbeeld hiervan is het Japanse Imari bord, het glazen vogeldrinkbakje, de twee(!) albarello's van glas, fragmenten marmeren vloertegels, en goede kwaliteit industrieel bord uit Frankrijk. Het geeft een indruk van een behoorlijke status (hoge middelklasse/ elite).

¹¹³ Clevis 2007, 75.

Tabel 6.4. De functiecategorieën per opgraving.

Categorie/vorm	Diezer- straat	Nieuwe Markt	Kranen- burg
<i>Keukengerei</i>	4	3	189
Kachelpan	1	-	33
Voorraad/pot	2	1	36
Grape	1	-	25
Steelkom	1	-	3
Deksel	-	2	25
Kan	-	-	58
Lekschaal	-	-	4
Schaal	-	-	2
Strooier	-	-	1
Vergiet	-	-	2
<i>Tafelwaar</i>	158	200	1038
Bord	21	15	427
Plooi bord	1	1	1
Kop	9	8	326
Kom	9	3	92
Beker	11	81	1
Kelkglas	12	68	17
Fles	91	19	166
theepot	-	-	8
Bakje	1	-	-
Kan	1	2	-
Roemer	-	3	-
<i>Ontspanning</i>	30	235	5
Roogerei	29	235	-
Vogel drinkbakje	1	-	2
Kwispedoor	-	-	1
Miniatuur	-	-	1
Spaarpot	-	-	1
<i>Hygiëne</i>	6	1	36
Zalfpotten	4	1	24
Albarello's	2	-	-
Pispotten	-	-	12
<i>Tuin</i>	10	-	22
Bloempot	10	-	22
<i>Verwarming</i>	-	10	87
Komfoor	-	2	18
Test	-	7	60
Olielamp	-	1	9
<i>Indet</i>	58	4	124
Totaal	267	448	1569

Desondanks zijn het kookgerei, de pispotten of (thee) serviesgoed ondervertegenwoordigd. Het materiaal lijkt enigszins vergelijkbaar met de Nieuwe Markt waar de hoeveelheid tafelwaar ook heel hoog lag, en waar kookgerei ook bijna niet aanwezig was. De drinkende bestuursleden lieten hier alleen meer beker- en kelkglazen vallen dan wijnflessen. Dat daar weinig flessen zijn aangetroffen kan betekenen dat de wijn voornamelijk uit vaten kwam, in plaats van flessen. Dit is bij de Diezerstraat dan weer net andersom. Het bouwhuis van Kranenburg laat wel een mooie verdeling zien. De hoeveelheid tafelwaar is hier meer aan thee/kofie kopjes te wijten, en aan bordmateriaal. De hoeveelheid glas van deze locatie is gering, in tegenstelling tot de grotere hoeveelheid industrieel wit.

Uiteindelijk is er over de rijke bewoners van de Diezerstraat, of functie van het pand, weinig meer te zeggen op basis van het materiaal. De bewoners hebben van een wijntje gehouden, waaronder zowel Zuid-Afrikaanse als Rijnse wijn. Daarnaast hebben ze vermoedelijk een vogel als huisdier gehad en hadden ze enkele opmerkelijke borden. De vondstrijke beerlaag uit de beerput komt voornamelijk uit de periode 1725-1850. In combinatie met de sporen en structuren en historische gegevens kan er al iets meer achterhaald worden. Volgens Cremers¹¹⁴ is de beerput minimaal één keer geleegd geweest. In de koepel was namelijk een reparatie aangebracht met Portlandcement. Op Portlandcement is in 1824 een patent aangevraagd. Vanaf ongeveer 1842/70 is Portlandcement ook in Nederland toegepast. Indien de beerput op dat moment geleegd is, betekent dat dus dat een deel van de inhoud in ieder geval na 1830 in de beerput terecht is gekomen. Van perceel F. 1028 is bekend, dat het vanaf 1844 de functie van tuin krijgt nadat het huis met erf was gesloopt. Het perceelnummer wordt vanaf dat moment perceelnr. 2625. Als vanaf 1844 het perceel een tuin wordt, betekent dat vermoedelijk dat het huis is afgebroken en dat een deel van het puin vervolgens in de beerput is gestort. De Petrus Regout kop geeft aan dat de sluitingsdatum na 1856 moet liggen. Wellicht is het op dat punt dichtgemetseld om instorting of inzakking te voorkomen. De sluitdatering van het materiaal is daarmee te dateren op ongeveer 1860. De vondsten dateren vanaf ongeveer 1725. Dat dateert de vondstlaag uit de beerput van 1725-1860.

114 Zie hoofdstuk Sporen en Structuren.

Afb. 6.16. De mestkuil met inhoud S63, vnr. 34.

6.3 Materiaal uit de mestkuil S63 (vnr. 34)

De mestkuil bevatte een grote hoeveelheid glas en aardewerk. De verhoudingen zijn opvallend. Het grootste gedeelte bestaat uit glas. Roodbakkend aardewerk speelt slechts een kleine rol binnen dit vondstcomplex, faience is relatief veel aanwezig, en daarnaast een stuk completer dan het roodbakende aardewerk (zie afb. 6.17). Binnen het complex zat ook een laat middeleeuwse component. Vermoedelijk komt dit uit de lagen eronder en is het opspit. Hoewel het wel kort wordt besproken, is het niet meegenomen in de analyse van dit vondstcomplex omdat het een groot hiaat vormt met het resterende materiaal.

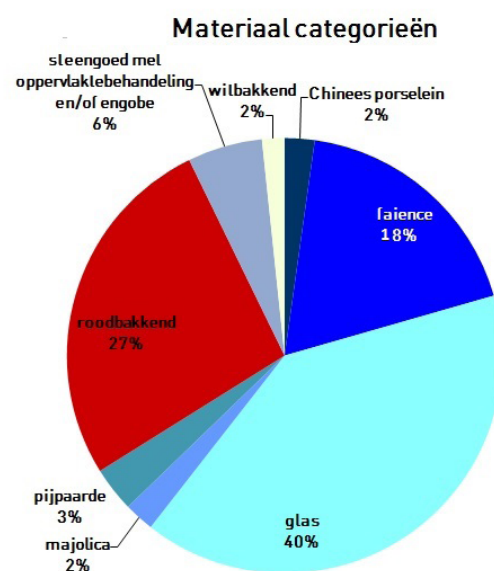
6.3.1. Laat Middeleeuws materiaal

De scherven zijn fragmenten van grijsbakkend aardewerk. Het gaat om tien fragmenten (MAE: 6), waarvan in totaal drie randen. Eén van de randen heeft een randdiameter van 10 cm, en is vermoedelijk van een kan of pot geweest. De rest zijn wandfragmenten, waarvan een aantal met een grove magering, waardoor het mogelijk ook tot een kogelpot kan hebben behoord. De fragmenten zijn te dateren in de 14de/15de eeuw. Het lijkt erop dat dit een oudere mestlaag is die onder de mestkuil (S63) lag, of een oudere laag in dezelfde kuil. Vanwege het fragmentarische karakter en het grote hiaat tussen dit en het overige materiaal uit de kuil is het wel aannemelijk om te stellen dat deze niet bij elkaar horen.

6.3.2. Bouwmateriaal

Enkele bijzondere stukken behoren tot het bouwmateriaal, waaronder fragmenten van gebrandschilderd glas.

De afbeelding toont enkele ronde vormen, maar is verder niet te koppelen aan een afbeelding, wapenschild of figuur. Vermoedelijk was het onderdeel van een omlijsting. Naast het gebrandschilderd glas is ook vensterglas aanwezig. Dit is wat dikker materiaal dan het latere glas uit de beerput. Naast glas komen er enkele 17de-eeuwse tegelfragmenten voor, en wat kleine fragmenten baksteenpuin. Het bouwmateriaal is grotendeels afkomstig uit de 17de eeuw, hoewel het gebrandschilderd glas ook ouder kan zijn.

Afb. 6.17. Overzicht van de verschillende materiaal categorieën in percentages.

Afb. 6.18. Twee fragmenten gebrandschilderd glas.

6.3.3. Glas

In totaal is een minimum aantal exemplaren geteld van 72 glazen objecten. Het glas bestaat voornamelijk uit tafelwaar, waaronder kelkglazen, bekers, roemers, stangglazen, een fluitglas en enkele flessen. Hieronder wordt per vorm besproken wat er is aangetroffen. Het glas dateert uit de 17de eeuw.

Kelkglazen

Er zijn in totaal veertien kelkglazen aanwezig van het type gl-kel-14. Dit is een trechtervormig kelkglas met of zonder afgeronde of dikwandige bodem, met vierlobbige holle nodus- of balusterstam, met één of meerdere schijfjes en een voet met pontilmerk. In eerste instantie werd gedacht dat het van een complete glazen set afkomstig was, maar toch zijn kleine verschillen waarneembaar. De kelkglazen variëren in de stam met één, twee of drie schijven. Enkele kelkglazen zijn fijner uitgevoerde exemplaren, andere weer zwaarder en hebben alle een omgeslagen votrand met pontilmerk. De omgeslagen votrand bij kelkglazen werd al voor 1650 toegepast, maar werd vanaf 1650 algemeen. Vanaf 1700 komt de dikkere voetplaat op, waardoor het omslaan niet meer nodig is. Het type kelkglas met de vierlobbige holle standknoop komt de gehele 17de eeuw voor, waarbij aan het begin van de 17de eeuw het kelkglas in verfijndere vorm voorkomt, en er vervolgens verdikking optreedt in de kelkbodem aan het einde van de 17de eeuw.¹¹⁵ De serie kelkglazen van de Diezerstraat komt dus vermoedelijk uit verschillende decennia van de 17de eeuw. Ze dateren tussen 1600 en 1700, waarbij de fijnere modellen het oudste zullen zijn. Vijf kelkglazen (gl-kel-38) hebben een holle stamknoop met twee geleidingen. Vier van de kelkglazen hebben een omgeslagen votrand en opgestoken bodem met pontilmerk. De andere is van loodhoudend glas in de facon d'Angleterre stijl, met een dikke voet, zonder omgeslagen votrand. De kelkglazen zijn te dateren in het laatste kwart van de 17de eeuw, met de zwaardere facon d'Angleterre editie rond 1700.¹¹⁶ De overige kelkglazen zijn de gl-kel-2 en de gl-kel-11, allebei met een omgeslagen votrand. Beide zijn in de 17de eeuw te plaatsen.

Bekers

In totaal zijn zestien bekers aangetroffen waarvan acht met dezelfde vorm (gl-bek-8). Het zijn cilindrische bekers met een netwerkpatroon, dat vanuit de bodem 3-4 cm oploopt met een overgang op de wand. De bodem is een geknepen votring, met een opgestoken bodem en pontilmerk. De brede bekers van de Diezerstraat zijn mogelijk bierbekers. De bodemversiering is verkregen met de mezza-stampauratechniek. Het is een gebruikelijke decoratietechniek in de Nederlanden aan het einde van de 17de eeuw.¹¹⁷ Hoewel de vorm hetzelfde is bij de acht exemplaren, zijn de formaten anders. De diameters van de glazen variëren. Een vergelijkbare beker is ook aangetroffen in de beerkelder van havezate Werkeren. Dat exemplaar staat niet op een votring maar op noppootjes en dateert uit het laatste kwart van de 17de eeuw (1675-1700).¹¹⁸

Het tweede type beker dat is aangetroffen (gl-bek-29, afb. 6.19.), staat in Nederland bekend als kometenbeker. Het zijn vaak cilindervormige bekers met drie of vier kleurloze of blauwe kometen, van linksom naar rechtsom. Archeologisch vondstmateriaal wijst erop dat de bekers vanaf 1600 voorkomen, en in gebruik blijven tot de tweede helft van de 17de eeuw.¹¹⁹ Van dit type beker zijn twee exemplaren gevonden.

Slechts één beker (gl-bek-15a) is archeologisch compleet. Dit is een kleine beker van 7,2 cm hoog met een knobbelpatroon over het gehele oppervlak. Het model dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw.

De overige bekerfragmenten zijn ook in de 17de eeuw te plaatsen. De datering van de bekers lijkt zich vooral te concentreren aan het einde van de 17de eeuw, rond 1650-1700.

Roemers

De vijftien roemers die zijn aangetroffen zijn verschillend van vorm en grootte. Een aantal cuppa en bodemfragmenten doen vermoeden dat er minimaal twee grote exemplaren bij zijn geweest. Grote roemers worden veel weergegeven op stilleven uit de 17de eeuw. De roemers zijn geteld op basis van de stam in combinatie met bodemfragmenten. Er waren veel complete stammen aanwe-

Afb. 6.19 Bodem van een kometenbeker.

Afb. 6.20. Bodem van een beerglass.

115 Henkes 1994, 263.

116 Henkes 1994, 264.

117 Henkes 1994, 252.

118 Clevis 2006, 24; cat. nr. 4.

119 Henkes 1994, 161.

zig, maar de cuppa's ontbraken in veel gevallen. Slechts één exemplaar is archeologisch compleet. Dit is een vrij klein model (gl-roe-1) van 8,6 cm hoog en met één rij met drie braamnoppen. De kleine roemer dateert uit de laatste kwart van de 17de eeuw. Van de middelgrote modellen (gl-roe-2) zijn twee exemplaren aanwezig. De roemers hebben twee rijen met braamnoppen en dateren uit de tweede helft van de 17de eeuw. Ook zijn er roemers met ronde noppen aanwezig (gl-roe-5), en met doornoppen (gl-roe-6). De roemerfragmenten dateren voornamelijk tussen 1650-1700.

Stangglas en fluitglas

Er is een zestal pasglazen aangetroffen (gl-sta-5). Er zijn geen archeologisch complete modellen maar vijf zijn zeker vanaf de bodem 2/3 compleet. Het zijn cilindrische pasglazen met opgestoken bodem met pontilmerk. De glazen hebben een omgeslagen voetrand en drie blauwe passen. Henkes (1994) noemt dit model een fluitglas met passen.¹²⁰ Bij deze vijf stukken is de bodem er apart aangezet met een omgeslagen voet. De glazen dateren tussen 1600-1650.¹²¹

Het laatste exemplaar is een klein fragment van een fluitglas. Ook fluitglazen met deze vorm dateren uit de eerste helft van de 17de eeuw.

Afb. 6.21. Overzicht van de stangglazen.

Flessen

De flesfragmenten beperken zich tot slechts kleine stukken. Er zit een fragment van een groter flestype in met opgestoken bodem en pontilmerk, maar de meeste zijn kleine modellen geweest. Ook had één randfragment nog een tinnen schroefdop. De stukken zijn 17de eeuws.

¹²⁰ Henkes 1994, 154; zie ook cat. nr. 35.7.

¹²¹ Henkes 1994, 154; zie ook cat. nr. 35.7.

6.3.4. Aardewerk

Binnen het aardewerkspectrum is het roodbakkerend aardewerk en de faience het meest vertegenwoordigd. Van de 108 objecten zijn er 48 van roodbakkerend aardewerk en 33 van faience. Het aardewerk dateert net als het glas in de 17de eeuw.

Steengoed met oppervlaktebehandeling

In totaal is er een minimaal aantal van 13 exemplaren geteld. Er is één kan aanwezig in typische Westerwald versiering in kobaltblauw, met appliques. De kan dateert uit 1650-1700. Van een soortgelijk exemplaar zijn wand-scherven aangetroffen, maar dan met grotere appliques. De stukken zijn allemaal zeer fragmentarisch en zijn vermoedelijk onderdeel geweest van kannen. Één fragment is onderdeel geweest van een knikker. Daarnaast is er nog een scherf met een acanthusblad. Ook hier zijn de dateerbare stukken in de 17de eeuw te plaatsen.

Roodbakkerend aardewerk

Het roodbakkerend aardewerk is zeer fragmentarisch. Enkele complete objecten zijn daarop een uitzondering, waaronder een zalfpot. De zalfpot is een klein model van slechts 5,5 cm [r-zal-3] en dateert uit 1600-1700. Het is een vrij algemeen en veelvoorkomend object binnen vondstcomplexen in Zwolle. Een ander archeologisch compleet object is een pot, met binnenin een aanslag [r-pot-6]. Dergelijke potten komen ook veel in Zwolle voor, en zijn vermoedelijk ook in Zwolle gemaakt. Aan de Bitterstraat kwam dit object ook vaker voor in diverse formaten. In een aantal potten zat een witte aanslag, wat doet vermoeden dat het secundair als pispot is gebruikt. Het grootste deel van de potten was zonder aanslag, wat weer een andere functie doet vermoeden. De vorm dateert in Zwolle tussen 1550-1650. Een typerende vorm, die ook vaker in Zwolle is aangetroffen, is een grape met vingerindrukken onder de rand. Dergelijke versiering onder een grape is typerend voor de periode tussen 1625-1675. De versiering is vrij algemeen en wordt onder andere ook in Groningen, Den Bosch teruggevonden.¹²² Een ongeglazuurde vuurtest [r-tes-12] uit de 17de eeuw geeft (samen met de pijpenkoppen) aan dat er ook werd gerookt. Vaak werden de pijpenkoppen opgestoken vanuit een vuurtest. Twee borden zijn van het type r-bor-4. Daarnaast komt er nog een olielamp voor [r-oli-?], een knikker, een deksel [r-dek-1], en een kopje [r-kop-2] en enkele grapefragmenten. De deksels worden vaak tussen 1550-1650 geplaatst, en de resterende vondsten zijn ook allemaal typisch 17de eeuws. Één van de roodbakkerende randfragmenten bevat aan de binnenzijde een zwarte kleur, zoals we dat kennen van het zwartgoed. Het is een jonger fragment dan de resterende vondsten en dateert uit de tweede helft van de 18de eeuw of daarna.

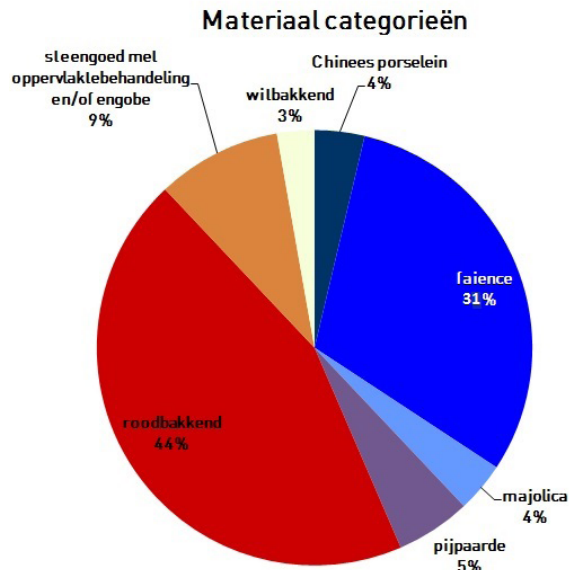
Witbakkerend aardewerk

Het witbakkerend aardewerk bestaat uit slechts drie objecten, waarvan twee archeologisch compleet. De witbakkerende kop [w-kop-30] heeft loodglazuur met koperoxide en staat op een lichte standring. Daarnaast heeft de kop twee horizontale lintoren. Een soortgelijke kop is ook aangetroffen op het Eiland, in een beerput die uit 1600-1680 dateert.¹²³

De witbakkerende kom heeft ook een loodglazuur met koperoxide [w-kom-15]. De w-kom-15 is een diepe bolle kom met ribbel op de buik. Hij heeft een kraagrand en staat op een standring. Dezelfde vorm is ook in Alkmaar aangetroffen waar die uit 1650-1700 dateert.¹²⁴ Van het laatste object was de vorm niet te achterhalen.

Faience

De faience komt veel voor binnen dit vondstcomplex en is daarnaast ten opzichte van het andere materiaal zeer compleet. Er zijn kommen en borden aanwezig. Enkele borden komen vaker voor, zoals twee Delftse faience borden [f-bor-10] met een knik tussen de vlag en spiegel, staande op een standring. De afbeelding toont Chinese figuren in een landschap. Op de rand zitten twee figuren in een omgeving van struikgewas en bomen. Op de

Afb. 6.22. Overzicht van de diverse aardewerk categorieën in percentages.

¹²² Zie ook: van Gangelen & Helfrich 2013, 109.

¹²³ Clevis 2001, 153; cat.nr. 58.

¹²⁴ Bitter 1997, 83; cat.nr. 249.

spiegel zit een figuur voor een pagode in Chinese stijl. In tegenstelling tot de voorkant is de achterkant van de twee borden niet hetzelfde. Op de achterzijde van de vlag is bij het ene bord een cirkelvorm afgewisseld met een sterretje, en bij het andere bord is dat afgewisseld met een verticaal streepje. De beschildering is verfijnd aangebracht en van goede kwaliteit. Het meest complete bord bevat op de onderzijde een merkteken D-PAUW5. Dit is van het bedrijf De Paauw dat van 1651 tot en met 1774 faïence produceerde in Delft aan de westzijde van de Koornmarkt.¹²⁵ In de collectie van het Gemeentemuseum in Den Haag is een soortgelijk bord aanwezig, met eenzelfde soort rand en exact hetzelfde merkteken op de onderzijde. Het exemplaar uit Den Haag wordt gedateerd op 1680-1700.¹²⁶

Een ander bord (f-bor-1) toont ook een Chinees landschap, met versiering op de vlag. De beschildering oogt nogal verwaterd. Er staat geen merkteken op. Eén van de diepe borden heeft een Chinees landschap op een blauw fond in plaats van wit. De twee figuren zitten te midden van een landschap met een vlag in hun handen. De beschildering is vrij grof en de onderzijde bevat veel putjes in het glazuur. In de standring is een gaatje aangebracht.

Er zijn meer objecten met een lichtblauw blauw fond aanwezig. Een schotel (f-bor-8) is een prachtig verfijnd geschilderd exemplaar, waar met donkerblauw op een lichtblauwe achtergrond is geschilderd. De voorstelling toont een hoge Chinees porseleinen pot, met daarachter nog een pot op een tafeltje en nog een soort sierobject. De andere schotels tonen florale motieven en zijn onderdeel geweest van een thee of koffieservies. Vaak hebben de kleine schotels geen merknaam, maar twee zijn op de onderzijde gemarkeerd met de letter L of cijfer 7. De voorstellingen op de bordjes zijn ook weer gebaseerd op het Chinese porselein. Van enkele koppen zijn alleen de randfragmenten nog aanwezig. Het gaat om thee/koffiekopjes.

Twee borden tonen een helmteken met daaronder een wapenschild (f-bor-2). Beide borden zijn op dezelfde wijze opgesteld, maar tonen ieder wel een verschillend wapen. Het wapenschild op het ene bord (obj.nr 0219_34_27) toont twee fleur-de-lis verspringend, en in de linkerbovenhoek een bloem. Het andere wapenschild lijkt een kop van een ridder/man te tonen. Helaas is dat tweede bord behoorlijk incompleet waardoor ook een groot gedeelte van de afbeelding mist.

In totaal zijn er vier borden aangetroffen die achthoekig zijn (f-bor-18). Op de spiegel staan landschapjes of ook weer van het Chinees afgeleide afbeeldingen geschilderd. Alle borden staan op een standvlak en zijn laag.

Er zijn drie ploischotels aangetroffen. De ploischotels variëren in grootte en vorm (f-plo-1; f-plo-3). De ploischotels dateren in de 17de eeuw en zijn vermoedelijk in Nederland vervaardigd. Het gaat om onversierde exemplaren. Het kleine model heeft een diameter van 21,3 cm. Een vergelijkbaar voorbeeld is ook in Amsterdam aangetroffen waar die gedateerd wordt op 1660-1675.¹²⁷ Dit type ploibord is ook in grotere vorm aangetroffen met een diameter van 35 cm. De andere ploischotel is ook 17de eeuws, en heeft een diameter van 29 cm. Het laatste object is een prachtige deksel, in typerende Delftse stijl. Het faïence is typisch voor de tweede helft van de 17de eeuw.

Chinees porselein

In totaal zijn er vier Chinees porseleinen objecten aangetroffen. Een relatief dikwandig kommetje staat op een standring en heeft een uitgebogen rand. De afbeelding toont een typisch Chinees landschap met Chinese figuren erin (p-kom-14). Van een soortgelijk kommetje is nog een exemplaar gevonden. Het heeft dezelfde soort bodem en rand, maar het past niet aan de eerder genoemde kom. Wel staat er op de bodem een merkteken aangegeven. Het is een slordig geschreven teken dat refereert naar de regeringsperiode van Tsjeng-Hwa (1465-1487).¹²⁸ Daarnaast is een kraakporseleinen bordje gevonden (p-bor-4), dat dateert van 1605-1650. Het is een archeologisch compleet exemplaar met een Chinees persoon in een landschap. Een klein kopje is ook nog aangetroffen, met een lange lijs in een landschap. Deze vormen zijn toe te schrijven aan de 17de eeuw.

125 Van Aken-Fehmers & Schledorn 2001, 85; 158-159.

126 Van Aken-Fehmers & Schledorn 2001, 164; afb.nr. 30.

127 Baart e.a.1990,26; zie afb. 44, 46,47,48.

128 Weiss 1987, 38.

Majolica

Binnen het vondstcomplex zijn vier majolicaborden aanwezig. Het eerste exemplaar heeft op de vlag een typische blauwwitte versiering die is afgeleid van het Chinese kraakporselein. Het is een kenmerkende rand met Wan-li decoratie die vaker voorkomt en gedateerd kan worden tussen 1610 en 1650.¹²⁹

Het andere bord is ook een vroeg exemplaar dat polychroom beschilderd is geweest (kleuren blauw, groen). De afbeelding is incompleet, maar het lijkt op een tafereel met fruit (zoals granaatappel) of planten. Soortgelijke borden worden gedateerd van 1600-1650. Het laatste versierde bord toont een versiering in blauwwit op de vlag in florale motieven en dateert uit de 18de eeuw. Naast deze versierde modellen is een ander grof exemplaar nog aanwezig. Dit bord is onversierd.

Afb. 6.23 Vier majolica fragmenten.

Pijpaarde

In totaal zijn er zes pijpenkoppen geteld. Daarvan zijn er twee zonder een merkje, waarvan één ouder exemplaar dat in de vroege 17de eeuw gedateerd kan worden. Twee van de pijpenkoppen hebben op de ketel een halve maan staan. Een later model pijpenkop bevat als hielmerk een gekroonde V. Het gekroonde merk V is in Gouda in gebruik geweest van circa 1682 tot en met 1806. Dit model en merkteken is van rond circa 1700. Mogelijk is die dan vervaardigd door Jan de Vroom (1696-1722) of Bartholomeus de Mol (1722-1733).¹³⁰

¹²⁹ Korf 1981, 51.

¹³⁰ www.claypipes.nl (bezoekt op 28-05-2018).

6.3.5. Analyse en vergelijking

De datering van de mestkuil is van 1600-1700. Om een goede vergelijking te kunnen maken, dient gekeken te worden naar materiaal uit een context van een beerput of andere beerkuil uit dezelfde periode. Er is gekozen voor de beerput achter de Smeden en de beerput van havezate Werkeren.

Achter de Smeden is een beerput aangetroffen die dateert aan het einde van de 16de eeuw tot en met de 17de eeuw. Aanvankelijk lag deze locatie (Diezerstraat 103-105) buiten de stadsmuur, vanwege de vuurgevaarlijke beroepen.¹³¹ De bewoners van het pand zijn niet achterhaald. Uit de beerput kwamen ook fragmenten proto-steengoed, grijsbakkend en kogelpot. Dit behoort niet tot de beerputinhoud en is vermoedelijk opspit uit de onderste lagen. Deze categorieën zijn niet meegenomen in de telling en analyse. Veel beerputten in Zwolle zijn op de natuurlijke zandlagen gefundeerd. Een vloer ontbreekt waardoor opspit uit onderliggende oudere zandlagen goed mogelijk is. Dergelijke opspit komt relatief veel voor. Het gaat dan vaak om enkele scherven ouder materiaal dat een sterke hiaat vormt met het overige beerputmateriaal. Daarnaast komt de datering van de bouwwijze en het bouwmaterial van de beerput niet overeen met een dergelijk vroege datering van het kogelpot en proto steengoed.¹³² De andere beerput is afkomstig van Havezate Werkeren. De inhoud had twee duidelijke fasen waarin het materiaal is opgesplitst. De eerste fase bevatte materiaal uit de periode 1400-1440. De tweede periode loopt van 1600-1750.¹³³ Voor de vergelijking is enkel het materiaal uit de tweede periode behandeld.

Van de Smeden zijn de bewoners van het huis onbekend. Het materiaal uit de beerput van de Smeden is wat de verhoudingen betreft zeer vergelijkbaar met de mestkuil van de Diezerstraat. De hoeveelheid vondsten is bijna gelijk, en de verhoudingen verschillen weinig. De hoeveelheid glas in de Diezerstraat is meer dan aan de Smeden.

Aan de hand van de vergelijking met het andere beerputmateriaal en de context lijkt het in dit geval meer op een beerkuil. Daaronder worden onder andere de kuilen verstaan die zijn gegraven tijdens het legen van de beerput om de drek in te kuilen. Een dergelijk principe over de leging is ook in historisch bronmateriaal teruggevonden, en daarnaast archeologisch aan de Ossenmarkt. Het spoor (S63) bevond zich op het achterterrein van het huis op perceel 1028, waar ook beerput (S100) toe behoort. Tijdens het legen groef men uiteraard niet zomaar drekkuilen in de achtertuin van het naastliggend perceel. Geen enkel persoon zit te wachten op de stront van zijn buurman.

Daardoor is het aannemelijk, op basis van de ligging van de kuil, dat het om een leging gaat van beerput (S100). Dit is de enige beerput op dat perceel. Als er naar het materiaal wordt gekeken, dan lijkt dit het verhaal alleen maar te bevestigen. Het materiaal uit de beerkuil sluit namelijk perfect aan op de datering van de inhoud van

Tabel 6.5. Overzicht van de diverse functiecategorieën per materiaalcategorie.

Categorie en vormen	r	w	f	m	p	s2	gl	py	Totaal
<i>Keukengerei</i>									11
Grape	6								6
Deksel	1		1						2
Pot	1								1
Kan						2			2
<i>Tafelwaar</i>									111
Bord	2		17	4	2				25
Plooi bord			3						3
Kop	1	1	4		1				7
Kom		1	3		1				5
Beker							15		15
Kelglas							27		27
Fles							6		6
Fluitglas							1		1
Roemer							15		15
Stangglas							6		6
Kometenbeker							1		1
<i>Verwarmingsgerei</i>									1
Olitelamp	1								1
<i>Ontspanning</i>									7
Rookgerei								6	6
Knikker	1								1
Vuurtest	1								
<i>Hygiëne</i>									3
Zalfpotten	2								2
Pispot	1								1
<i>Indet</i>	31	1	5			8			46
Totaal	48	3	33	4	4	10	71	6	180

131 Berends 2009, 2.

132 Aantallen afkomstig uit de tellijst van de Smeden, Berends 2009, 29.

133 Clevis 2006, 15-16.

Tabel 6.6. Overzicht van de tabellen /categorien per opgravingslocatie.

Categorie/vorm	Diezerstraat	Smeden	Werkeren
<i>Keukengerei</i>	11	42	36
Vorraad/pot	2	4	16
Grape	6	13	7
Steeikom		5	2
Deksel	2	2	2
Kan	1	13	8
Lekschaal		2	
Vergiet			1
Bakpan		3	
<i>Tafelwaar</i>	111	93	189
Bord	25	28	27
Plooi bord	3	1	2
Kop	7	14	24
Kom	5	5	1
Beker	16	20	49
Kelkglas	27	7	29
Fles	6	5	39
theepot			1
Veldfles			1
Tazza			1
Roemer	15	10	9
Fluitletglas	1	2	2
Schaal			2
Stangglas	5	1	2
<i>Ontspanning</i>	7	1	10
Rookgerei	6		
Vogel drinkbakje			1
Miniatuur		1	
Vuurtest			8
Knikker	1		
Brit			1
<i>Hygiëne</i>	3	7	16
Zalfpotten	2	3	11
Urineglas			2
Pispotten	1	4	3
<i>Tuin</i>		2	1
Bloempot		2	1
<i>Verwarming</i>	1	2	1
Komfoor		1	1
Test			
Olielamp	1	1	
<i>Indet</i>	46	15	38
Totaal	180	162	291

de beerput. De leging van de beerput heeft dan vermoedelijk plaatsgevonden rond 1700. Dat betekent dus ook dat de werkwijze van hoe een beerput gelegd werd, mogelijk in die 300 jaar in basisbeginselen niet veel is veranderd.

Het tafelgoed is in de vergeleken vondstcontexten in dezelfde verhouding aanwezig. Dit is logisch, want deze spullen worden in een huishouden het meest gebruikt en breken daardoor sneller dan bijvoorbeeld het keukengerei. Daarnaast zou er in de keuken ook tinnen of metalen kookgerei gebruikt kunnen zijn, net als voor pispotten. Bij de havezate Werkeren is dit ook terug gevonden. Hier zijn drie complete tinnen pispotten, een flesje en een bronzen vijzel aangetroffen in de beerput. Op de locatie van de Smeden en de Diezerstraat is dit niet het geval, maar in de stad werd dit ook makkelijker doorverkocht om weer omgesmolten te worden.

Van de Diezerstraat is een vrij ruim gedeelte op vorm onbepaald gebleken. Dit komt door het zeer fragmentarische karakter van de vondsten, met uitzondering van het faience.

Tabel 6.8. Overzicht van percentages per functie categorie van de drie opgravingen.

	Diezerstraat	Smeden	Werkeren
Keukengerei	6,10%	25,90%	12,40%
Tafelwaar	61,70%	57,40%	64,90%
Ontspanning	3,90%	0,60%	3,40%
Hygiëne	1,70%	4,30%	5,50%
Tuin	-	1,20%	0,30%
Verwarming	0,60%	1,20%	0,30%
Indet	25,60%	9,30%	13,10%

Tabel 6.7. De functie categorieën per opgraving.

Categorie	Smeden		Diezerstraat		Werkeren	
Roodbakkend	32%	52	27%	48	23%	68
Witbakkend	4%	6	2%	3	5%	15
Steengoed (s1)	2%	4	-	-	-	-
Steengoed (s2)	4%	7	6%	10	5%	1
Majolica	6%	9	2%	4	0%	1
Faience	15%	25	18%	33	10%	28
Chinees porselein	3%	5	2%	4	5%	15
Italiaanse faience	3%	4	-	-	-	-
Pijpaarde	-	-	3%	6	-	-
Steengoed (S3)	-	-	-	-	0%	1
Industrieel Wit	-	-	-	-	1%	2
Industrieel Zwart	-	-	-	-	0%	1
Glas	31%	50	40%	71	51%	147
Totaal Mae		162		180		291

6.5 Materiaal uit beerkelder S5, vnr. 4.

Het materiaal uit de beerkelder (S5) is wat de datering betreft relatief gelijk aan beerput (S100). De beerkelder heeft toebehoord aan het pand Diezerstraat 80 dat bewoond werd door baron Sloet. Al voor 1832 is dit pand onderdeel van de Rijksdomeinen, wat inhoudt dat de einddatering van de beerkelder om en nabij 1832 moet liggen. De vroegste vondsten uit de beerkelder dateren uit de 18de eeuw. De beerkelder inhoud dateert uit 1750-1832.

In totaal zijn er 67 aardewerken objecten aangetroffen. Het grootste gedeelte daarvan bestaat uit industrieel wit (14 objecten), faience (10 objecten) en pijpjarde (17 pijpenkoppen). Het steengoed wordt gekenmerkt door bodems van industrieel steengoed (s3-bor-4). Twee exemplaren zijn exact hetzelfde formaat, met een hoogte van 2,3 cm en een diameter van 23 cm. De rand is in een relief met ruitjespatroon. De borden worden voornamelijk gedateerd in de periode 1720-1760 en zijn in Engeland vervaardigd.¹³⁴ Andere industriële producten zijn de koppen, kommen en borden van industrieel wit aardewerk. Het meeste bestaat uit *creamware* dat dateert rond 1775-1825.

De faience- en majolicaborden zijn ook latere modellen. De majolicakom (m-kom-12) is zeer grof van stuk met een snelle eenvoudige beschildering in paars blauw. Een soortgelijke stijl is ook veel op Makkums aardewerk te vinden.¹³⁵ De kom of schotel dateert van ongeveer 1775-1825. Enkele faience borden tonen een simpele versiering met een rozet in het midden of versimpelde florale motieven. Ook deze borden dateren rond 1750-1825. Een bijzonder bord is een faience imitatie van Chinees porselein. Al in de 17de eeuw werd het Chinees porselein geïmiteerd en ook later in de 18de eeuw nog. Het bord toont een draak op de spiegel en is druk versierd. Het bord dateert uit circa 1725-1775. De kop en schotel van Chinees porselein en het kleine vaasje dateren ook uit de 18de eeuw.

Naast Chinees porselein is er ook nog Europees porselein (ep-kop-1). Het zijn twee koppen uit eenzelfde serie. De mogelijk bijbehorende schotel lijkt zich in beerput (S100) te bevinden. De koppen tonen een strobloem- en lijnversiering. De binnenzijde is licht gefacetteerd.

Naast deze bijzondere borden en koppen is ook roodbakkend en witbakkend aardewerk gevonden. Het gaat om een steelkom (r-stk-7) en een schotel, en een witbakkende kachelpan (w-kap-2). Daarnaast zijn er nog twee witbakkende vuurtesten aangetroffen en een lading pijpenkoppen. De stukken komen voornamelijk uit Gouda en dateren tussen 1740 en 1820. De determinatie van de pijpenkoppen is gedaan door R. Heuff.

Afb. 6.24. Faience bord, imitatie capucijnerwaar.

Afb. 6.25. Kop en schotel van Chinees porselein.

¹³⁴ Thijssen 1993, 285 (5); Bartels 1999, 613.

¹³⁵ Zie bijvoorbeeld; Pluis 2000, 190-191.

Een zeer bijzonder object is een waaier, waarvan drie fragmenten zijn aangetroffen. Op basis van het andere vondstmateriaal kan deze gedateerd worden tussen 1750-1825. Een schilderij uit de collectie van het Rijksmuseum Amsterdam toont een dame met een waaier. Het schilderij is gemaakt voor Daniel Bruyinx in 1758.¹³⁶ De waaierfragmenten zijn van been vervaardigd.

Afb. 6.26. Links: fragmenten van de waaier. Rechts: Rijksmuseum Amsterdam, schilderij van Daniel Bruyinx, 1758.

Het glas bestaat voornamelijk uit keltglazen (gl-kel-23). Dit zijn dezelfde vormen als in beerput (S100), en hebben een radgravure versiering onder de rand. De borrelglazen zijn ook aanwezig binnen dit complex (gl-bek-95a). Het glas dateert uit de periode 1750-1850.

Uit het materiaal kan worden geconcludeerd dat het grootste gedeelte dateert uit 1750-1825. Met name in de pijpenkoppen is dit duidelijk zichtbaar. Pijpenkoppen hebben een relatief korte gebruiksperiode, waardoor die een relatief goede dateringsindicatie kunnen geven. Baron Sloet koopt het pand in 1769 aan. Het is dus hoogst waarschijnlijk dat het aan hem en zijn vrouw heeft toebehoort. Enkele objecten dateren mogelijk van vóór zijn bewoningsperiode. Voorbeelden hiervan kunnen de industrieel steengoed borden zijn (s3-bor-4), of de waaier. Deze kunnen hebben toebehoort aan de familie Van Rechteren of de weduwe Ulger.

6.6 Materiaal uit de andere contexten

Het overige materiaal heeft een basisdeterminatie ondergaan. Dit is ook opgenomen in de database, onder een andere tabel. De vondsten zijn ingedeeld op categorie (roodbakkend, faience, metaal, etc). Indien mogelijk is er een vorm genoemd, en daarnaast is alles gewogen en indien van toepassing gedateerd. Enkele kleinere bijzondere vondstcomplexen worden hieronder nader toegelicht. Hier is kort besproken op basis van welk materiaal het een specifieke datering heeft gekregen. Daarnaast worden enkele bijzondere vondsten nog toegelicht (eventuele stort- of aanlegvondsten). De overige vondstnummers staan in de database omschreven.

Spoor 92 vondstnummer 35

De inhoud van deze tonput is enigszins tegensprekend. Er zit een fragment van een kan in van proto/bijna steengoed, dat dateert rond 1250-1300. Daarnaast bevat het ook een fragment van een steengoed drinkschaal met een rode/oranje bloes uit de 14de/15de eeuw. De overige steengoed fragmenten lijken voornamelijk 15de- of 16de-eeuws. Het grijsbakkende materiaal dateert ook uit de 14de of 15de eeuw. Tussen het roodbakkende aardewerk zit een fragment van een bord op standlobben met slibversiering, dat vooral gedateerd kan worden tussen 1450-1550. Wat enigszins buiten de boot valt is het onversierde faience fragment uit de 17de eeuw. Tussen het witbakkende materiaal zit een fragment hafnerwaar dat ook uit de 16de/17de eeuw dateert. Er zijn vier kleine

¹³⁶ Rijksmuseum Amsterdam, objectnr. SK-A-4880; <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.293102> (bezoekt op 10-12-2018).

baksteenfragmenten, waarvan één fragment met duidelijke schelpmortel. Dit wijst vaak ook op een oudere datering. Enkele fragmenten zijn dus jonger, maar de nadruk lijkt wel op de 15de eeuw te liggen (datering 1250-1650).

Spoor 68 vondstnummer 39

Uit dit complex kwam roodbakkend en grijsbakkend aardewerk. De roodbakkende vormen zijn spaarzaam geglaazuurd met loodglazuur. Het zijn kleine peervormige modellen die ook in Kampen zijn teruggevonden (r-gra-22). De grijsbakkende fragmenten zijn van een grote Elmpter voorraadpot geweest, De datering is 1350-1500.

Afb. 6.27. Links de Elmpter pot. Midden en rechts: roodbakkende grappen. Vondstnummer 39.

Spoor 58 vondstnummer 33

Dit vondstcomplex bevat voornamelijk jongere objecten. Een industrieel wit bodemfragment toont het merkteken van Petrus Regout & Co Maastricht. Dit merkteken werd gebruikt omstreeks 1892 tot zeker 1930.

Daarnaast zitten er drie roodbakkende grove objecten in. Eén archeologisch compleet object is een vierkante bloempot, met vier gaten in de bodem. Twee fragmenten zijn van een grote geglaazuurde pot of schaal. Het andere object is een bodem met standring die aan beide zijden is geglaazuurd. De datering is op basis van het Petrus Regout merk 1892-1930.

Spoor 45 vondstnummer 26

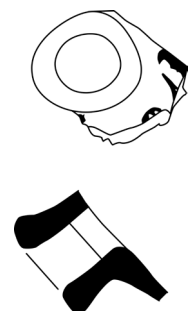
Ook in dit vondstcomplex bevindt zich een vrij ruime range aan vondstdateringen. Tussen het roodbakkend zit een kenmerkende schaal met slibversiering op lobvoeten. De schaal dateert uit 1450-1550. De steengoed drinkschaal van Siegburg dateert rond 1375-1450. Het grijsbakkend sluit aan bij die datering. De resterende roodbakkende scherven zijn veelal voorzien van een spaarzaam loodglazuur. De fragmenten zijn echter te klein voor een specifieke vormdeterminering. De datering van dit vondstcomplex lijkt dus vooral in de 15de eeuw te zijn (1400-1500).

Spoor 112 vondstnummer 40.

Uit de sloot kwam een Pingsdorf scherf (1000-1150). De tuit toont duidelijke rode versiering. In de sloot werd ook een maalsteen gevonden, die dateert uit dezelfde periode als het Pingsdorf.

Spoor 49- Vondstnummer 52

In dit spoor zijn drie metaalvondsten gedaan. Het gaat om hoefijzerfragmenten en een nagel. Op basis van alleen het hoefijzer is het moeilijk hier een datering aan te geven. Mogelijk heeft het enig verband met de stal die op het achterterrein heeft gestaan.

Afb. 6.28.
Pingsdorf tuit.

Spoor 50 – vondstnummer 47

Drie scherven behoren tot één kan van protosteengoed. De datering daarvan is 1200-1280. Een Langerwehe kan-fragment dateert uit dezelfde periode. Naast steengoed is ook het kogelpotaardewerk present met middelgrof/fijne magering en een grijsbakkende gedraaide scherf.

Afb. 6.29. Overzichtsfoto van vondstnummer 36.

Spoor 93 vondstnummer 36

Zowel de vondsten als de context waarin deze zijn aangetroffen is interessant. Het gaat om een mestkuil met een inhoud die bestaat uit kogelpot, roodbakkerij en steengoed. De steengoed fragmenten zijn onderdeel geweest van kannen. Eén relatief grote bolle kan is geproduceerd in Langerwehe en valt onder bijna steengoed. De andere kannen (waaronder type s1-kan-14), zijn van steengoed en dateren begin 14de eeuw. Ook de latere kogelpot met kraagrand en bezemstreek dateert in de 14de eeuw.

Vondstnummer 54

Dit is een bijzondere majolica scherf met een typerende Italiaanse stijl versiering. De scherf is roze en geel van kleur op de breuk. De klei is slecht gemengd, en van niet al te beste kwaliteit daardoor. Tijdens het bakproces is in de standring een scheur ontstaan. Een vergelijkbaar voorwerp is aangetroffen in Amsterdam, waar het is aangetroffen in een ophogingslaag. Het is een fragment van een pannenkoekenschotel. In Amsterdam wordt die gedateerd rond 1620-1630. De drie letters IHS staan erop. Het refereert naar de eerste drie letters (op zijn Grieks) van Jesus. Op het exemplaar van de Diezerstraat is de bovenkant van de letters nog net zichtbaar. De stijl is hetzelfde, alleen zijn er kleine detailverschillen, zoals te zien is naast de letter S. Op het Amsterdamse exemplaar staan daar streepjes afgebeeld, waar het Zwolse exemplaar de *compendiario* stijl heeft doorlopen.

Afb. 6.30. Majolica scherf, vondstnummer 54.

Bijzondere stortvondst

Een bijzondere vondst van de stort is een majolicascherf, met de bovenzijde geheel blauw. De rand is op typerende Italiaanse stijl beschilderd. De achterzijde toont een duidelijk loodglazuur. Het gaat hier dus om een Nederlandse imitatie van het Italiaanse tinglazuuraardewerk. In Zwolle komt dit type bord met dergelijke versiering niet veel voor.

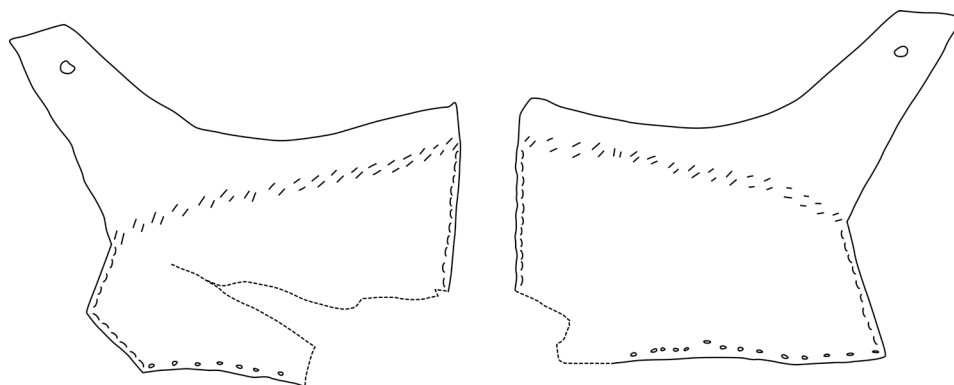
7. Leer

G. Havers¹³⁷

Beerput S5,S6 – vondstnummer 4

Uit het vondstcomplex zijn slechts twee fragmenten bovenleer van een schoen aangetroffen. Het gaat om een schoen van een laag model met een sluiting aan de voorzijde van de schoen ter hoogte van de wreef. De hakpartij bestaat uit twee delen leer die door middel van een middenachter naad aan elkaar zijn gezet; de zogenaamde kwartierstukken (afb.7.1.). Stikselgaten van een hielversteving zijn zichtbaar. De beide delen hebben elk een uitstekend stuk leer met aan het uiteinde een gat waar de veter door kan worden geregen. De fragmenten behoren bij een schoen van het type 130; schoen met een bandsluiting met een veter.¹³⁸

In de 17e eeuw worden door mannen voornamelijk schoenen met bandsluiting met een veter gedragen. Dit type wordt in de 18e eeuw nog steeds gedragen, maar in de late 17e eeuw neemt de schoen met bandsluiting met een gesp in populariteit toe.¹³⁹

Afb. 7.1. Tekening van de beide kwartierstukken (0219_4_15).

Afb. 7.2. (links) Schoenen met een bandsluiting met veter. Uitsnede uit schilderij van Jan Havicksz Steen getiteld 'De zieke vrouw', gedateerd ca. 1663 – ca. 1666. Rijksmuseum Amsterdam, objectnummer: SK-C-230.

¹³⁷ Onder begeleiding van Senior KNA Archeoloog M. Klomp.

¹³⁸ Goubitz 2001, 281.

¹³⁹ Goubitz 2001, 281.

Beerput S100 - Vondstnummer 37 (1725-1860)

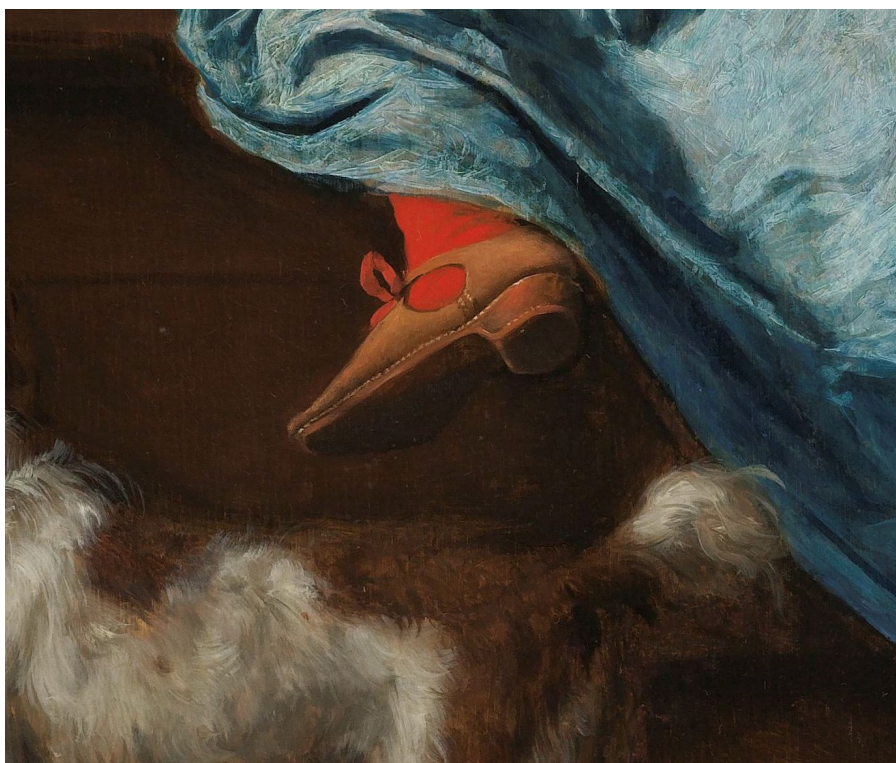
In het vondstcomplex zijn zeven stukken leer aangetroffen behorend bij een drietal schoenen. Een zool met een duidelijke taille, bij de voetboog, heeft een lengte van 18 cm dat vergelijkbaar is met een huidige schoenmaat 29. De zool heeft behoort tot een samengestelde zool, waarbij het de binnenzool betreft. Gezien de gebruikssporen is de schoen aan de linkervoet gedragen.

Van een tweede zool zijn slechts twee fragmenten aangetroffen. Aan de stikselgaten is te zien dat het hier gaat om een binnenzool.

Van een schoen met samengestelde zool is een gestileerde houten hak aangetroffen, een loopzool en binnenzool. De tussenzool, het bovenleer en de bekleding van de hak ontbreekt. De houten hak is aan de onderzijde van het loopgedeelte voorzien van drie lagen leer. Deze lagen zijn door middel van houten pennen vastgezet op de hak. De zijkanten en de achterkant van de hak is bedekt geweest met leer, mogelijk fijner leer, zoals kalfsleer. Op het schuine gedeelte van de hak, aan de onderzijde, is de loopzool vastgezet. Op de loopzool zijn kleine stikselgaten zichtbaar, waarop het leer van de hakbedekking vast heeft gezeten. De binnenzool heeft aan de onderzijde ter hoogte van de hak de stikselgaten, waarop de verbindingstrook tussen de zool en het bovenleer is vastgezet. De verbindingstrook van de voorzijde van de schoen zat vast aan de loopzool. De binnenzool heeft een lengte van 23,5 cm, dat vergelijkbaar is met een huidige schoenmaat 38.

De schoen is door een vrouw gedragen. Zowel mannen als vrouwen droegen in de 17e en 18e eeuw schoenen met een hak, maar de hoogte van de hak bij de dames schoenen was lager. Verder is de schoen smaller van model en de neus puntiger.

Het meest voorkomende type schoen met hak in deze periode is de schoen met bandsluiting met een veter of een gesp. Aangezien het bovenleer niet is aangetroffen, kan niet met zekerheid worden aangegeven om welk type schoen het gaat.

Afb. 7.3. Detail van een damesschoen. Uitsnede van een schilderij van Jan Havicjsz Steen, getiteld 'Kinderen leren een poes dansen' / De dansles, gedateerd 1660-1679, Rijksmuseum Amsterdam, objectnummer: SK-A-718.

8. Synthese

Binnen dit hoofdstuk worden alle gegevens gekoppeld. De informatie wordt per onderzoeksthema vanuit de Lokale onderzoeksagenda Archeologie Zwolle besproken. Enkel de onderzoeksthema's uit het Programma van Eisen die van toepassing zijn op deze locatie zijn behandeld.

Afb. 8.1. Oostprofiel van de opgraving.

Landschap en ontwikkeling

De oudste kern van Zwolle heeft zich ontwikkeld bovenop de dekzandruggen. Dit is een complex van dekzandruggen waarvan de 'Diezerdekzandrug' in een zuidoost-noordwest oriëntatie onder de Diezerstraat doorloopt. Langs de dekzandrug zal natuurlijk water hebben gestroomd, later aangeduid als de Grote Aa. In het bochtige stratenpatroon van het Gasthuisplein, de Oude Vismarkt, Grote Markt en Melkmarkt is dit tracé nog steeds zichtbaar. De opgraving in de achtertuin van Diezerstraat 80 heeft aangetoond dat het terrein in een dekzandlaagte ligt. In het oost- en westprofiel kon worden aangetoond dat diverse ophogingslagen zijn aangebracht tegen de flank van de dekzandrug onder de Diezerstraat.¹⁴⁰ De dekzandrug loopt ook onder de Smeden door, dat archeologisch onderzoek in 2007 heeft aangetoond. De Sassenstraat en Voorstraat liggen ook op een hogere dekzandrug. In het zuiden van de opgravingsput is een depressie in het dekzand waargenomen waarin het veen is gevormd.¹⁴¹ Dergelijke laagtes met veen zijn ook aangetroffen op het Gasthuisplein en op de Nieuwe Markt. Ook het gedeelte van de Spoelstraat heeft in het dal van de Grote Aa gelegen. Het dekzand zal richting de Diezerstraat vermoedelijk oplopen. Daar zijn dan vermoedelijk ook de oudere bewoningssporen te vinden, mits die niet verstoord zijn door latere bouwwerkzaamheden.

De naam Diezerstraat komt al in de oudste archieven voor. De naam verwijst zowel naar de straatnaam als naar de wijknaam. Zwolle werd al vanaf de 14de eeuw in wijken opgedeeld. In de "Olde statuten", het register met tweede stadsrecht uit 1396, bevindt zich ook een losse lijst van burgers die wonen in de wijken Voorstraat, Waterstraat en Diezerstraat. Dit archiefstuk dateert uit in de periode 1396-1398.¹⁴² In de 17de eeuw is Zwolle ook nog opgedeeld in de wijken Voorstraat, Waterstraat, Diezerstraat en Sassenstraat.¹⁴³ De naam Spoelstraat is pas van latere datum. Zo wordt in 1578 simpelweg verwezen naar 'de andere strate', wanneer gerefereerd wordt naar een perceel dat loopt van de Diezerstraat tot aan de Spoelstraat. In het vuurstenenregister (1628) wordt de streek 'op te Sluirinck' genoemd, verwijzend naar de huidige Kerkstraat. In het stratengeldregister (1719) wordt naar dit gedeelte verwezen als 'langs de muire'. Dit refereert naar de tegenwoordige Kerkstraat en Spoelstraat. In het archiefstuk van 1769 wordt al wel verwezen naar de Spoelstraat. De naam Spoelstraat heeft vermoedelijk wat te maken met water.¹⁴⁴ De ligging van de Spoelstraat is begrensd door de Grote Aa en Kleine Aa. De twee waterlopen komen in een soort komvormig stuk water bijeen. Mogelijk ontleent de Spoelstraat daar haar naam aan. De Kerkstraat loopt vanaf de Kleine Aa richting de Diezerpoort.

De oudst aangetroffen sporen dateren uit 1150-1250. Het gaat om twee sloten, vijf kuilen en een mestkuil. De

¹⁴⁰ Cremers hfd. 5.2.

¹⁴¹ Cremers hfd. 5.2.

¹⁴² HCO 0700, inv.nr. 1724.

¹⁴³ Zie bijvoorbeeld de registers 0700-9254; of de stratengeld/vuurstenenregisters.

¹⁴⁴ Opmerking Michael Klomp.

oudste sloot (S49) kan onderdeel zijn geweest van een oudere perceelscheiding, zoals die in de Smeden en POM-tuin ook zijn aangetroffen. De sloot is vijf meter breed en minimaal 1,15 meter diep geweest. Diep en breed genoeg om een klein bootje te kunnen aanmeren. Naast de sloot lagen twee paalkuilen. De functie van de kuilen en de structuur, waartoe de paalkuilen behoord hebben, is onbekend. De oudst aangetroffen sporen geven een indicatie dat er op dat moment al wel bewoning is geweest. De bewoningssporen zelf zullen hoger op de dekzandrug hebben gelegen, mogelijk onder de huidige bebouwing of onder de straat.

In de 14de eeuw worden de sloten gedempt. De sloot (S49) is opgevuld met zandige klei en raakt tussen 1280-1350 buiten gebruik. Enkele kuilen (S97, S98, S108 en 111) komen ook uit deze periode. De mestkuil (S93) bevatte een relatief grote hoeveelheid aan kogelpot en steengoed uit deze periode.

Het aanleggen van een waterput door middel van het plaatsen van tonputten doet zijn intrede aan het einde van de 14de eeuw of begin van de vijftiende eeuw. Twee tonputten (S92, S68) hebben op het achterterrein van een huis aan de Diezerstraat gelegen. De tonput (S68) bevatte enkele complete vormen aardewerk, waaronder twee grapen en een grote Elmpt pot, uit de 14de tot begin 15de eeuw.

Mogelijk begint de bebouwing aan de Spoelstraat aan het einde van de 16de eeuw langzaam op te komen. In de beerput (S100) waren ook vroeg 17de eeuwse pijpenkoppen gevonden. De mestkuil (S63) is vermoedelijk een leging van de beerput. De beerput heeft behoord aan het pand dat op de 1832 kadastrale kaart als perceel F1028 staat aangeduid. Het pand aan de Diezerstraat breidt zich in de jaren langzaam uit richting de Spoelstraat.

Afb. 8.2. Overzichtsfoto van de opgravingsput en bijbehorende sporen van een woonhuis, zoals de beerput rechts, en het muurwerk langs de Spoelstraat.

Ontwikkeling van het woonhuis

De ontwikkeling van het woonhuis is vanuit deze opgraving niet goed te reconstrueren. Enkel de perceelsindeling, en de wijze waarop de post-middeleeuwse achterhuizen zijn gevormd. De oorspronkelijke huizen zullen aan de Diezerstraat hebben gestaan en zijn niet in de opgravingsput teruggevonden. Enkele percelen hebben vermoedelijk gelopen tot aan de Spoelstraat. Dit is een indicatie aan de hand van de archiefbron uit 1578, waar op dat moment van een perceel wordt gesproken dat loopt vanaf de Diezerstraat tot aan de andere straat. De heer Johan van Rechteren en zijn vrouw Hendrika van Keppel kopen het huis dan over van Hendrik Campferbeek. Aan de ene zijde van het huis woont op dat moment Willem Speldenmaecker.¹⁴⁵ De andere straat lijkt op dit ogenblik nog geen duidelijke naam aanduiding te hebben. Zou de straat dan net ontstaan zijn? Op basis van de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1565) en Johan Blaeu lijkt het erop dat de Spoelstraat kant al wel bebouwing heeft. In

¹⁴⁵ HCO 0214, inv. nr. 2558.

1628 wordt in het vuurstedenregister namelijk de melding gemaakt in de Diezerstraat van de heer van Almelo. Later is met potlood toegevoegd aan 'heer van Almelo' de toevoeging 's huis' met daaronder de toevoeging van Adam Schot. Het is dus mogelijk in enkele latere jaren ook verhuurd geweest. In 1628 staat het huis ernaast nog steeds aangemeld als Willem Speldemaeckershuis. Het Heilige Geestgasthuis, dat eeuwenlang op dezelfde plek heeft gestaan, staat ook vermeld in de reeks van de Diezerstraat. Door een ander herkenningspunt verderop in de tekst, kan de looproute van de inning van het vuurstedengeld worden achterhaald. Daaruit blijkt dat de heer van Almelo ongeveer 24 huisplaatsen verderop ligt van het Heilige Geestgasthuis, wat uitkomt op de onderzoekslocatie.¹⁴⁶

Later in 1719 wordt de vermelding van Freule van Rechteren gemaakt. Hierbij wordt zowel een huis aan de Diezerstraat genoemd als aan de Spoelstraat. Naar de Spoelstraat wordt gerefereerd met de term 'langs de muire tot aan de Rohanensteeg'. Het stratengeld register is uitgebreider dan het vuurstedenregister. De percelen zijn uitgemeten en uitgeteld. Daaruit blijkt dat het huis van Freule van Rechteren aan de Diezerstraat en aan de Spoelstraat in het onderzoeksgebied ligt. Overigens lijkt het er niet op dat het om een volledig recht perceel gaat. De percelen van de huizen liggen niet tegenover elkaar. Mogelijk is het perceel oorspronkelijk groter geweest en later opgedeeld en doorverkocht in kleinere percelen.¹⁴⁷

Zowel uit het vuurstedenregister als uit de latere verkoopakte blijkt dus dat het huis vermoedelijk lange tijd onderdeel is geweest van de familie van Rechteren en dat het daarnaast ook verhuurd is geweest. Het pand aan de Diezerstraat is door de eeuwen heen steeds verder naar achteren uitgebouwd. Tot de jongste fase behoorde ook een beerkelder. Een aantal kuilen en mestkuilen op het achterterrein van de Diezerstraat behoorden tot de oudste fase (1150-1250).

Nijverheid en ambacht

Op de locatie heeft geen duidelijke ambacht plaatsgevonden. Wel wijst het materiaal uit dat enkele ambachten zijn uitgevoerd op de locatie. Zo is het glas voor de ruiten van perceel F1028 op maat gesneden, dat uit de snijsporen en overgebleven afvalstroken blijkt die zijn aangetroffen in de beerput. Tegelijkertijd zijn ook twee verfpotten aangetroffen die duiden op schilderwerk. Eén van de verfpotten is een typisch gestandaardiseerde vorm uit de 19de eeuw.¹⁴⁸

Naast al het glaswerk is een relatief grote hoeveelheid aan loden kogels aangetroffen alsmede een fragment van een vuurstenen kets en een uniformen knoop. De diverse bloempotten geven aan dat er ook werk aan de tuin is verricht. Zowel sierpotten van steengoed, als simpele roodbakkende bloempotten hebben behoord tot perceel F1028.

Afval en bewoners

Een belangrijk onderzoeksthema (thema 21) in de Lokale onderzoeksagenda Archeologie Zwolle is het thema met betrekking tot onderzoek naar afvalkuilen en beerputten. Naast de ligging van de beerput speelt daarbij het vondstmateriaal een grote rol. Dit vondstmateriaal is meestal strak te dateren binnen een bepaalde looptijd. Het materiaal uit de beerput en mestkuil is door een Specialist Materialen onderzocht. Door het materiaal te inventariseren met het Deventer Systeem, een classificatiesysteem voor Laat- en Post-Middeleeuwse aardewerk en glas, kunnen vondstcomplexen vergeleken worden. De vroegste mestkuil (S93) bevatte late kogelpot, bijna steengoed en vroeg roodbakkend aardewerk. De kuil was rechthoekig van vorm. Vaak zijn bij dergelijke kuilen enkel de randen en bodem zichtbaar. De kuil is dus mogelijk op een later tijdstip uitgegraven.

De beerputten blijken enkele eeuwen in gebruik te zijn geweest. De beerput sluit vaak aan bij een bepaalde bouwfase of verbouwingsfase van het huis, en met name rechthoekige beerkelders zijn vaak al in het bouwplan opgenomen. Dit blijkt uit de ligging van dergelijke putten die zich vaak tegen het achterhuis bevinden. Historisch en archeologisch bronmateriaal heeft aangetoond dat een put vaak meerdere malen is geleegd. De specifieke beerlaag vormt een afspiegeling van een (korte) periode in de bewoningsgeschiedenis. De legingen kunnen onder andere archeologisch aangetoond worden aan de Bitterstraat, waar meerdere herstelreparaties in de koepel zijn aangetroffen, of aan de Nieuwe Markt waar een hiaat in het materiaal zichtbaar was. Ook voor de Diezerstraat is aantoonbaar dat de beerput (S100) meerdere malen geleegd is. De beerput is gebouwd met bakstenen van het formaat 22x11x5 en gevoegd met kalkmortel. Het materiaal bestond uit een hoeveelheid complete glazen

146 HCO 0770, inv.nr. 9264.

147 HCO 0214, 2564.

148 Van Zanten, hfd. 6.2.3.

Afb. 8.3. Vondsten verzamelen uit de beerput.

wijnflessen uit de periode tussen 1725-1860. De beerput heeft tot het pand van perceel F1028 behoort. Het pand F1028 is vermoedelijk een aanzienlijk huis geweest. De beerput bevatte bouwpuin met onder andere marmeren tegelfragmenten. Volgens de kaart van Blaue is het perceel al vanaf de 17de eeuw bebouwd. Ook de oudste pijpenkop fragmenten dateren uit de vroege 17de eeuw. Dit zijn de enige vroege objecten uit de beerput. Ook zijn er lakzegelfragmenten aanwezig die indiceren dat de bewoners in de 18de eeuw een bepaalde status hadden. De leervondsten bestaan onder andere uit een prachtig damesschoentje.

Een aantal bronnen blijkt informatie te geven over de bewoners. Eén daarvan is het stratengeldregister waarbij de voorkant van het huis gemeten is en het straatgedeelte waar de bewoner zelf verantwoordelijk voor is. De bewoners worden eveneens in het register genoemd, inclusief de prijzen die ze moesten betalen voor het straatreinigen. De bron dateert uit 1719. Door gebruik te maken van enkele aanknopingspunten in de binnenstad, waaronder het Binnengasthuis, kon gereconstrueerd worden dat dit deel van het perceel bewoond is geweest door Freule van Rechteren. De stratengeldregisters zijn een ideale bron voor de vroege 18de eeuw, om te achterhalen wie de eigenaren van de percelen konden zijn. In de toekomst zal dit verder uitgewerkt worden om bij toekomstig archeologisch onderzoek te kunnen hanteren.

Uit de aangetroffen metaalvondsten blijkt iets opmerkelijks. Zo zijn er veel loden kogels, een knoop en rekenpenning gevonden. Daarnaast werd een fragment vuursteenaangetroffen dat onderdeel van een pistool is geweest. De militaire knoop uit beerput (S100) is een prachtig exemplaar en geeft een heraldisch wapen weer. Het wapen is toe te schrijven aan de familie van Rechteren en toont een kruis in het midden, met twee grifioenen aan weerszijden van het wapenschild. Uit het archiefonderzoek bleek dat Freule van Rechteren het pand heeft bewoond waar beerput (S100) onderdeel van was. De knoop is op basis van stijlkenmerken in de 18de eeuw te dateren en kan rechtstreeks gekoppeld worden aan de bewoningsperiode van de familie van Rechteren. Het bedrijf dat de knoop produceerde ging bankroet in 1831. Vanaf 1769 wordt het pand aan baron van Sloet verkocht.

Vermoedelijk wordt het perceel later opgedeeld in meerdere percelen. In 1832 wordt het pand bewoond door de timmerman Jacob van den Berg. Vermoedelijk woont hij er dan nog niet lang, want hij is pas in 1825 getrouwd met zijn vrouw Lamberta Voskuil.

Uit het vergelijkend onderzoek van het vondstmateriaal is geen mogelijke functie naar voren gekomen. De vergelijking is daarnaast ook lastig te maken omdat in veel gevallen de looptijd niet hetzelfde is. Door het continue legen kan er ook aanzienlijk veel missen aan materiaal. De Zwolse beerputten worden in de meeste gevallen aangetroffen met bovenin enkele meters aan puinmateriaal. De bovenste puinlagen dateren vaak uit de 19de eeuw. Dat is ook de periode waarin veel huiseigenaren overstappen op het tonnenstelsel of riool. Vervolgens wordt onder de puinlaag een minder dikke laag beer met materiaal aangetroffen.

Het legen van een beerput wordt in de jaarrekeningen van 1416 prachtig omschreven.¹⁴⁹ In de bron wordt vermeld dat de beer uit de beerkelder eruit gestoken wordt door een meester. Een doodgraver groef de kuil waarin de drek werd geplaatst. De kuilen werden vervolgens weer toegedekt. De beer werd in drie wijnvaten geschept en buiten de Luttikepoort gevoerd.

Clevis dacht dit eerder al archeologisch aan te tonen aan de Ossenmarkt. Daar werd van gedacht dat de beer werd ingekuuld en van hardere delen werd ontdaan. Eenmaal ingekuuld kon het dan besterven om later te dienen als compost. Aan de Ossenmarkt werden kuilen gevonden met scherven die aan het materiaal van de beerput pasten.¹⁵⁰ De beerput is tijdens die leging dus niet heel netjes leeggeschept.

Aan de Diezerstraat is ook een kuil met mest/beer aangetroffen en zeer veel materiaal. De datering van het materiaal gaat vooraf aan de datering van het materiaal uit de beerput. Het toont een grote variatie aan beker-, kelk- en drinkglazen. De stangglazen, fluitglazen en roemers komen in grote getallen voor en zijn zeer gefragmenteerd. Veel van de faience objecten zijn daarentegen archeologisch of geheel compleet. Ook Chinees kraakporselein komt voor. Dit laatste is een categorie die weinig tot nauwelijks wordt aangetroffen binnen vondstcomplexen van Zwolle. De combinatie van het aardewerk en glas en de vergelijking met het onderzoek aan de Smeden, geeft aan dat het vermoedelijk om een rijke middenklasse/mogelijk elite gaat. Van de mestkuil is vastgesteld dat het om een beerputleging moet gaan op basis van de locatie, vorm en inhoud. In dit geval is de mest niet van hardere delen ontdaan en is het ook zeker niet her-uitgegraven om dienst te doen als compost. Het inkuilen van de beer is dus ook in de 18de eeuw nog een voorkomend verschijnsel en onderdeel van het proces van het legen van de beerput.

Het materiaal uit beerput (S5, S6) is rechtstreeks toe te schrijven aan baron Sloet tot Tweenijenhuis. Arend Sloet kocht het pand van de heer van Almelo in 1769 (familie van Rechteren). De beerputinhoud is typisch laat 18de eeuws en bevat mooie objecten waaronder fragmenten van een waaier. Daarnaast bevat het borden van industrieel wit, voorwerpen van faience, industrieel steengoed, en dergelijke.

¹⁴⁹ Van Zanten 2015, 114.

¹⁵⁰ Clevis 2001, 69.

9. Conclusie

In deze conclusie worden kort de onderzoeksresultaten per onderzoeksvraag uit het Programma van Eisen besproken.

Hoe is de natuurlijke ondergrond opgebouwd op deze locatie en hoe verhoudt zich dat tot de kennis van voorgaande opgravingen binnen de stadskern?

De opgraving in de achtertuin van Diezerstraat 80 heeft aangetoond dat het onderzoeksterrein daar in een dekzandlaagte ligt. In het oost- en westprofiel kon worden aangetoond dat diverse ophogingslagen zijn aangebracht tegen de flank aan van de dekzandrug onder de Diezerstraat. In het zuiden van de opgravingsput is een depressie in het dekzand waargenomen waar het veen zich heeft gevormd. Dergelijke laagtes met veenontwikkeling zijn ook aangetroffen aan het Gasthuisplein en aan de Nieuwe Markt en bevestigt dat het nat gebied is geweest. Het gedeelte van de Spoelstraat heeft in het dal van de Grote Aa gelegen.

Wat voor beeld geven de sporen en structuren over de 10de/11de eeuwse binnenstad van Zwolle op deze locatie?

De opgraving heeft slechts een enkel mogelijk spoor opgeleverd. De sloot (S49) dat op basis van het vondstmateriaal gedateerd is aan het begin van de 13de eeuw. Mogelijk heeft deze aangesloten op de Aa en is het onderdeel geweest van een ouder greppelcomplex uit de periode 800-1250, zoals dat ook bij de Smeden en POM tuin is aangetroffen.

Wat voor informatie (zowel prehistorisch als middeleeuws) geeft de locatie over de periode van voor 1324?

De locatie geeft geen aanvullende informatie over de prehistorie. Enkele sporen zijn afkomstig uit de periode van vóór 1324. Op dat moment is de sloot (S49) in volle gebruik, met daarnaast beschoeiing bestaande uit palen van circa 2-6 cm. Enkele kuilen, waaronder twee paalkuilen, stammen ook uit deze periode. Van een duidelijke structuur is geen sprake. Wel komt de sloot overeen met de latere perceelsgrenzen uit 1832.

Wat voor informatie geven de diverse afval- en mestkuilen en de beerputten omtrent de afvalverwerking in de binnenstad?

Op de locatie zijn afvalkuilen, mestkuilen, een beerput en een beerkelder aangetroffen. De rechthoekige kelder (S5) heeft tot het pand van Arend Sloet behoort. De mestkuil (S63) lag op het achterterrein van perceel F1028 en was een leging van de beerput (S100). Een deel van het materiaal was toe te schrijven aan een specifieke familie. De beerput zelf is enkele eeuwen in gebruik geweest.

Welke vormen van nijverheid zijn er zichtbaar in de archeologische sporen?

Voor de vroegere periode zijn enkele spitsporen zichtbaar dat aangeeft dat de grond op kleine schaal geroerd is. In de archeologische sporen zitten geen aanwijzingen voor een duidelijke werk- of ambachtsplaats. Alleen bouwpuin en afvalstroken met snijsporen van ruiten zijn aangetroffen. Andere nijverheid is niet waargenomen binnen de archeologische sporen.

Wat voor beeld geven de archeologische sporen en structuren van de ontwikkeling van het woonhuis in Zwolle?

De archeologische structuren en sporen geven weinig prijs over de ontwikkeling van het woonhuis in Zwolle. Het is historisch bekend dat er in de 16de eeuw panden aan de Diezerstraat hebben bestaan. Op kaartmateriaal worden ook huizen aan de kant van de Spoelstraat aangegeven. Archeologisch is er van deze periode weinig aan bouwwerken teruggevonden. Dat komt omdat de oudere middeleeuwse bebouwing buiten het onderzoeksgebied valt. De muren met hergebruikte grote bakstenen uit het pand van Sloet kunnen mogelijk gebouwd zijn aan het eind van de 16de eeuw of later. De ophogingslagen dateren in iedere geval uit de 15de/16de eeuw. De panden aan de Spoelstraat kunnen niet duidelijk gedateerd worden. De kelder is vermoedelijk 18de of 19de eeuws. De beerput (S100) bevat, net als de mestkuil (S63) ook 17de eeuws materiaal, wat een indicatie is dat er toen wel een pand heeft bestaan. Het pand aan de Diezerstraat van baron Sloet heeft vermoedelijk een oude datering gehad. Door de tijd heen zijn verschillende extra aanbouwen of verbouwingen gedaan. Aan de Spoelstraatkant hebben in 1719 in ieder geval gebouwen bestaan. De ontwikkeling van de Spoelstraat als een woonstraat heeft vermoedelijk eind 16de eeuw of 17de eeuw plaatsgevonden. Het pand van baron Sloet is in ieder geval gesloopt vóór 1832, omdat het achterhuis op de kadastrale kaart van 1832 niet meer zichtbaar is. Voor de pandjes van perceel F1028 en F1027 ligt dit iets later, in 1860.

Literatuurlijst

- Aken-Fehmers, M.S. van, en L.A. Schledorn. 2001. *Delfts aardewerk. Geschiedenis van een nationaal product. Deel 2*. Zwolle.
- Arnoux, L., 1868. Pottery, In: *Reports on the Paris Universal Exhibition 1867. Volume II*. <http://books.google.com>
- Baart, J., Krook, W., & A.C. Lagerweij, 1990. *Italiaanse en Nederlandse witte faience (1600-1700)*. In: M.R.A.S. Bogaers, H.Clevis, C.L. van der Pijl-Ketel, J.G.N.Renaud & F.T. Scholten (red.). *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de Ceramiek* 138. Amsterdam, 1990/2, 4-45.
- Bartels, M., (eds) 1999. *Steden in Scherven 1. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Amersfoort: Stichting Promotie Archeologie, Zwolle en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.
- Barker, D., 1990. *William Greatbatch, a Staffordshire Potter*. London: Jonathan Horne publications.
- Berends, A. 2009. Een beerput van de 'Smeden.' *Archeologische Rapporten Zwolle* 51.
- Bossche, W. van den, 2001. *Antique Glass bottles. Their history and evolution (1500-1850). A comprehensive, illustrated guide with a world-wide bibliography of glass bottles*. Italy: Antique collectors' club.
- Cremers, W., 2016. *Programma van Eisen. Definitieve Opgraving (D0) Diezerstraat Bibliotheek*. Zwolle.
- Clevis, H.(red.), 2004. *Handleiding Classificatiesysteem voor Laat- en Post Middeleeuws Aardewerk en Glas*. Digitale versie 1.1.
- Clevis, H. 2006. *Havezate Werkeren. Keramiek en glas uit de kelders van de havezate Werkeren*. *Archeologische Rapporten Zwolle* 40. Zwolle.
- Clevis, H., 2007. *Zwolle ondergronds. Zeven blikvangers van archeologische vondsten in Zwolle*. Zwolle.
- Duco, D.H., 2003. *De Nederlandse kleipijp. Handboek voor dateren en determineren*. Pijpenkabinet: Leiden.
- Duco, D.H., 2003. *Merken en Merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*. Pijpenkabinet: Amsterdam.
- Dumbrell, R., 1983 (reprint 1992). *Understanding Antique Wine Bottles*. Suffolk: Antique Collectors' club.
- Gangelen, H. van, & K. Helfrich, 2013. Om Groeninger pannekoecken te backen. Een voor een bruid bestemde beslagpot van Groninger slibaardewerk uit 1660 van de opgraving Boterdiep Ciboga. In: R.H. Alma, J.E. van Gangelen, C.J. van Haasten, K. Helfrich, J.P. de Roever en F.A. Veenman, *Hervonden stad*. Groningen, 105-126.
- Gevers, A.J. en A.J. Mensema, 2005. *De havezaten in Salland en hun bewoners*. Alphen aan den Rijn.
- Gemeente Zwolle 2008, *Archeologiebeleid Gemeente Zwolle, versie 18 augustus 2008*. Zwolle.
- Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk. Vormgeving en decoratie van gebruiks aardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom*. Waalre.
- Goubitz, O., C. van Driel-Murray & W. Groenman-van Waateringe, 2001. *Stepping through Time. Archaeological Footwear from Prehistoric Times until 1800*.
- Groothedde, M., en M. Bartels, 2000. Taminiau in Zutphen, archeologie, geschiedenis en producten van een 19de -eeuwse pottenbakkerij. In: A. Böing, W. Elling, G. Inhester, Dr. A. Menke (red.) *Töpfer-Kramer-Pottenbakker. Keramik Zwischen IJssel und Berkel. West-Münsterland*, 173 - 236.
- Henkes, H. 1994. Glas zonder glans. *Rotterdam Papers* 9. Orientaliste: Herent.

Keefe, J.W., 1998. *Paris porcelains in the New Orleans Museum of Art*. The Museum: New Orleans Museum of Art. (Google Books).

Klomp, M., 2009. 'De Rodetoren' en 'De Jan Baghstoren'. *Archeologische Rapporten Zwolle 55*. Gemeente Zwolle afdeling Monumentenzorg en Archeologie, Zwolle.

Klomp, M., 2013. Bewoning op de geslechte verdedigingswerken bij het Assiesplein. *Archeologische Rapporten Zwolle 69*. Zwolle.

Korf, Dingeman, 1981. *Nederlandse majolica*. Haarlem.

Kottman, J., 2004. Hoofdvormen glas. In: H. Clevis (red.), *Handleiding Classificatiesysteem voor Laat- en Post Middeleeuws Aardewerk en Glas. Digitale versie 1.1*. Stichting Promotie Archeologie: Zwolle.

McMahon, D.F., 1984. *Requa site scratch blue white saltglaze stoneware*. In: *The Bulletin and Journal of Archaeology for New York State*.

Meulen, P., van der, en P. Smeele, 2009. Frankforter Potten. De import, de namaak en de invloed op het Nederlandse assortiment 1760-1940. In: H. Clevis (red.) *Medieval Material culture. Studies in honour of Jan Thijssen*. Zwolle, 193-224.

Plinval Guillebon, R. de, 1985. *La porcelaine à Paris sous le Consulat et L'Empire: fabrication, commerce, etude topographique des immeubles ayant abrité des manufactures de porcelain. Dros, Geneve and arts et Metièrs graphiques*: Paris. (Google Books).

Polling, A., 2006. *Maastrichtse ceramiek. Merken en dateringen. P. Regout (De Sphinx); N.A. Bosch; Clermont en Chainaye; Sociéty Céramique; Guillaume Lambert; L. Regout (Mosa); F. Regout; Alfred Regout (Rema)*. Lochem: Antiek Lochem.

Rickard, J., 2006. *Mocha and related dipped wares, 1770-1939*. University Press of New England: Hanover and London (Google Books).

SIKB, 2016. *KNA versie 4.0: protocol 4006 Specialistisch onderzoek, protocol 4004 Opgraven, protocol 4001 Programma van Eisen*.

Soetens, J., 2001. *In glas verpakt. Packaged in glass. European bottles. Their history and production*. Amsterdam.

Stenvert, R. & G van Tussenbroek (red.), 2007. *Inleiding in de bouwhistorie. Opmeten en onderzoeken van oude gebouwen*. P/a Stichting Matrijs: Utrecht.

Strand, W.C., 1874. *English Pottery and Porcelain: being a concise account of the development of the potter's art in England*. London. <http://books.google.com>

Stroink, A.F. 1995. Arend baron Sloet tot Tweenijenhuisen (1722-1786), drost en financier. In: *Overijsselse Historische Bijdragen. Verlagen en mededelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis. 110e stuk*, 45-67.

Team Archeologie, gemeente Zwolle. *Dagrapporten van de opgraving Diezerstraat (219 DIE 16)*.Zwolle.

Weiss, G., 1987 (tweede druk). *Het porseleinboek. De geschiedenis van stijlen en technieken met een uitvoerig merkenregister*. Houten.

Zanten, S. van, 2015. *Shit Happens! Afval management in Zwolle gedurende de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd*. In: H. Clevis, G. Havers, M. Klomp & S. Wentink (red.) *Overijssels erfgoed. Archeologische en Bouwhistorische kroniek 2014*. Stichting Promotie Archeologie: Zwolle.

Figurenlijst

Afb.nr.	Omschrijving	Bronvermelding/ fotograaf
1.1.	Onderzoeksgebied weergegeven op de topografische kaart.	W.J.M. Cremers, 2018.
2.1	Onderzoeksgebied weergegeven op de AHN, Actueel Hoogtebestand Nederland	W.J.M. Cremers, 2018.
3.1.	Onderzoeksgebied weergegeven op de archeologische waarderingskaart.	W.J.M. Cremers, 2018.
3.2.	Laagsgewijs verdiepen van het vlak, totdat de eerste sporen zichtbaar zijn.	Archeologie Zwolle, 2016.
4.1.	Een uitsnede van de kaart van Jacob van Deventer, omstreeks 1565. Het onderzoeksgebied is zwart omljnd.	Van Deventer, 1565.
4.2.	Een uitsnede van de kaart van Johan Blaeu, omstreeks 1665. Het onderzoeksgebied is aangegeven binnen het zwarte kader.	Blaeu circa, 1665.
4.3.	Uitsnede van de kaart van Blaeu met enkele aanknopingspunten weergegeven.	S. van Zanten, 2018 Naar: Blaeu circa 1665.
4.4.	Reconstructie van waar de huizen ongeveer moeten hebben gelegen van Glintman, Weghuis en weduwe van Rechteren.	W.J.M. Cremers, 2018.
4.5.	Een uitsnede van de kadastrale kaart uit 1832, met daarop de mogelijke nummers aangegeven	RCE collectie, Kadastrale kaart 1832. Aanpassingen door S. van Zanten
4.6.	Een uitsnede uit het Stratengeldregister van 1719.	HCO 0700, inv.nr. 9124.
4.7.	Baron Arend Sloet tot Tweenijhuizen. Een portret vervaardigd door schilder A. Thim	Gemeente Zwolle
5.1.	Alle-sporen-kaart van de opgraving .	W.J.M. Cremers, 2018.
5.2.	Sporenkaart van fase 2.	W.J.M. Cremers, 2018.
5.3.	Sporenkaart van fase 3.	W.J.M. Cremers, 2018.
5.4.	Links: Coupefoto van kuil (S116). Rechts: Spitsporen (S55 en S56).	Archeologie Zwolle, 2016.
5.5.	Coupefoto's van S51 en S53.	Archeologie Zwolle, 2016.
5.6.	Sporenkaart van fase 4.	W.J.M. Cremers, 2018.
5.7.	Percelen uit het kadastraal minuutplan van 1832 geprojecteerd op de sporenkaart van fase 5.	W.J.M. Cremers, 2018.
5.8.	Het afwerken van de beerkelder S5.	Archeologie Zwolle, 2016.
5.9.	Verzakte muur S23 van het pand van baron Sloet.	Archeologie Zwolle, 2016.
5.10.	Beerput (S100) van het pand op F1027 (links). Kelder (S102, S104, en S77) van het pand F1027 (rechts).	Archeologie Zwolle, 2016.
5.11.	Overzicht vlak 1 zuidelijk deel van de werkput 1.	Archeologie Zwolle, 2016.
5.12.	Sporenkaart van fase 5.	W.J.M. Cremers, 2018.
5.13.	Hulpkaartje uit 1844 (links). Hulpkaartje uit 1898 (rechts)	HCO, Technische Tekeningen.
5.14.	Uitsnede van een ontwerpplan van het provinciehuis uit 1897 met daarop de tuin, de serre en een 19de eeuwse beerput.	HCO 1681, inv.nr. TT000454.
5.15.	Bestektekening uit 1979 met de nieuwe situatie van de serre (links). foto van de fundering van de serre (rechts).	
5.16.	Sporenkaart van fase 6.	W.J.M. Cremers, 2018.
6.1.	Een foto van het eerst besproken vondstcomplex, beerput S100, vnr. 37.	Archeologie Zwolle, 2016.
6.2.	Overzicht van de verschillende materiaal categorieën in percentages.	S. van Zanten, 2018.
6.3.	De marmeren tegelfragmenten.	W. Bakker, 2018.
6.4.	Een overzicht van enkele flestypen uit de beerput . In het midden staat een constantiawijnfles, links een paardenhoef, en rechtsvoor een 'Dutch Union' model.	W. Bakker, 2018.
6.5.	Overzicht van enkele complete wijnflessen.	W. Bakker, 2018.
6.6.	Twee archeologisch complete constantiawijnflessen, met een detailopname van het glaszegel.	W. Bakker, 2018.
6.7.	Overzichtsfoto van enkele kelkglazen, flesje, albarello en glasbekers.	W. Bakker, 2018.
6.8.	Overzicht van de diverse aardewerk categorieën in percentages.	S. van Zanten, 2018.
6.9.	Uitsnede van een advertentie uit de krant de Overijsselsche en Zwolsche Courant van 2 februari 1821.	Delpher.nl; Overijsselsche en Zwolsche Courant, 1821.
6.10.	Fragment van een steengoed bloempot met appliques.	W. Bakker, 2018.
6.11.	(van links naar rechts) a: Bord uit de collectie van het Rijksmuseum Amsterdam (collectienr. AK-TN-3660); b: bord van de Diezerstraat 0219_37_15; c: een kaststel uit het Rijksmuseum Amsterdam (collectienr. AK-RBK-15621-C-2); d: uitsnede van afbeelding c.	Rijksmuseum Amsterdam /W. Bakker, 2018.
6.12.	Uitsnede van het industrieel witte bord uit Creil, van Stone coquerel et Legros.	W. Bakker, 2018.
6.13.	Overzicht van enkele pijpenkoppen.	W. Bakker, 2018.

6.14.	Lakzegelfragmenten (niet op schaal)	W. Bakker, 2018.
6.15.	a: Rode lakzegel compleet b: Monografisch zegel, letter J (?) c: rode lakzegel met tekst 'RCS'. d: rode lakzegel met tekst 'TAMP' e: rode lakzegel met tekst 'ESSOR' f: rode lakzegel met letter, v of w. g: J.W. Racer (Archiefstuk 0214, inv.nr. 2451). h: J.R.B.R. van Rechteren (Archiefstuk 0214, inv.nr. 2451). i: Arend Sloet (Archiefstuk 0214, inv.nr. 2451) j: Sophie Caroline Florentina Gravin van Rechteren (Archiefstuk 0214, inv.nr. 2451). k: Flessenzegel, letter W (of M). l: P. Hubert Rigter (Archiefstuk 0214, inv.nr. 2451).	S. van Zanten en W. Bakker, 2018.
6.16.	Metalen vondsten uit de Beerput. Links boven, de knoop van Van Rechteren, Rechts een knoop, en daaronder vier loden kogels.	W. Bakker, 2018.
6.17.	Overzicht van de verschillende materiaal categorieën in percentages.	
6.18.	Twee fragmenten gebrandschilderd glas.	W. Bakker, 2018.
6.19.	Bodem van een kometenbeker.	W. Bakker, 2018.
6.20.	Bodem van een bekerglas.	W. Bakker, 2018.
6.21.	Overzicht van de stangglazen.	W. Bakker, 2018.
6.22.	Overzicht van de diverse aardewerk categorieën in percentages.	
6.23.	Vier majolica fragmenten.	W. Bakker, 2018.
6.24.	faience bord, imitatie capucijnerwaar.	W. Bakker, 2018.
6.25.	Kop en schotel van Chinees porselein.	W. Bakker, 2018.
6.26.	Links: fragmenten van de waaier. Rechts: Rijksmuseum Amsterdam, schilderij van Daniel Bruyinx, 1758.	Rijksmuseum Amsterdam
6.27.	Links de Elmpt pot. Midden en rechts: roodbakkende grappen.	W. Bakker, 2018.
6.28.	Pingsdorf tuit.	W. Bakker, 2018.
6.29.	Overzichtsfoto van vondstnummer 36.	W. Bakker, 2018.
6.30.	Majolica scherf, vondstnummer 54.	W. Bakker, 2018.
7.1.	Tekening van twee fragmenten bovenleer (0219_4_15).	W. Bakker, 2018.
7.2.	(links)Schoenen met een bandsluiting met veter. Uitsnede uit schilderij van Jan Havicksz Steen getiteld 'De zieke vrouw', gedateerd ca. 1663 – ca. 1666.	Rijksmuseum Amsterdam, objectnummer: SK-C-230.
7.3.	Detail van een damesschoen. Uitsnede van een schilderij van Jan Havicsz Steen, getiteld 'Kinderen leren een poes dansen'/ De dansles, gedateerd 1660-1679.	Rijksmuseum Amsterdam, objectnummer: SK-A-718.
8.1.	Oostprofiel van de opgraving.	Archeologie Zwolle, 2016.
8.2.	Overzichtsfoto van de opgravingsput en bijbehorende sporen van een woonhuis, zoals de beerput rechts, en het muurwerk langs de Spoelstraat.	Archeologie Zwolle, 2016.
8.3.	Vondsten verzamelen uit de beerput.	Archeologie Zwolle, 2016.
tabel 6.1.	Typologie van D.H.Duco (1987).	S. van Zanten, 2018.
tabel 6.2.	Overzicht van de diverse functiecategorieën per materiaalcategorie.	S. van Zanten, 2018.
tabel 6.3.	Overzicht van de tabellen /categorieën per opgravingslocatie.	S. van Zanten, 2018.
tabel 6.4.	De functiecategorieën per opgraving.	S. van Zanten, 2018.
tabel 6.5.	Overzicht van de diverse functiecategorieën per materiaalcategorie.	S. van Zanten, 2018.
tabel 6.6.	Overzicht van de tabellen /categorieën per opgravingslocatie.	S. van Zanten, 2018.
tabel 6.7.	De functiecategorieën per opgraving.	S. van Zanten, 2018.
tabel 6.8.	Overzicht van percentages per functiecategorie van de drie opgravingen.	S. van Zanten, 2018.

Bijlage 1: BAAC Dendrochronologisch Rapport

Dendrochronologisch onderzoek houtmonster Diezerstraat, Zwolle

BAAC Rapport: D-16.0252

december 2016

BAAC bv

's-Hertogenbosch

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
T ■ 073 61 36 219
F ■ 073 61 49 877
E ■ denbosch@baac.nl

Deventer

Postbus 2015
7420 AA Deventer
T ■ 0570 67 00 55
E ■ deventer@baac.nl

E ■ info@baac.nl
w ■ www.baac.nl
Van Lanschot
■ NL06FVLB022.51.28.373
BTW ■ NL 8075.97.235.B.01
KvK ■ 080.80.701

Auteur: ing. P. Doeve MA

Status: definitief

1 Inleiding

In het kader archeologisch onderzoek aan de Diezerstraat te Zwolle in 2016 door *Team Archeologie Gemeente Zwolle* is een houtmonster ingestuurd voor dendrochronologisch onderzoek.

Het dendrochronologisch onderzoek is verricht in opdracht van mevrouw G. Haver (Gemeente Zwolle) en uitgevoerd door mevrouw P. Doeve (BAAC bv) op het dendrochronologisch laboratorium van BAAC te 's-Hertogenbosch in december 2016. Deze rapportage doet verslag van de resultaten van het dateringsonderzoek.

2 Methode

Hout kan aan de hand van het jaarringenpatroon exact gedateerd worden door middel van dendrochronologie. Bomen vormen elk jaar onder de schors (wankant) een nieuwe jaarring en de dikte van de ring is onder andere afhankelijk van standplaatsfactoren zoals klimaat, hydrologie en bodem.¹ Dergelijke standplaatsfactoren gelden doorgaans voor grotere gebieden (waarbij neerslag regionaal variabel is dan temperatuur). De individuele bomen van dezelfde boomsoort en groeiend in eenzelfde regio in vergelijkbare ecologische omstandigheden vertonen een sterke gelijkvormigheid in het jaarringenpatroon. Van levende bomen is de laatst gevormde jaarring te koppelen aan het huidige kalenderjaar. Alle voorgaande jaarringen zijn zodoende ook absoluut gedateerd. Door gelijkvormige jaarringpatronen van oude bomen te clusteren met jaarringpatronen van constructiehout uit gebouwen, van schepen en van archeologische sites, zijn de jaarringreeksen verlengd met de patronen van voorgaande eeuwen en millennia. Door grote aantallen individuele jaarringpatronen te clusteren zijn referentiekalenders gemaakt ten behoeve van de datering van ongedateerde jaarringreeksen.

Voorwaarden

Waarderingsonderzoek bepaalt of het hout geschikt is voor dendrochronologie. Hout is geschikt als het voldoet aan een aantal criteria. Ten eerste: het hout betreft een dateerbare houtsoort waarvan referentiekalenders beschikbaar zijn.² De houtsoort wordt gedetermineerd op basis van de celstructuur met behulp van een microscoop.³ Ten tweede: het hout heeft minimaal 60 tot 70 jaarringen⁴ en is vrij van vergroeiingen en knoesten die het jaarringenpatroon verstoren.

Dendrochronologie

Jaarringpatronen van geschikte houtmonsters worden geprepareerd en nauwkeurig gemeten in het dendrochronologisch laboratorium.⁵ De meting resulteert in een metrische weergave (de dikte van de jaarring) door de tijd heen (van elk opvolgend jaar). Het aantal spintringen of de aanwezigheid van een wankant wordt vastgesteld om het sterfinterval of het sterfjaar te bepalen. Indien meerdere metingen (radialen) aan één houtmonster worden verricht, worden deze gemiddeld tot één reeks. Onderlinge vergelijkingen tussen de meetreeksen worden uitgevoerd om bomen (T) en/of boomgroepen (TG) te identificeren.

¹ Volgens het *Linear Aggregate Model for Tree Rings* (Cook & Kairiukstis, 1990).

² Onder de geschikte houtsoorten worden gerekend: eik, es, beuk, iep, den of zilverspar (zie Jansma 2006, 23).

³ Volgens *Microscopische Holzanatomie* (Schweingruber 1990).

⁴ Als het om geïsoleerde houtmonsters gaat: >100-120. Als er van een object meerdere elementen (4 of meer) zijn bemonsterd: 70-100.

⁵ De meetopstelling bestaat uit een Leica M55 stereo-microscoop en een SCIEM-meettafel (meetnauwkeurigheid van 0,01 mm).

Statistische vergelijking

De geclusterde meetreeksen en de individuele meetreeksen worden vergeleken met absoluut gedateerde referentiekalenders in een dendrochronologisch softwareprogramma.⁶ Het programma schuift de ongedateerde meetreeks met een interval van één jaar langs de beschikbare referentiekalenders om te bepalen of het ongedateerde jaarringenpatroon samenvalt met jaarringpatronen uit het verleden. De volgende parameters zijn van belang:

1. De student t-waarde bepaalt de mate van overeenkomst tussen het onderzochte jaarringpatroon en de absoluut gedateerde referentiekalender voor elke éénjaarsinterval.⁷ Of een gegeven waarde van t indicatief is voor een datering wordt vastgesteld door ook rekening te houden met de resultaten van de overige parameters.
2. Percentage van de Parallele Variatie (%PV) geeft het percentage van gelijkvormigheid weer tussen de jaarringen van een ongedateerde meetreeks en een referentiekalender.
3. De berekende posities worden door de dendrochronoloog visueel beoordeeld alvorens een datering toe te kennen. Het is mogelijk dat geen enkele positie van de meetreeks ten opzichte van alle beschikbare referentiekalenders acceptabel is. In dat geval blijft de meting ongedateerd.

Het vaststellen van het sterfjaar van de boom

Indien een meetreeks een correlatie heeft met een absoluut gedateerde referentiekalender, wordt het sterfjaar van de boom bepaald op basis van de volgende factoren:

1. Is spinhout afwezig bij eik en is de bast of wankant bij de andere houtsoorten afwezig, dan kan alleen een *terminus post quem* datering vastgesteld worden, met andere woorden een vroegst mogelijke sterfdatum van de boom. N.B. de *post quem* datering van eikencurves wordt aangevuld met een minimaal tot maximaal aantal te verwachten spintringen middels de spintberekening⁸.
2. Bij eik kan het sterfjaar worden beredeneerd als er spinhout is waargenomen. Spint is het 'levende' hout van de boom en bevindt zich in de buitenste zone van de stam onder de bast. De breedte van de spintzone is een relatieve constante. Met behulp van de spintberekening kan bij benadering een sterfdatum worden gegeven. N.B. bij andere houtsoorten is spinhout niet eenduidig vast te stellen of de breedte van de spintzone is te variabel en ongeschikt voor een schatting
3. Als de bast of wankant aanwezig is, kan een exact sterfjaar bepaald worden ongeacht de soort (eik, es, beuk, iep, den of zilverspar). Immers de laatst gegroeide jaarring direct onder de schors is waargenomen.

⁶ PAST5, ontwikkeld door B. Knibbe, Sciem Scientific Engineering & Manufacturing, Wenen, Oostenrijk.

⁷ De standaardisering binnen de dendrochronologie staat bekend als de transformatie van Hollstein (1980).

⁸ De spintberekening volgens Jansma (2007).

3 Resultaten

Materiaal

Het dendrochronologisch onderzoek naar het houtmonster heeft niet geresulteerd in een meetreeks, omdat het hout onvoldoende jaarringen heeft (tabel 1). Het hout is niet dendrochronologisch onderzocht. Het hout telt 51 jaarringen, waarvan 3 spintringen.

omschrijving	dendrocode	soort	kern	n	n(s)	wk
DIE 16, spoor 100	Niet van toepassing	eik	nee	51	3	nee

Tabel 1 Materiaal⁹

⁹ Legenda: kern: aanwezig; n: aantal jaarringen; n(s) aantal spintringen; wk: aanwezigheid wankant (laatst gegroeide jaarring direct onder de bast).

Literatuur

Cook, E.R./L.A. Kairiukstis (eds), 1990: *Methods of Dendrochronology, Applications in the Environmental Sciences*, Dordrecht.

Hollstein, E., 1980: *Mitteleuropäische Eichenchronologie*, Mainz.

Knibbe, B., 2014: *PAST5 Manual & Reference*, SCIAM.

Schweingruber, F.H., 1990: *Microscopische Holzanatomie 3 Aufl.* Eidgenössische Forschungsanstalt für Wald, Schnee und Landschaft, Birmensdorf.

Bijlage 2: Sporenlijst

Spoor	Put	Vlak	Vorm	Gecou- peerd	Diepte	Intpralg	Intprspec	Projec	Gewijzigd	Ingevoerd
1	1	1	-	NEE	0 mr	mr		219DIE16	5-1-2016	5-1-2016
2	1	1	-	NEE	0 mr	mr		219DIE16	5-1-2016	5-1-2016
3	1	1	-	NEE	0 mr	mr		219DIE16	5-1-2016	5-1-2016
4	1	1	-	NEE	0 fun	-		219DIE16	6-1-2016	5-1-2016
5	1	1	-	NEE	0 BPV	-		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
6	1	1	-	NEE	0 bpt	-		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
7	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
8	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
9	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
10	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
11	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
12	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
13	1	1	-	NEE	0 lg	-		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
14	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
15	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
16	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
17	1	1	-	NEE	0 lg	-		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
18	1	1	-	NEE	0 lg	-		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
19	1	1	-	NEE	0 bpt	-		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
20	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
21	1	1	-	NEE	0 mr	mru		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
22	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
23	1	1	-	NEE	0 mr	mr		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
24	1	1	-	NEE	0 pl	pk		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
25	1	1	-	NEE	0 gw	gw		219DIE16	6-1-2016	6-1-2016
26	1	1	ovaal	NEE	0 KL	KL		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
27	1	1	rechth	NEE	0 kl	kl		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
28	1	1	-	NEE	0 MR	MRI		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
29	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
30	1	1	-	NEE	0 MR	MRI		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
31	1	1	-	NEE	0 MR	MRI		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
32	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
33	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
34	1	1	-	NEE	0 LG	-		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
35	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
36	1	1	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
37	1	2	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
38	1	2	-	NEE	0 VS	VSR		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
39	1	2	-	NEE	0 LG	LGO		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
40	1	2	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
41	1	2	-	NEE	0 vs	vsr		219DIE16	7-1-2016	7-1-2016
45	1	2	-	NEE	0 KL	KL		219DIE16	8-1-2016	8-1-2016
46	1	2	-	NEE	0 pl	pk		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
47	1	2	-	NEE	0 pl	pk		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
48	1	2	-	NEE	0 ht	htp		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
49	1	2	-	NEE	80 gw	gwe		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
50	1	2	-	NEE	0 kl	kl		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
51	1	2	-	NEE	22 pl	pk		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
52	1	2	-	NEE	0 VS	VSN		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
53	1	2	-	NEE	18 pl	pk		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
54	1	2	-	NEE	0 VS	VSN		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
55	1	2	-	NEE	0 SP	SPS		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
56	1	2	-	NEE	0 SP	SPS		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
57	1	1	-	NEE	0 MR	MAG		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
58	1	1	-	NEE	0 KE	-		219DIE16	11-1-2016	11-1-2016
59	1	1	-	NEE	0 VLR	-		219DIE16	12-1-2016	12-1-2016
60	1	1	-	NEE	0 VLR	-		219DIE16	13-1-2016	12-1-2016

 ondergronds

61	1	1 -	NEE	0 mr	mr	219DIE16	12-1-2016	12-1-2016
62	1	1 -	NEE	0 mr	mr	219DIE16	12-1-2016	12-1-2016
63	1	1 -	NEE	0 kl	klm	219DIE16	13-1-2016	12-1-2016
64	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	13-1-2016	13-1-2016
65	1	1 -	NEE	0 mr	MPR	219DIE16	13-1-2016	13-1-2016
66	1	1 -	NEE	0 WA	-	219DIE16	13-1-2016	13-1-2016
67	1	1 -	NEE	0 wa	-	219DIE16	13-1-2016	13-1-2016
68	1	1 -	NEE	0 TON	-	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
69	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
70	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
71	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
72	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
73	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
74	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
75	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
76	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
77	1	1 -	NEE	0 mr	mri	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
78	1	1 -	NEE	0 mr	mr	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
79	1	1 -	NEE	0 BPT	-	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
80	1	1 -	NEE	0 mr	mr	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
81	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
82	1	1 -	NEE	0 GW	GWU	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
83	1	1 -	NEE	0 PL	PK	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
84	1	1 -	NEE	0 PL	PK	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
85	1	1 -	NEE	0 PL	PK	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
86	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
87	1	1 -	NEE	0 VLR	-	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
88	1	1 -	NEE	0 SP	SPS	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
89	1	1 -	NEE	0 PL	PK	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
90	1	1 -	NEE	0 LG	LGBR	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
91	1	2 -	NEE	0 HT	HTP	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
92	1	1 -	NEE	0 TON	INH	219DIE16	14-1-2016	14-1-2016
93	1	1 -	WAAR	60 kl	klm	219DIE16	18-1-2016	15-1-2016
94	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	15-1-2016	15-1-2016
95	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	15-1-2016	15-1-2016
96	1	1 -	NEE	0 pl	pkt	219DIE16	15-1-2016	15-1-2016
97	1	1 -	NEE	0 kl	klm	219DIE16	15-1-2016	15-1-2016
98	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	15-1-2016	15-1-2016
99	1	1 -	NEE	0 gw	GWT	219DIE16	15-1-2016	15-1-2016
100	1	1 -	NEE	0 bpv	-	219DIE16	18-1-2016	18-1-2016
101	1	1 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	18-1-2016	18-1-2016
102	1	1 -	NEE	0 mr	mr	219DIE16	18-1-2016	18-1-2016
103	1	1 -	NEE	0 mr	mr	219DIE16	18-1-2016	18-1-2016
104	1	1 -	NEE	0 mr	mr	219DIE16	18-1-2016	18-1-2016
105	1	1 -	NEE	0 vtr	-	219DIE16	18-1-2016	18-1-2016
106	1	1 -	NEE	0 vtr	-	219DIE16	18-1-2016	18-1-2016
107	1	2 -	NEE	0 mr	mr	219DIE16	18-1-2016	18-1-2016
108	1	2 -	NEE	0 pl	pk	219DIE16	19-1-2016	19-1-2016
109	1	2 -	NEE	0 pl	pk	219DIE16	19-1-2016	19-1-2016
110	1	2 -	NEE	0 pl	pk	219DIE16	19-1-2016	19-1-2016
111	1	2 -	NEE	0 kl	kl	219DIE16	19-1-2016	19-1-2016
112	1	2 -	NEE	0 gw	gwt	219DIE16	19-1-2016	19-1-2016
113	1	2 -	NEE	0 pl	pk	219DIE16	19-1-2016	19-1-2016
114	1	2 -	NEE	0 kl	klm	219DIE16	19-1-2016	19-1-2016
115	1	2 -	NEE	0 ton	INH	219DIE16	19-1-2016	19-1-2016
116	1	2 -	NEE	0 kl	klm	219DIE16	21-1-2016	21-1-2016
117	1	2 -	NEE	0 kl	klm	219DIE16	21-1-2016	21-1-2016
118	1	1 lin	NEE	0 fun	-	219DIE16	6-3-2018	6-3-2018
119	1	1 lin	NEE	0 fun	-	219DIE16	6-3-2018	6-3-2018
1000	1	0 -	NEE	0 VLAK	-	219DIE16	5-1-2016	5-1-2016
1001	1	2 -	NEE	0 vtak	-	219DIE16	7-1-2016	7-1-2016

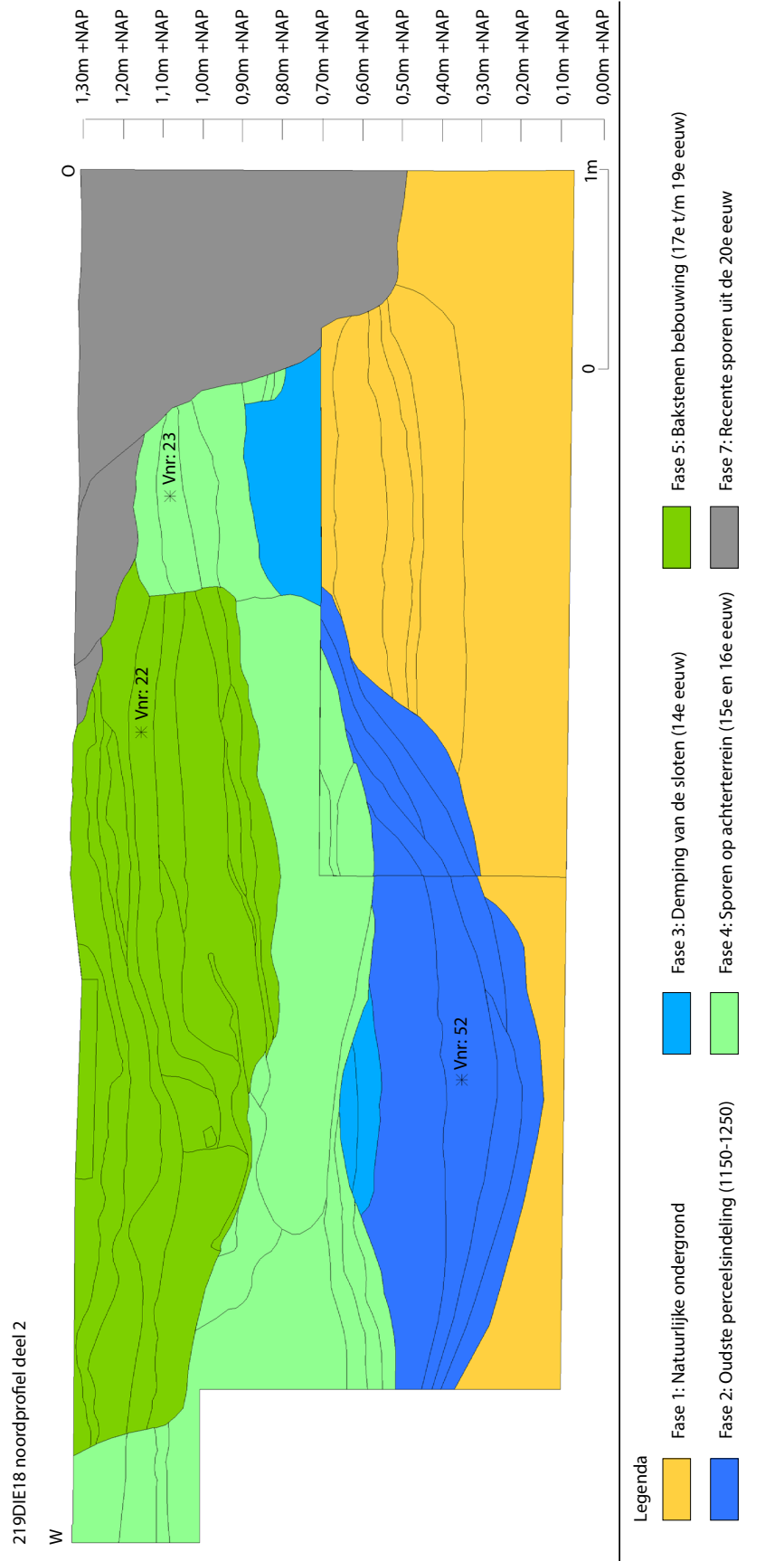
Bijlage 3: Vondstenlijst

VONDST	PROJECT	SPOOR	VULLING	VERZMWIJZE	GEWIJZIGD	INGEVOERD
1	219DIE16	1000	0	mascha	7-jan-16	7-1-2016
3	219DIE16	1000	0	punt	5-jan-16	5-1-2016
4	219DIE16	5	0	haspit	6-jan-16	6-1-2016
5	219DIE16	13	0	hascha	6-jan-16	6-1-2016
6	219DIE16	19	0	mascha	6-jan-16	6-1-2016
7	219DIE16	1000	0	punt	6-jan-16	6-1-2016
8	219DIE16	1000	0	punt	6-jan-16	6-1-2016
9	219DIE16	21	0	afwerk	6-jan-16	6-1-2016
10	219DIE16	20	0	haspit	6-jan-16	6-1-2016
11	219DIE16	22	0	mascha	6-jan-16	6-1-2016
12	219DIE16	1000	0	punt	6-jan-16	6-1-2016
13	219DIE16	23	0	punt	6-jan-16	6-1-2016
14	219DIE16	24	0	hascha	6-jan-16	6-1-2016
15	219DIE16	26	1	HASCHA	7-jan-16	7-1-2016
16	219DIE16	1000	0	PUNT	7-jan-16	7-1-2016
17	219DIE16	34	0	HASCHA	7-jan-16	7-1-2016
18	219DIE16	1000	0	punt	7-jan-16	7-1-2016
19	219DIE16	37	0	HASCHA	7-jan-16	7-1-2016
20	219DIE16	1001	0	punt	7-jan-16	7-1-2016
21	219DIE16	1001	0	prof	8-jan-16	8-1-2016
22	219DIE16	1001	0	PROF	8-jan-16	8-1-2016
23	219DIE16	1001	0	PROF	8-jan-16	8-1-2016
24	219DIE16	1001	0	PROF	8-jan-16	8-1-2016
25	219DIE16	1001	0	PROF	11-jan-16	8-1-2016
26	219DIE16	45	0	HASPIT	8-jan-16	8-1-2016
27	219DIE16	50	0	HASCHA	11-jan-16	11-1-2016
28	219DIE16	1001	0	HASCHA	11-jan-16	11-1-2016
29	219DIE16	1001	0	PROF	11-jan-16	11-1-2016
30	219DIE16	1001	0	PROF	11-jan-16	11-1-2016
31	219DIE16	1001	0	HASCHA	11-jan-16	11-1-2016
32	219DIE16	49	0	HASCHA	11-jan-16	11-1-2016
33	219DIE16	58	0	HASCHA	11-jan-16	11-1-2016
34	219DIE16	63	0	haspit	12-jan-16	12-1-2016
35	219DIE16	92	0	COUPE	14-jan-16	14-1-2016
36	219DIE16	93	0	haspit	15-jan-16	15-1-2016
37	219DIE16	100	0	haspit	18-jan-16	18-1-2016
38	219DIE16	1001	0	mascha	18-jan-16	18-1-2016
39	219DIE16	68	0	haspit	18-jan-16	18-1-2016
40	219DIE16	112	0	mascha	19-jan-16	19-1-2016
41	219DIE16	1001	0	punt	19-jan-16	19-1-2016
42	219DIE16	115	0	ME	19-jan-16	19-1-2016
43	219DIE16	114	0	haspit	19-jan-16	19-1-2016
44	219DIE16	1001	0	prof	19-jan-16	19-1-2016
45	219DIE16	1001	0	prof	20-jan-16	19-1-2016
46	219DIE16	1001	0	mc14	20-jan-16	20-1-2016
47	219DIE16	50	0	haspit	21-jan-16	21-1-2016
48	219DIE16	116	0	haspit	21-jan-16	21-1-2016
49	219DIE16	1001	0	punt	21-jan-16	21-1-2016
50	219DIE16	117	0	mascha	21-jan-16	21-1-2016
51	219DIE16	1001	0	mascha	21-jan-16	21-1-2016
52	219DIE16	1001	0	prof	21-jan-16	21-1-2016
53	219DIE16	1001	0	mc14	21-jan-16	21-1-2016

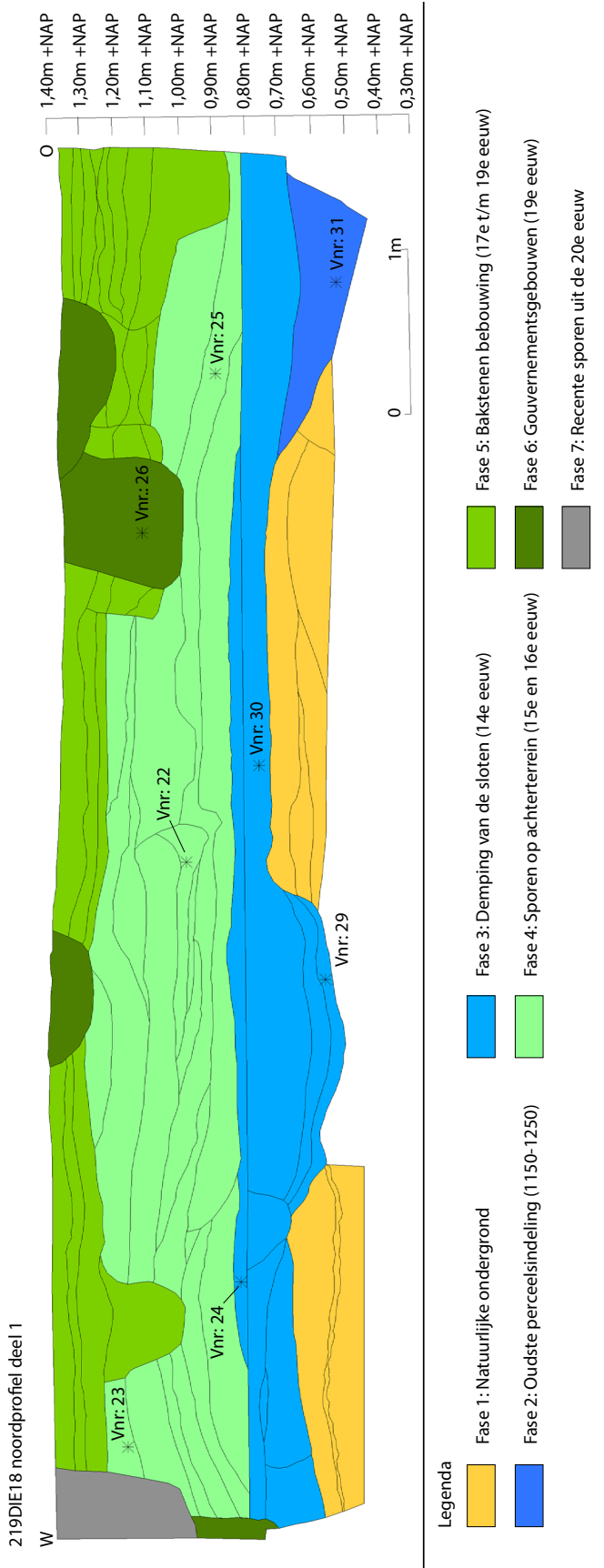
Bijlage 4: Fotolijst

FOTO	PUT	VLAKE	SPOOR	PROJECT	OPNAMEDAT	SOORT	OMSCHRYF	GEWIJZIGD	INGEVOERD
1	1	1	3	219DIE16	8-1-2016	spo	poer	8-1-2016	8-1-2016
2	1	1	10	219DIE16	8-1-2016	VLA	10t/m18	8-1-2016	8-1-2016
3	1	1	5,6	219DIE16	8-1-2016	DET	-	8-1-2016	8-1-2016
4	1	1	26,27	219DIE16	8-1-2016	vla	vlakfoto	8-1-2016	8-1-2016
5	1	2	37,44	219DIE16	8-1-2016	vla	-	8-1-2016	8-1-2016
6	1	1	0	219DIE16	20-1-2016	pro	profielf west	20-1-2016	20-1-2016
7	1	0	0	219DIE16	20-1-2016	pro	prof n	20-1-2016	20-1-2016
8	0	0	0	219DIE16	20-1-2016	pro	noordprof	20-1-2016	20-1-2016
9	1	0	0	219DIE16	20-1-2016	pro	prof o	20-1-2016	20-1-2016

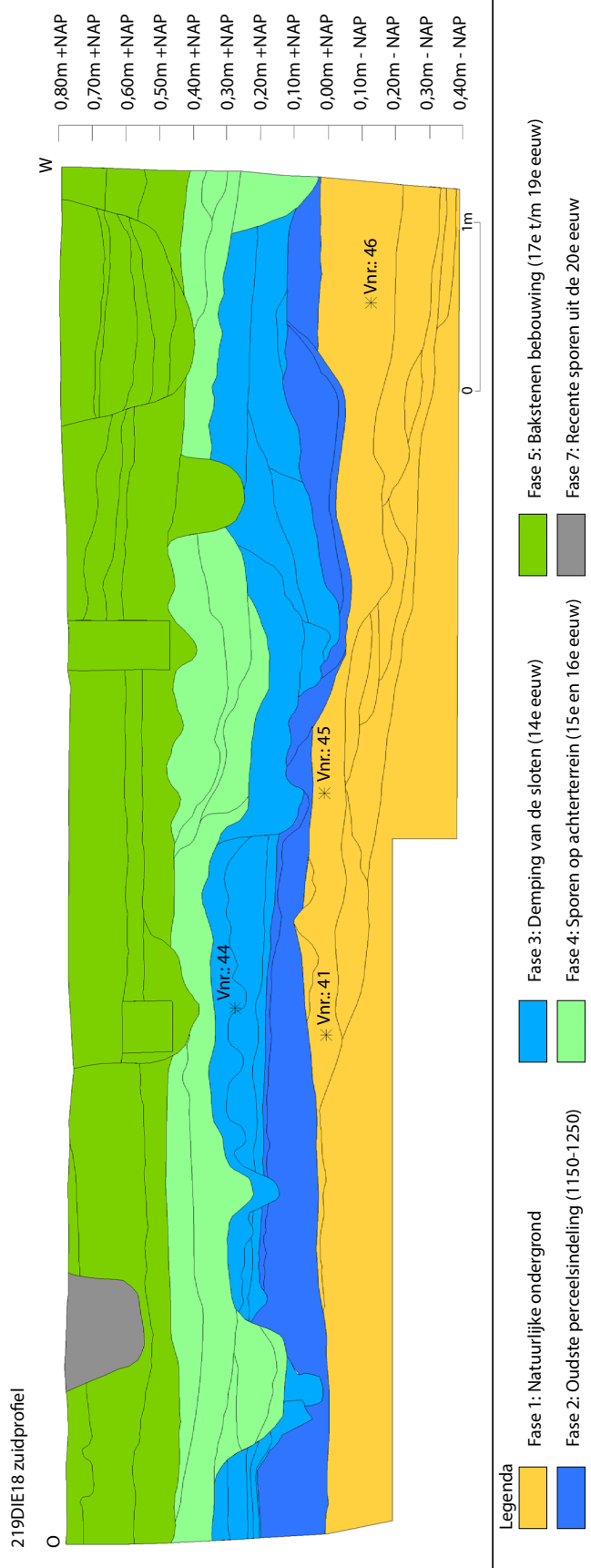
Bijlage 5: Noordprofiel 1

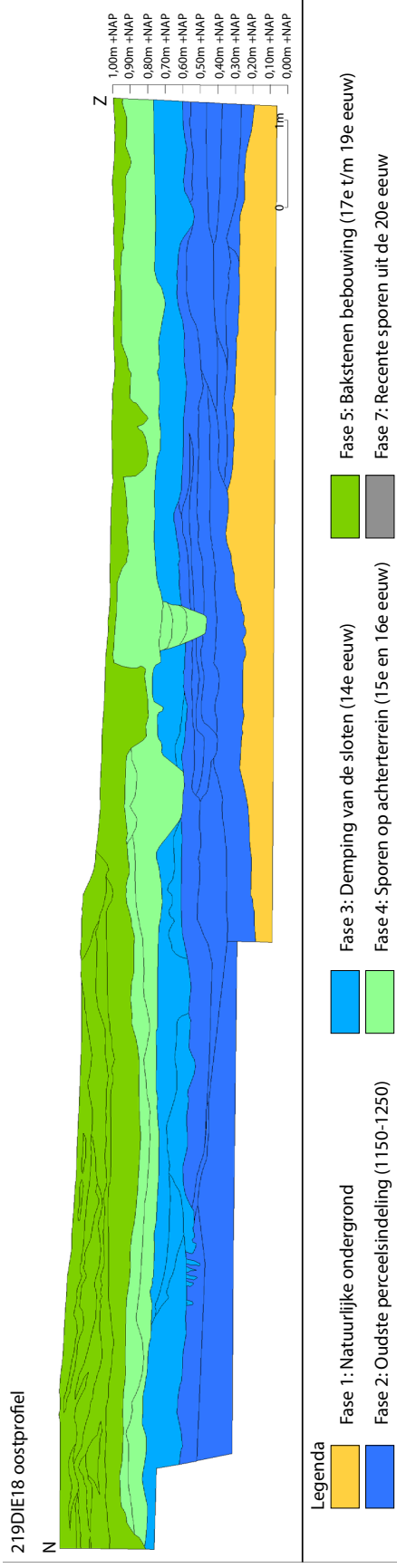
Bijlage 6: Noordprofiel 2

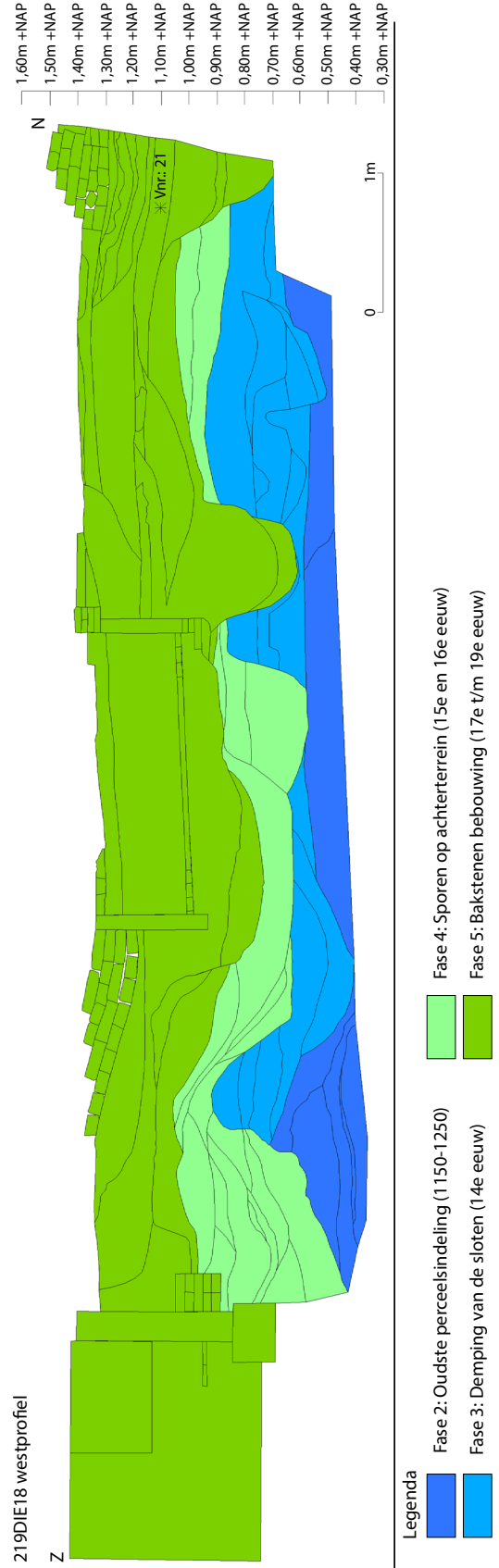
Bijlage 7: Zuidprofiel

Bijlage 8: Oostprofiel

Bijlage 9: Westprofiel

Bijlage 10: Lakzegels uit gebruikte archieven

a

b

c

d

e

- a: J.W. Racer (Archiefstuk 0214, inv.nr. 2451).
- b: J.R.B.R. van Rechteren (Archiefstuk 0214, inv.nr. 2451).
- c: Arend Sloet (Archiefstuk 0214, inv.nr. 2451)
- d: Sophie Caroline Florentina Gravin van Rechteren (Archiefstuk 0214, inv.nr. 2451).
- e: P. Hubert Rigter (Archiefstuk 0214, inv.nr. 2451).

Bijlage 11: Tellijst vondstcomplexen

vnr 37

Rijlabels	Som van MAE
-	0
ep-?	2
ep-bor-1	1
f-?	3
f-bor-?	3
f-bor-3	2
f-plo-?	1
f-zal-1	2
gl-?	8
gl-bek-?	3
gl-bek-23	1
gl-bek-24	1
gl-bek-25	2
gl-bek-26	2
gl-bek-6a	1
gl-bek-87	1
gl-fle-?	26
gl-fle-11	1
gl-fle-124	2
gl-fle-128	20
gl-fle-131	3
gl-fle-14	4
gl-fle-15	1
gl-fle-16	1
gl-fle-25	10
gl-fle-27	5
gl-fle-28	1
gl-fle-34	1
gl-fle-40	1
gl-fle-48	2
gl-fle-68	2
gl-fle-74	1
gl-fle-77	2
gl-fle-88	1
gl-fle-89	1
gl-kel-?	1
gl-kel-1	1
gl-kel-2	1
gl-kel-23	7
gl-kel-67	2
gl-nieuw	2
gl-pot-1	2
gl-vog-?	1
iw-?	7
iw-bor-?	6
iw-bor-1	1
iw-bor-2	2
iw-bor-4	1
iw-kom-?	1
iw-kom-1	2
iw-kop-1	3
iw-kop-2	1
iw-lep-3	1
m-?	1
m-bor-?	2
p-bor-5	2
pijp	29
p-kop-1	1
r-?	28
r-blo-?	8
r-blo-nieuw	1
r-gra-?	1
r-kap-?	1
r-kom-?	2
r-kom-23?	1
r-kom-89	1

r-kop-2	1
r-kop-4	1
r-pot-2	1
r-pot-59	1
r-stk-?	1
s2-?	5
s2-blo-nieuwu	1
s2-fle-?	6
s2-kan-?	1
s3-?	1
s3-kop-1	1
w-?	4
w-kom-?	2
w-zal-1	1
w-zal-2	1
Eindtotaal	266

Vnr 4

Rijlabels	Som van MAE
-	23
ep-kop-1	10
f-bor-?	4
f-bor-16	1
f-bor-3	1
f-bor-5	2
f-bor-nieuw	3
f-kom-?	1
f-zal-11	1
gl-bek-?	1
gl-bek-95a	1
gl-fle-11	1
gl-kel-?	1
gl-kel-23	1
iw-bor-?	4
iw-bor-10	3
iw-bor-11	2
iw-kom-5	1
iw-kop-1	1
iw-the-8	5
m-kom-12	1
p-bor-1	1
p-bor-11	1
p-kop-9	1
p-vaa-nieuw	1
r-?	0
r-bor-4	1
r-stk-7	1
s2-?	1
s2-fle-4	6
s3-bor-4	1
s3-kom-?	1
w-?	4
w-kap-2	2
w-tes-1	1
w-tes-2	1
Eindtotaal	91

vnr 34

Rijlabels	Som van MAE
-	2
f-?	1
f-bor-?	3
f-bor-1	2
f-bor-10	1
f-bor-11	1
f-bor-16	2
f-bor-18	4
f-bor-2	2
f-bor-8	3
f-dek-nieuw	1
f-kom-?	2
f-kom-1	1
f-kop-1	3
f-kop-2	1
f-plo-1	1
f-plo-3	2
gl-?	0
gl-bek-?	5
gl-bek-15a	1
gl-bek-29	1
gl-bek-35	1
gl-bek-37	8
gl-fle-?	6
gl-flu-?	1
gl-kel-?	6
gl-kel-11	1
gl-kel-14	14
gl-kel-2	1
gl-kel-38	5
gl-roe-?	9
gl-roe-1	1
gl-roe-2	2
gl-roe-5	1
gl-roe-6	2
gl-sta-?	1
gl-sta-5	5
KER	4
m-bor-?	4
p-?	0
p-bor-?	1
p-bor-4	1
pijp	6
p-kom-14	1
p-kop-?	1
r-?	33
r-bor-4	2
r-dek-1	1
r-gra-?	6
r-kop-2	1
r-oli-?	1
r-pot-?	1
r-pot-6 of r-pis-15	1
r-zal-?	1
r-zal-3	1
s2-?	8
s2-kan-?	2
w-?	1
w-kom-15	1
w-kop-30	1
Eindtotaal	184

Catalogus

S. van Zanten

Beerput S100, vondstnummer 37.

1. schaal 1:4
- 1a. Zwo-0219_37_22
- 1b. 1725-1860
2. s2-blo-
3. 1700-1800
4. Ø 35
- 5a. steengoed met oppervlakte
behandeling en/of engobe
- 5b. loodglazuur
- 5c. appliques floraal
- 6a. -
- 6b. -
- 6c fragment
7. bloempot
- 8.
- 9.

2. schaal 1:2
- 1a. Zwo-0219_37_1
- 1b. 1725-1860
2. s3-kop-1
3. 1740-1760
4. h: 3,8; Ø 7,7
- 5a. industrieel steengoed
- 5b. loodglazuur
- 5c. *scratch blue*, florale motieven
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c compleet
7. kop
8. Engeland
- 9.

3. schaal 1:2
- 1a. Zwo-0219_37_26
- 1b. 1725-1860
2. r-blo-29
3. 1675-1850
4. h: 15,6; Ø17
- 5a. roodbakkend
- 5b. ongeglazuurd
- 5c. -
- 6a. standvlak met gat
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bloempot
8. Nederland
- 9.

4. schaal 1:2

1a. Zwo-0219_37_113

1b. 1725-1860

2. r-kop-2

3. 1700-1850

4. h:6,7; Ø14

5a. roodbakkend

5b. loodglazuur met koperoxide
binnenkant

5c. -

6a. standring

6b. worstoor

6c archeologisch compleet

7. kop

8.

9.

5. schaal 1:2

1a. Zwo-0219_37_23

1b. 1725-1860

2. r-kop-4

3. 1675-1865

4. h: 7,2; Ø10,9

5a. roodbakkend

5b. loodglazuur en slib

5c. ringeloor S versiering

6a. standring

6b. licht toegeknepen worstoor

6c archeologisch compleet

7. kop

8.

9.

6. schaal 1:4

1a. Zwo-0219_37_24

1b. 1725-1860

2. r-kom-23

3. 1836-1872

4. h:9,2; Ø17

5a. roodbakkend

5b. maangaanoxide loodglazuur

5c. zwartgoed

6a. standring

6b. lintoor

6c archeologisch compleet

7. kom

8. Nederland, regio

9.

- 7.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_114
 1b. 1725-1860
 2. r-kom-89
 3. 1500-1700
 4. h:10,5; Ø29
 5a. roodbakkend
 5b. loodglazuur binnenkant
 5c. -
 6a. standring
 6b. schenklip
 6c archeologisch compleet
 7. kom
 8.
 9.

- 8.** schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_37_16
 1b. 1725-1860
 2. w-zal-1
 3. 1650-1750
 4. h: 3,8; Ø5,3
 5a. witbakkend
 5b. loodglazuur
 5c. -
 6a. standvlak
 6b. -
 6c compleet
 7. zalfpot
 8.
 9.

- 9.** schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_37_21
 1b. 1725-1860
 2. w-zal-2
 3. 1650-1750
 4. h: 4,4; Ø7,5
 5a. witbakkend
 5b. loodglazuur
 5c. -
 6a. standvlak
 6b. -
 6c compleet
 7. zalfpot
 8.
 9.

- 10.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_17
 1b. 1725-1860
 2. f-bor-3
 3. 1700-1800
 4. h:3,5; Ø23
 5a. faience
 5b. tinglazuur
 5c. florale motieven
 6a. standvlak
 6c archeologisch compleet
 7. bord
 8.
 9.

- 11.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_18
 1b. 1725-1860
 2. f-bor-3
 3. 1700-1800
 4. Ø23
 5a. faience
 5b. tinglazuur
 5c. florale motieven
 6a. -
 6c randfragment
 7. bord
 8.
 9.

- 12.** schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_37_19
 1b. 1725-1860
 2. f-zal-1
 3. 1650-1750
 4. h: 5,6; Ø8,2
 5a. faience
 5b. tinglazuur
 5c. onversierd
 6a. standvlak
 6c compleet
 7. zalfpot
 8.
 9.

13. schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_37_20
- 1b. 1725-1860
2. f-zal-1
3. 1650-1750
4. h: 4,0; Ø6,5
- 5a. faience
- 5b. tinglazuur
- 5c. onversierd
- 6a. standvlak
- 6b. -
- 6c compleet
7. zalfpot
- 8.
- 9.

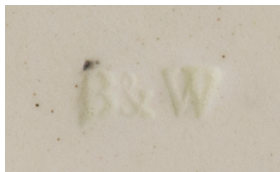
14. schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_37_3
- 1b. 1725-1860
2. iw-bor-1
3. 1800-1900
4. h: 2,5; Ø13
- 5a. industrieel wit
- 5b. loodglazuur, onderglazuur blauw
- 5c. Transfer/drukdecor met een Italiaans tafereel.
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
8. Dixon Austin (4), Engeland, Sunderland
9. Strand 1874, 40.

15. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_9
- 1b. 1725-1860
2. iw-bor-2
3. 1775-1850
4. h:2,3; Ø24,5
- 5a. industrieel wit
- 5b. loodglazuur
- 5c. onversierd, Barker 9 rand
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
8. Heat... Engeland
9. Barker 1990, 165; Barker 1990, 179.

- 16.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_10
 1b. 1725-1860
 2. iw-bor-2
 3. 1775-1850
 4. h: 2,7; Ø25,5
 5a. industrieel wit
 5b. loodglazuur
 5c. onversierd. Barker 9 rand
 6a. standring
 6b. -
 6c. compleet
 7. bord
 8. B&W
 Engeland
 9. Barker 1990, 165; Barker 1990, 179.

- 17.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_11
 1b. 1725-1860
 2. iw-bor-4
 3. 1800-1900
 4. h:1,9; Ø24,7
 5a. industrieel wit
 5b. loodglazuur
 5c. transferprint, bibliotheekscene
 6a. standvlak
 6b. -
 6c. compleet
 7. bord
 8. Creil-Monterau, Frankrijk
 9.

- 18.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_7
 1b. 1725-1860
 2. iw-kom-1
 3. 1800-1900
 4. h: 5,3; Ø11,5
 5a. industrieel wit
 5b. loodglazuur
 5c. onversierd
 6a. standring
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. kom
 8. Wedgwood
 Engeland
 9.

- 19.** schaal 1:2
1a. Zwo-0219_37_8
1b. 1725-1860
2. iw-kom-1
3. 1856 (?)
4. h: 7,0; Ø13,5
5a. industrieel wit
5b. loodglazuur
5c. onversierd
6a. standing
6b. -
6c archeologisch compleet
7. kom
8. Petrus Regout, blindmerk PR56
Maastricht, Nederland
9. Polling 2006, 22.

- 20.** schaal 1:2
1a. Zwo-0219_37_2
1b. 1725-1860
2. iw-kop-1
3. 1750-1800
4. h:4,1; Ø7,7
5a. industrieel wit
5b. loodglazuur
5c. onversierd
6a. standing
6b. -
6c compleet
7. kop
8. Engeland
9.

- 21.** schaal 1:2
1a. Zwo-0219_37_4
1b. 1725-1860
2. iw-kop-1
3. 1775-1825
4. h:4,2; Ø6,6
5a. industrieel wit
5b. loodglazuur
5c. onversierd
6a. standing
6b. -
6c archeologisch compleet
7. kop
8. Engeland
9.

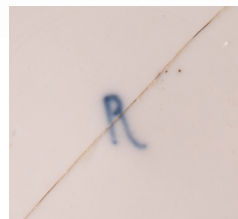
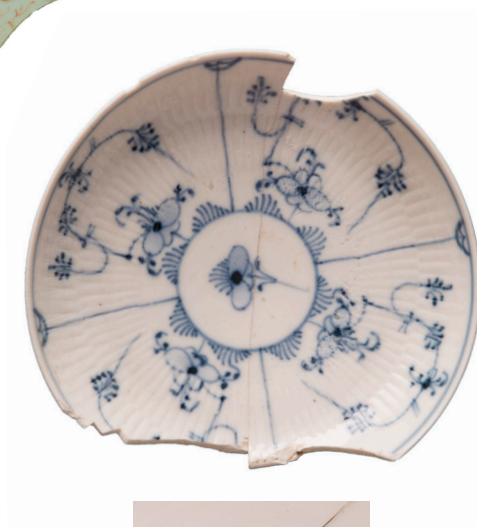
- 22.** schaal 1:2
1a. Zwo-0219_37_5
1b. 1725-1860
2. iw-kop-1
3. 1775-1825
4. h:4,4; Ø7,5
5a. industrieel wit
5b. loodglazuur
5c. onversierd
6a. standring
6b. -
6c archeologisch compleet
7. kop
8. Engeland
9.

- 23.** schaal 1:2
1a. Zwo-0219_37_6
1b. 1725-1860
2. iw-kop-2
3. 1800-1900
4. h:6,5; Ø10
5a. industrieel wit
5b. loodglazuur
5c. onversierd
6a. standring
6b.-
6c compleet
7. kop
8. Engeland
9.

- 24.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_4
1b. 1725-1860
2. p-bor-5
3. 1700-1800
4. h:2,7; Ø23,1
5a. porselein
5b. veldspaatglazuur
5c. landschap
6a. standring
6b. -
6c archeologisch compleet
7. bord
8. China
9.

25. schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_37_15
- 1b. 1725-1860
2. p-bor-5
3. 1775-1800
4. h: 2,4; Ø24
- 5a. porselein
- 5b. veldspaatglazuur, onderglazuur blauw, bovenglazuur goud en rood.
- 5c. spiegel: bloempot met chrysanten en pioenrozen; Vlag: shishi en pioenrozen.
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
8. Imari, China
- 9.

26. schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_37_13
- 1b. 1725-1860
2. p-kop-1
3. 1700-1800
4. h: 3,4; Ø6,8
- 5a. porselein
- 5b. veldspaatglazuur, onderglazuur blauw.
- 5c. lange lijs in tuin met chrysant of pioenroos.
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. kop
8. China
- 9.

27. schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_37_12
- 1b. 1725-1860
2. ep-bor-1
3. 1750-1900
4. h:3; Ø12,4
- 5a. Europees porselein
- 5b. veldspaatglazuur, onderglazuur blauw.
- 5c. florale versiering in blauw
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
8. Gemerkt met 'R', beeldmerk Europa
- 9.

- 28** schaal 1:2
1a. 0219_37_107
1b. 1725-1844
2. gl-fle-14
3. 1725-1850
4. h: 8,5; Ø2,2
5a. glas
5b. -
5c. geen versiering
6a. licht opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c. compleet
7. medicijnflesje
8. -
9.

- 29.** schaal 1:2
1a. 0219_37_108
1b. 1725-1844
2. gl-fle-14
3. 1725-1850
4. h:8,5; Ø3,8
5a. glas
5b. -
5c. geen versiering
6a. licht opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c. compleet
7. medicijnflesje
8. -
9.

- 30.** schaal 1:2
1a. Zwo-0219_37_53
1b. 1725-1860
2. gl-fle-11
3. 1700-1850
4. h: 8,5; Ø1,8
5a. glas
5b. -
5c. geen versiering
6a. licht opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c. compleet
7. medicijnflesje
8. -
9.

- 31.** schaal 1:2
1a. Zwo-0219_37_51
1b. 1725-1860
2. gl-fle-14
3. 1725-1850
4. h: 10,5; Ø3,6
5a. glas
5b. -
5c. geen versiering
6a. licht opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c. compleet
7. medicijnflesje
8. -
9.

- 32.** schaal 1:2
1a. Zwo-0219_37_52
1b. 1725-1860
2. gl-fle-14
3. 1725-1850
4. h: 8,8; Ø2,8
5a. glas
5b. -
5c. geen versiering
6a. licht opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c. compleet
7. medicijnflesje
8. -
9.

33. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_105
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-25
- 3. 1725-1760
- 4. h: 18,5; Ø14,2
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c. compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

34. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_27
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-25
- 3. 1725-1760
- 4. h:17,4; Ø13,4
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c. compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

35. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_30
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-25
- 3. 1725-1760
- 4. h: 18,2; Ø13,9
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c. compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

36. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_41
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-25
- 3. 1725-1760
- 4. h:18,8; Ø14,4
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c. archeologisch compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

37. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_46
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-25
- 3. 1725-1760
- 4. h: 17,2; Ø14,3
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c. archeologisch compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

- 38.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_48
1b. 1725-1860
2. gl-fle-25
3. 1725-1760
4. h: 18,2; Ø14
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. fles
8.
9.

- 39.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_55
1b. 1725-1860
2. gl-fle-25
3. 1725-1760
4. h:18,9; Ø14,3
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. glas
8.
9.

- 40.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_56
1b. 1725-1860
2. gl-fle-25
3. 1725-1760
4. h: 18,2; Ø13,8
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem, pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. glas
8.
9.

- 41.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_47
1b. 1725-1860
2. gl-fle-25
3. 1725-1760
4. h:17,9; Ø14,1
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. fles
8.
9.

- 42.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_57
1b. 1725-1860
2. gl-fle-25
3. 1725-1760
4. h:18,9; Ø14,3
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. fles
8.
9.

- 43.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_61
1b. 1725-1860
2. gl-fle-27
3. 1800-1900
4. h: 26,3; Ø9,8
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. licht opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. fles
8.
9.

- 44.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_62
1b. 1725-1860
2. gl-fle-27
3. 1800-1900
4. h: 28,6; Ø9,5
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. licht opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. fles
8.
9.

- 45.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_64
1b. 1725-1860
2. gl-fle-27
3. 1800-1900
4. h: 29,6; Ø9
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. fles
8.
9.

- 46.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_71
1b. 1725-1860
2. gl-fle-28
3. 1700-1800
4. h: 29,5; Ø9,4
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. fles
8.
9.

- 47.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_69
 1b. 1725-1860
 2. gl-fle-40
 3. 1750-1825
 4. h:29,9; Ø10,7
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. fles
 8.
 9.

- 48.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_70
 1b. 1725-1860
 2. gl-fle-48
 3. 1700-1750
 4. h:21,6; Ø10,7
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. fles
 8.
 9.

- 49.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_65
 1b. 1725-1860
 2. gl-fle-68
 3. 1850-1900
 4. h: 33,4; Ø8,1
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. hoog opgesotken bodem met pontilmerk
 6b.-
 6c archeologisch compleet
 7. wijnfles
 8.
 9.

50. schaal 1:4

1a. Zwo-0219_37_66

1b. 1725-1860

2. gl-fle-68

3. 1850-1900

4. h: 35,4; Ø7,9

5a. glas

5b. -

5c. -

6a. opgestoken bodem met pontilmerk

6b. -

6c. compleet

7. wijnfles

8. Duitsland (?)

9.

51. schaal 1:4

1a. Zwo-0219_37_33

1b. 1725-1860

2. gl-fle-74

3. 1750-1800

4. h: 27,8; Ø9,1

5a. glas

5b. -

5c. -

6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk

6b. -

6c. compleet

7. fles

8.

9.

52. schaal 1:4

1a. Zwo-0219_37_34

1b. 1725-1860

2. gl-fle-77

3. 1750-1800

4. h:28,2; Ø8,5

5a. glas

5b. -

5c. -

6a. licht opgestoken bodem met pontilmerk

6b. -

6c. compleet

7. fles

8.

9.

53. schaal 1:4

1a. Zwo-0219_37_106

1b. 1725-1860

2. gl-fle-77

3. 1750-1800

4. h: 30; Ø8,5

5a. glas

5b. -

5c. -

6a. opgestoken bodem met pontilmerk

6b. -

6c. compleet

7. fles

8.

9.

54. schaal 1:4

1a. Zwo-0219_37_60

1b. 1725-1860

2. gl-fle-88

3. 1720-1850

4. h:25,4; Ø8,7

5a. glas

5b. -

5c. -

6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk

6b. -

6c. archeologisch compleet

7. fles

8.

9.

55. schaal 1:4

1a. Zwo-0219_37_67

1b. 1725-1860

2. gl-fle-89

3. 1850-1900

4. h: 34,2; Ø7,8

5a. glas

5b. -

5c. -

6a. opgestoken bodem met pontilmerk

6b. -

6c. archeologisch compleet

7. wijnfles

8.

9.

56. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_59
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-124
- 3. 1750-1875
- 4. h:25,2; Ø8,7
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. opgestoken bodem ; pontilmerk
- 6b. -
- 6c compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

57. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_102
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-124
- 3. 1750-1800
- 4. h:23,9; Ø7,6
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. opgestoken bodem; pontilmerk
- 6b. -
- 6c compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

58. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_104
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-128
- 3. 1750-1800
- 4. h:19,6; Ø14,9
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. hoog opgestoken bodem; pontilmerk
- 6b.-
- 6c compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

59. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_103
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-128
- 3. 1750-1800
- 4. h:21,1; Ø14,5
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

60. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_28
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-128
- 3. 1750-1800
- 4. h:18; Ø14
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

61. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_29
- 1b. 1725-1860
- 2. gl-fle-128
- 3. 1750-1800
- 4. h:19,5; Ø14,2
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c compleet
- 7. fles
- 8.
- 9.

- 62.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_31
1b. 1725-1860
2. gl-fle-128
3. 1750-1800
4. h:18,6; Ø14,4
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c. compleet
7. fles
8.
9.

- 63.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_32
1b. 1725-1860
2. gl-fle-128
3. 1750-1800
4. h:19,2; Ø13,8
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c. compleet
7. fles
8.
9.

- 64.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_35
1b. 1725-1860
2. gl-fle-128
3. 1750-1800
4. h: 20,4; Ø14,6
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c. archeologisch compleet
7. fles
8.
9.

- 65.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_36
1b. 1725-1860
2. gl-fle-128
3. 1750-1800
4. h: 19; Ø14,5
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c. archeologisch compleet
7. fles
8.
9.

- 66.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_38
1b. 1725-1860
2. gl-fle-128
3. 1750-1800
4. h;20,3; Ø14,3
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. hoog opgestoken bodem met pontilmerk
6b. -
6c. archeologisch compleet
7. fles
8.
9.

67. schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_37_42
- 1b. 1725-1860
2. gl-fle-131
3. 1760-1800
4. h:19,1; Ø8,9
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. glas zegel 'Constantiawyn'
- 6a. opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. wijnfles
8. wijn uit Zuid-Afrika- Groot Constantia, herkomst fles vermoedelijk België/ Duitsland
9. Soetens 2001, 36.

68. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_58
- 1b. 1725-1860
2. gl-fle-131
3. 1760-1800
4. h:21,1; Ø9,2
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. glas zegel 'Constantiawyn'
- 6a. opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. wijnfles
8. wijn uit Zuid-Afrika- Groot Constantia, herkomst fles vermoedelijk België/ Duitsland
9. Soetens 2001, 36.

69. schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_37_83
- 1b. 1725-1860
2. gl-bek-23
3. 1750-1800
4. h:6,3; Ø5
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. onversierd
- 6a. verdikt standvlak
- 6b. -
- 6c compleet
7. bekeerglas
- 8.
- 9.

- 70.** schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_37_73
 1b. 1725-1860
 2. gl-bek-24
 3. 1775-1850
 4. h:6,2; Ø5,6
 5a. glas
 5b. -
 5c. gefaceteerd aan de onderkant
 6a. standvlak, pontilmerk
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. beker
 8.
 9.

- 71.** schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_37_84
 1b. 1725-1860
 2. gl-bek-25
 3.
 4. h: 9,9; Ø8,4
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. verdikt standvlak
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. bekeerglas
 8.
 9.

- 72.** schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_37_85
 1b. 1725-1860
 2. gl-bek-25
 3.
 4. h:10,2; Ø8,2
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. standvlak
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. bekeerglas
 8.
 9.

- 73.** schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_37_72
 1b. 1725-1860
 2. gl-bek-87
 3. 1750-1800
 4. h: 11,5; Ø6,1
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. geknepen geribde voet, pontilmerk
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. bekeerglas
 8.
 9.

- 74.** Schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_37_74
 1b. 1725-1860
 2. gl-bek-74
 3. 1775-1850
 4. h: 6,0; Ø5,4
 5a. glas
 5b. -
 5c. verticaal ribbenpatroon
 6a. standvlak
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. bekeerglas
 8.
 9.

- 75.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_86
 1b. 1725-1860
 2. gl-ke1-1
 3.
 4. h: -; Ø-
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. standvoet
 6b. -
 6c. half compleet
 7. kelkglas
 8.
 9.

- 76.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_87
1b. 1725-1860
2. gl-keel-2
3.
4. h: -; -
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. standvoet
6b. -
6c half compleet
7. kelkglas
8.
9.

- 77.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_109
1b. 1725-1860
2. gl-keel-23
3.
4. h: 12,6; Ø5
5a. glas
5b. radgravure
5c. lijnmotieven onder de rand
6a. standvoet met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. kelkglas
8. Bohemen
9.

- 78.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_79
1b. 1725-1860
2. gl-keel-23
3. 1750-1850
4. h: 13,2; Ø-
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. standvoet met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. kelkglas
8.
9.

- 79.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_110
1b. 1725-1860
2. gl-keel-23
3.
4. h: 12,4; Ø7,5
5a. loodhoudend glas
5b. -
5c. -
6a. standvoet met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. kelkglas
8. Engels (?)
9.

- 80.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_80
1b. 1725-1860
2. gl-keel-23
3. 1750-1850
4. h: 12,4; Ø5,7
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. standvoet met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. kelkglas
8.
9.

- 81.** schaal 1:4
1a. Zwo-0219_37_81
1b. 1725-1860
2. gl-keel-23
3. 1750-1850
4. h: 12,7; Ø5,7
5a. glas
5b. -
5c. -
6a. standvoet met pontilmerk
6b. -
6c archeologisch compleet
7. kelkglas
8.
9.

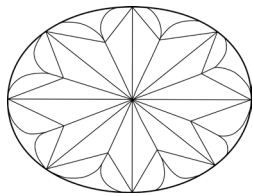
- 82.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_76
 1b. 1725-1860
 2. gl-keel-23
 3. 1750-1850
 4. h: 12,7; Ø5,6
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. standvoet met pontilmerk
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. kelkglas
 8.
 9.

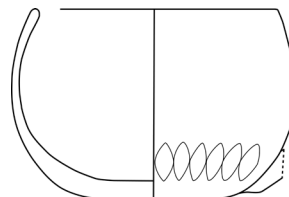
- 83.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_77
 1b. 1725-1860
 2. gl-keel-67
 3. 1750-1800
 4. h: 12; Ø6,4
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. standvoet met pontilmerk
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. kelkglas
 8.
 9.

- 84.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_90
 1b. 1725-1860
 2. gl-keel-?
 3.
 4. Ø4,5
 5a. glas
 5b. -
 5c. gefaceteerde kelk
 6a. -
 6b. -
 6c kelk archeologisch compleet
 7. kelkglas
 8.
 9.

- 85.** schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_37_89
 1b. 1725-1860
 2. gl-
 3. 1750-1850
 4. h: 2,5 ; Ø6,6
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. standvlak gefaceteerd
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. onbekend
 8.
 9.

- 86.** schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_37_88
 1b. 1725-1860
 2. gl-
 3. 1750-1850
 4. h: 5,5; Ø6,4
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. standvlak
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. onbekend
 8.
 9.

87a. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_95
- 1b. 1725-1844
2. gl-pot-1
3. 1700-1850
4. h: 11,6; Ø10
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. glazen pot (albarello)
- 8.
- 9.

87b. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_94
- 1b. 1725-1844
2. gl-pot-1
3. 1700-1850
4. h: 18,7; Ø12,6
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. glazen pot (albarello)
- 8.
- 9.

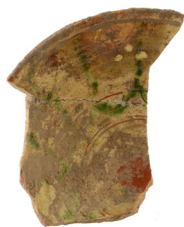
88. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_93
- 1b. 1725-1844
2. gl-vog-1
3. 1700-1850
4. h min 15.0; Ø 8,5
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b. -
- 6c half compleet
7. vogeldrinkbakje
- 8.
- 9.

Mestkuil S63, vondstnummer 34.

- 89.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_34_45
 1b. 1600-1700
 2. s2-kan
 3. 1650-1700
 4. h:-; Ø -
 5a. steengoed met oppervlakte
 behandeling en/of engobe
 5b. -
 5c. appliques
 6a. standvlak
 6b. -
 6c half compleet
 7. kan
 8. Westerwald
 9.

- 90.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_34_50
 1b. 1600-1700
 2. r-bor-4
 3. 1600-1700
 4. h: 4,8; Ø22
 5a. roodbakkend
 5b. binnenkant loodglazuur
 5c. slibversiering streepjes
 6a. standring
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. bord
 8.
 9.

- 91.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_34_48
 1b. 1600-1700
 2. r-tes-12
 3. 1600-1700
 4. h:-; Ø-
 5a. roodbakkend
 5b. ongeglazuurd
 5c. -
 6a. standring
 6b. licht toegeknepen worstoor
 6c fragmenten
 7. test
 8.
 9.

- 92.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_34_48
 1b. 1600-1700
 2. r-kop-2
 3. 1500-1700
 4. h: 8; Ø13
 5a. roodbakkend
 5b. binnenkant loodglazuur
 5c. -
 6a. standring
 6b. licht toegeknepen worstoor
 6c archeologisch compleet
 7. kop
 8.
 9.

- 93.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_47
 1b. 1600-1700
 2. r-pot-6
 3. 1550-1650
 4. h: 11,7; Ø13,9
 5a. roodbakkend
 5b. binnenkant loodglazuur
 5c. -
 6a. standring
 6b. worstoor
 6c archeologisch compleet
 7. pot
 8.
 9.

- 94.** schaal 1:2
 1a. Zwo-0219_34_46
 1b. 1600-1700
 2. r-zal-3
 3. 1550-1600
 4. h: 5,5; Ø4,5
 5a. roodbakkend
 5b. binnenkant met loodglazuur
 5c. -
 6a. standvlak
 6b. -
 6c compleet
 7. zalfpot
 8.
 9.

95. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_34_44
- 1b. 1600-1700
2. w-kop-30
- 3.
4. h: 7,1; Ø13
- 5a. witbakkend
- 5b. loodglazuur met koperoxide
- 5c. -
- 6a. standring
- 6b. gegolfde rand
- 6c archeologisch compleet
7. kop
- 8.
- 9.

96. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_34_4
- 1b. 1600-1700
2. f-bor-1
3. 1650-1700
4. h:4,7; Ø30
- 5a. faience
- 5b. tinglazuur op beide zijden
- 5c. chinese voorstelling.
- 6a. standring
- 6b.-
- 6c archeologisch compleet
7. bord
8. Nederland
- 9.

97. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_37_26
- 1b. 1600-1700
2. f-bor-2
3. 1650-1700
4. h: 2,0; Ø21
- 5a. faience
- 5b. tinglazuur beide kanten
- 5c. wapenschild in blauw
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
- 8.
- 9.

- 98.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_18
 1b. 1600-1700
 2. f-bor-8
 3. 1650-1700
 4. h: 2,2; Ø11
 5a. faïence
 5b. tinglazuur beide kanten
 5c. Chinese vaas en pot op een tafeltje.
 6a. standring
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. bord
 8.
 9.

- 99.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_16
 1b. 1600-1700
 2. f-bor-8
 3. 1650-1700
 4. h: 2,5; Ø11
 5a. faïence
 5b. tinglazuur beide kanten
 5c. florale motieven op vlag
 6a. standring
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. bord
 8.
 9.

- 100.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_27
 1b. 1600-1700
 2. f-bor-2
 3. 1650-1700
 4. h: 2,3; Ø21
 5a. faïence
 5b. tinglazuur beide kanten
 5c. wapenschild in blauw
 6a. standring
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. bord
 8.
 9.

- 101.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_15
 1b. 1600-1700
 2. f-bor-8
 3. 1650-1700
 4. h: 2,5; Ø11
 5a. faïence
 5b. tinglazuur beide kanten
 5c. florale motieven op vlag
 6a. standring
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. schoteltje
 8.
 9.

- 102.** schaal 1:4
 1a. Zwo-0219_37_1
 1b. 1600-1700
 2. f-bor-10
 3. 1680-1700
 4. h: 3,2; Ø26
 5a. faïence
 5b. tinglazuur beide kanten
 5c. Chinese figuren op de rand en spiegel
 6a. standring
 6b. -
 6c. archeologisch compleet
 7. bord
 8. Delft, Nederland
 9. Van Aken-Fehmers & Schledorn 2001, 164; afb.nr. 30.

103.schaal 1:4

1a. Zwo-0219_34_2

1b. 1600-1700

2. f-bor-10

3. 1680-1700

4. h: 3,8; Ø26

5a. faience

5b. tinglazuur op beide zijden

5c. Merk; DPAUW5

6a. standring

6b. -

6c archeologisch compleet

7. bord

8. De Paauw, Delft

9. Van Aken-Fehmers & Schledorn 2001, 164; afb.nr. 30.

104.schaal 1:4

1a. 0219_34_3

1b. Zwo-1600-1700

2. f-bor-11

3. 1650-1700

4. h: 4,4; Ø22,1

5a. faience

5b. tinglazuur op beide zijden

5c. Chinese figuren met vlag in landschap

6a. standring

6b. -

6c compleet

7. bord

8.

9.

105.schaal 1:4

1a. 0219_34_14

1b. Zwo-1600-1700

2. f-bor-16

3. 1650-1700

4. h: 3,1; Ø11

5a. faience

5b. tinglazuur op beide zijden

5c. Chinese figuren in landschap

6a. standring

6b. -

6c archeologisch compleet

7. bord

8.

9.

106. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_34_23
- 1b. 1625-1650
2. f-bor-18
3. 1650-1700
4. h: 1; Ø-
- 5a. faïence
- 5b. tinglazuur op beide kanten
- 5c. florale versiering
- 6a. standvlak
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
- 8.
- 9.

107. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_34_21
- 1b. 1625-1650
2. f-bor-18
3. 1650-1700
4. h: 1,2; Ø-
- 5a. faïence
- 5b. tinglazuur op beide kanten
- 5c. florale versiering
- 6a. standvlak
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
- 8.
- 9.

108. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_34_22
- 1b. 1625-1650
2. f-bor-18
3. 1650-1700
4. h: 1,4; Ø-
- 5a. faïence
- 5b. tinglazuur op beide kanten
- 5c. florale versiering
- 6a. standvlak
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
- 8.
- 9.

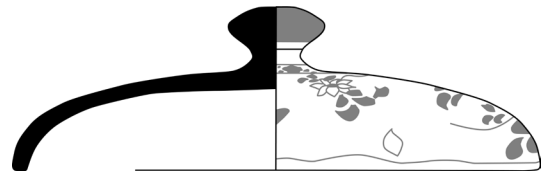
109. schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_34_24
- 1b. 1625-1650
2. f-bor-16
3. 1650-1700
4. h: 1,2; Ø-
- 5a. faïence
- 5b. tinglazuur op beide kanten
- 5c. landschapje
- 6a. standvlak
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
- 8.
- 9.

110. schaal 1:4; tekening 1:2

- 1a. Zwo-0219_34_20
- 1b. 1600-1700
2. f-dek-16
3. 1650-1700
4. h: 4,2; Ø15
- 5a. faïence
- 5b. tinglazuur op beide kanten
- 5c. florale motieven
- 6a. -
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. deksel
- 8.
- 9.

111.schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_34_7
- 1b. 1600-1700
2. f-kom-1
3. 1650-1700
4. h: 9,7; Ø16,5
- 5a. faïence
- 5b. tinglazuur op beide kanten
- 5c. imitatie van Chinees porselein
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. kom
- 8.
- 9.

112.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_34_12
- 1b. 1600-1700
2. f-kop-2
3. 1650-1700
4. h: 4,0; Ø7
- 5a. faïence
- 5b. tinglazuur op beide zijden
- 5c. florale motieven
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. kop
- 8.
- 9.

113.schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_34_28
- 1b. 1600-1700
2. f-plo-1
3. 1600-1650
4. h: -; Ø29
- 5a. faïence
- 5b. tinglazuur beide kanten
- 5c. onversierd
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. ploischotel
- 8.
- 9.

114.schaal 1:4

- 1a. Zwo-0219_34_30
- 1b. 1600-1700
2. f-plo-3
3. 1660-1675
4. h: 4,0; Ø21,3
- 5a. faience
- 5b. tinglazuur aan beide kanten
- 5c. onversierd
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. plooi bord
- 8.
- 9.

115.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_34_34
- 1b. 1600-1700
2. p-bor-4
3. 1600-1650
4. h:2,2; Ø10,8
- 5a. Chinees porselein
- 5b. veldspaatglazuur
- 5c. chinees figuur in landschap
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. kraakporselein bord
8. China
- 9.

116.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_34_36
- 1b. 1600-1700
2. p-kom-14
- 3.
4. h: 9; Ø9
- 5a. Chinees porselein
- 5b. veldspaatglazuur
- 5c. chinees landschap
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. kommetje
8. Chinees porselein
- 9.

117.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_34_52
- 1b. 1600-1700
2. gl-kel-14
3. 1600-1700
4. h: -; Ø7,4
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. stam met drie schijfjes tussen nodus en kelk
- 6a. omgeslagen standvoet met pontilmerk
- 6b. -
- 6c half compleet
7. kelkglas
- 8.
- 9.

118.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_34_53
- 1b. 1600-1700
2. gl-kel-14
3. 1600-1700
4. h: -; Ø8,4
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. stam met één schijfje tussen nodus en kelk
- 6a. omgeslagen standvoet met pontilmerk
- 6b. -
- 6c half compleet
7. kelkglas
- 8.
- 9.

119.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_34_54
- 1b. 1600-1700
2. gl-kel-14
3. 1600-1700
4. h: -; Ø7,6
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. stam met één schijfje tussen nodus en kelk
- 6a. omgeslagen standvoet met pontilmerk
- 6b. -
- 6c half compleet
7. kelkglas
- 8.
- 9.

120.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_34_57
- 1b. 1600-1700
2. gl-roe-1
3. 1650-1700
4. h:8,6; b:6,7
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. gewonden glasdraad, pontilmerk
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. roemer
- 8.
- 9.

121.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_34_60
- 1b. 1600-1700
2. gl-sta-?
3. 1600-1700 (?)
4. h:-; b:-
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. -
- 6a. standvoet met pontilmerk, omgeslagen voetrans
- 6b. -
- 6c half compleet, rand ontbreekt
7. stangglas
- 8.
- 9.

122.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_34_62
- 1b. 1600-1700
2. gl-sta-5
3. 1600-1650
4. h:-; b:-
- 5a. glas
- 5b. -
- 5c. drie blauwe passen
- 6a. standvoet met pontilmerk, omgeslagen voetrans
- 6b. -
- 6c half compleet, rand ontbreekt
7. stangglas
- 8.
- 9.

Beerkelder S5 vondstnummer 4.

- 123.schaal 1:4**
1a. Zwo-0219_4_17
1b. 1750-1825
2. s2-fle-4
3. 1700-1800
4. h: 29,6; Ø 9,4
5a. industrieel steengoed
5b. -
5c. onversierd
6a. standvlak
6b. -
6c archeologisch compleet
7. mineraalwaterfles
8.
9.

- 124.schaal 1:4**
1a. Zwo-0219_4_1
1b. 1750-1825
2. s3-bor-4
3. 1720-1760
4. h: 2,3; Ø23
5a. industrieel steengoed
5b. zoutglazuur
5c. relief randversiering
6a. standvlak
6b. -
6c archeologisch compleet
7. bord
8.
9.

- 125.schaal 1:4**
1a. Zwo-0219_4_2
1b. 1750-1825
2. s3-bor-4
3. 1720-1760
4. h: 2,3; Ø23
5a. industrieel steengoed
5b. zoutglazuur
5c. relief randversiering
6a. standvlak
6b. -
6c archeologisch compleet
7. bord
8.
9.

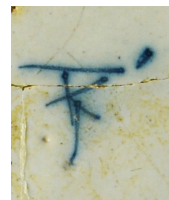
- 126.schaal 1:4**
 1a. Zwo-0219_4_4
 1b. 1750-1825
 2. s3-bor-4
 3. 1720-1760
 4. h:2,6; Ø24,3
 5a. industrieel steengoed
 5b. zoutglazuur
 5c. relief randversiering
 6a. standvlak
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. bord
 8.
 9.

- 127.schaal 1:4**
 1a. Zwo-0219_4_36
 1b. 1750-1825
 2. r-stk-7
 3. 1650-1750
 4. h:7,3; Ø15,7
 5a. roodbakkend
 5b. loodglazuur
 5c. -
 6a. drie poten
 6b. platte steel, licht ingevouwen randen
 6c archeologisch compleet
 7. steelkom
 8.
 9.

- 128.schaal 1:4**
 1a. Zwo-0219_4_
 1b. 1750-1825
 2. r-bor-4
 3. 1650-1800
 4. h: 5,8; Ø23,5
 5a. roodbakkend
 5b. loodglazuur
 5c. -
 6a. standing
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. bord
 8.
 9.

129.schaal 1:4

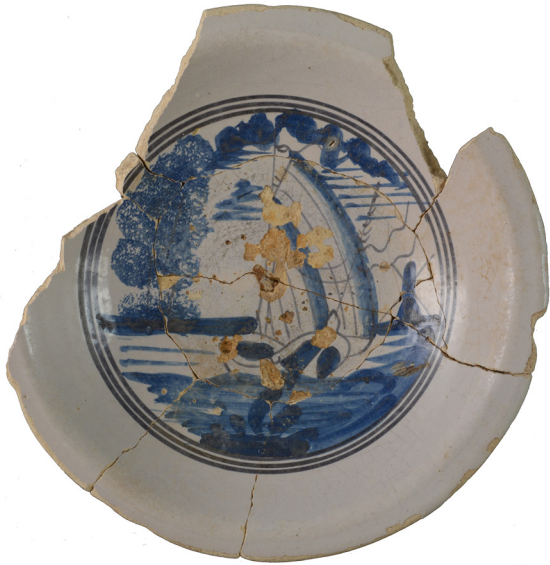
- 1a. Zwo-0219_4_35
- 1b. 1750-1825
2. w-kap-2
3. 1750-1800
4. h: 11,7; Ø23,4
- 5a. witbakkend
- 5b. loodglazuur
- 5c. -
- 6a. standvlak
- 6b. lintoor
- 6c archeologisch compleet
7. kachelpan
- 8.
- 9.

130.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_18
- 1b. 1750-1825
2. f-bor-3
3. 1700-1800
4. h:3,8 Ø21,8
- 5a. faience
- 5b. tinglazuur op beide zijden
- 5c. in blauw een rozet, en geometrisch lijnwerk
- 6a. standvlak
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
- 8.
- 9.

131.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_20
- 1b. 1750-1825
2. f-bor-16
3. 1700-1800
4. h: 3,9; Ø24
- 5a. faience
- 5b. tinglazuur op beide zijden
- 5c. capucijner imitatie. In het midden een draak en florale motieven
- 6a. standring
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. bord
- 8.
- 9.

132.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_15
- 1b. 1750-1825
2. m-kom-12
3. 1775-1825
4. h: Ø
- 5a. majolica
- 5b. tinglazuur binnenkant, loodglazuur buitenkant.
- 5c. een simpel beschilderd bootje in landschap
- 6a. standing
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. kom
- 8.
- 9.

133.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_9
- 1b. 1750-1825
2. ep-kop-1
3. 1750-1825
4. h: 5; Ø8
- 5a. Europees porselein
- 5b. veldspaatglazuur
- 5c. florale motieven, strobloem
- 6a. standing
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. kop (en schotel)
- 8.
- 9.

134.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_10
- 1b. 1750-1825
2. ep-kop-1
3. 1750-1825
4. h: 5; Ø8
- 5a. Europees porselein
- 5b. veldspaatglazuur
- 5c. florale motieven, strobloem
- 6a. standing
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
7. kop (en schotel)
- 8.
- 9.

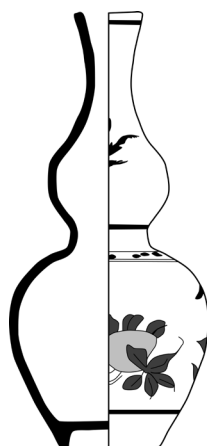
- 135.schaal 1:2**
 1a. Zwo-0219_34_
 1b. 1750-1825
 2. ep-kop-1
 3. 1775-1825
 4. h: 4,2; Ø7,7
 5a. Europees porselein
 5b.
 5c. florale bloemen
 6a. standring
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. kop (en schotel)
 8. Europa
 9.

- 136.schaal 1:2**
 1a. Zwo-0219_4_5
 1b. 1750-1825
 2. p-kop-9
 3. 1725-1800
 4. h: 4,7; Ø 7,8
 5a. Aziatisch porselein
 5b. veldspaatglazuur, onderglazuur blauw.
 5c. Chinees in tuin
 6a. standring
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. kop en schotel
 8. China
 9.

- 137.schaal 1:2**
 1a. Zwo-0219_4_6
 1b. 1750-1825
 2. p-bor-11
 3. 1725-1800
 4. h: 2,7; Ø12,5
 5a. Aziatisch porselein
 5b. veldspaatglazuur, onderglazuur blauw
 5c. Chinees in tuin
 6a. standring
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. kop en schotel
 8. China
 9.

- 138.schaal 1:2**
 1a. Zwo-0219_4_
 1b. 1750-1825
 2. p-vaa-7
 3. 1750-1800
 4. h: 11,8; Ø 5,4
 5a. Aziatisch porselein
 5b. veldspaatglazuur, onderglazuur blauw.
 5c. florale motieven
 6a. standing
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. vaasje
 8. China
 9. Collectie Fries Scheepvaartmuseum:
<https://friesscheepvaartmuseum.nl/beeld/fsm-col1-dat1000011277>

- 139.schaal 1:4**
 1a. Zwo-0219_34_
 1b. 1750-1825
 2. iw-bor-11
 3. 1750-1850
 4. h: 2,2; Ø20,5
 5a. industrieel wit
 5b. loodglazuur
 5c. rand relief, creamware
 6a. standing
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. bord
 8. Engeland
 9.

- 140.schaal 1:2**
 1a. Zwo-0219_34_26
 1b. 1750-1825
 2. iw-bor-10
 3. 1750-1850
 4. h: 3,4; Ø13,5
 5a. industrieel wit
 5b. loodglazuur
 5c. creamware, onversierd
 6a. standing
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. bord
 8. Engeland
 9.

- 141.schaal 1:2**
 1a. Zwo-0219_34_27
 1b. 1750-1825
 2. iw-bor-10
 3. 1750-1850
 4. h: 2,8; Ø10,8
 5a. industrieel wit
 5b. loodglazuur
 5c. creamware, onversierd
 6a. standing
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. bord
 8. Engeland
 9.

142.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_29
- 1b. 1750-1825
- 2. iw-kop-1
- 3. 1775-1825
- 4. h: 4,5; Ø7,3
- 5a. industrieel wit
- 5b. loodglazuur
- 5c. creamware onversierd
- 6a. standing
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
- 7. kop
- 8. Engeland
- 9.

143. schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_30
- 1b. 1750-1825
- 2. iw-kop-1
- 3. 1775-1825
- 4. h: 4; Ø7
- 5a. industrieel wit
- 5b. loodglazuur
- 5c. creamware onversierd
- 6a. standing
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
- 7. kop
- 8. Engeland
- 9.

144.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_34
- 1b. 1750-1825
- 2. iw-kom-5
- 3. 1775-1825
- 4. h: 5,9; Ø11,8
- 5a. industrieel wit
- 5b. loodglazuur
- 5c. creamware onversierd
- 6a. standing
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
- 7. kom
- 8. Engeland
- 9.

145.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_31
- 1b. 1750-1825
- 2. iw-kop-1
- 3. 1775-1825
- 4. h: 4; Ø7,2
- 5a. industrieel wit
- 5b. loodglazuur
- 5c. creamware onversierd
- 6a. standing
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
- 7. kop
- 8. Engeland
- 9.

146.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_32
- 1b. 1750-1825
- 2. iw-kop-1
- 3. 1775-1825
- 4. h: 3,8; Ø6,5
- 5a. industrieel wit
- 5b. loodglazuur
- 5c. creamware onversierd
- 6a. standing
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
- 7. kop
- 8. Engeland
- 9.

147.schaal 1:2

- 1a. Zwo-0219_4_33
- 1b. 1750-1825
- 2. iw-kop-1
- 3. 1775-1825
- 4. h: 4,5; Ø7,5
- 5a. industrieel wit
- 5b. loodglazuur
- 5c. creamware onversierd
- 6a. standing
- 6b. -
- 6c archeologisch compleet
- 7. kop
- 8. Engeland
- 9.

- 148.schaal 1:4**
 1a. Zwo-0219_34_
 1b. 1750-1825
 2. ir-the-8
 3. 1750-1850
 4. h: 9,5; Ø12,4
 5a. industrieel wit
 5b. loodglazuur
 5c. gele streep in het midden van de theepot als versiering.
 6a. standing
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. theepot
 8. Engeland

9.

- 149.schaal 1:4**
 1a. Zwo-0219_34_37
 1b. 1750-1825
 2. gl-bek-95a
 3. 1750-1850
 4. h: 9,9; Ø7
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. dikke bodem met pontilmerk
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. glasbeker/borrelglas
 8.
 9.

- 150.schaal 1:2**
 1a. Zwo-0219_34_38
 1b. 1750-1825
 2. gl-kel-23
 3. 1750-1850
 4. h:12,7; Ø5,5
 5a. glas
 5b. -
 5c. luchtbel in de stam
 6a. standvoet
 6b. -
 6c archeologisch compleet
 7. kelkglas
 8.
 9.

- 151.schaal 1:4**
 1a. Zwo-0219_34_19
 1b. 1750-1825
 2. gl-fle-11
 3. 1725-1850
 4. h: 16,2; Ø2,7
 5a. glas
 5b. -
 5c. -
 6a. licht opgestoken pontilmerk
 6b. -
 6c compleet
 7. medicijnfles
 8.
 9.